

รายงานบูรณะ โบราณสถาน
โครงการบูรณะและปรับปรุงสภาพแวดล้อม โบราณสถานกลุ่มคลองสระบัว

วัดหัตถาวาส

เสนอ

สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3 พระนครศรีอยุธยา

โดย

ห้างหุ้นส่วนจำกัดพรอนันท์ก่อสร้าง

ปีงบประมาณ 2544

อธิบดีกรมศิลปากร
อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

29 ธ.ค. 2551

คำนำ

โครงการบูรณะและปรับปรุงสภาพแวดล้อมโบราณสถานกลุ่มคลองสระบัว (วัดพระยาแมน วัดจงบถม วัดตะไกร และวัดหัดดาวาส) เป็นโครงการที่กรมศิลปากร โดยจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ว่าจ้าง ห้างหุ้นส่วน จำกัดพรอนันท์ก่อสร้างเป็นผู้ดำเนินการ ตามสัญญาเลขที่ 13/2543 ลงวันที่ 19 พฤษภาคม 2543

ห้างฯ ได้เริ่มดำเนินการบูรณะและปรับปรุงสภาพแวดล้อมโบราณสถานกลุ่มคลองสระบัว ตามสัญญาตั้งแต่วันที่ 25 พฤษภาคม 2543 และการดำเนินงานได้สิ้นสุดลงเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2543

อนึ่งการดำเนินงานสำเร็จล่วงไปได้ด้วยดี เนื่องจากความช่วยเหลือของบุคคลต่าง ๆ ได้แก่ นายสด แดงเอียด ผู้อำนวยการสำนักงาน โบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3 เจ้าหน้าที่สำนักงาน โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3 ทุกท่าน ห้างฯ จึงกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ห.จ.ก. พรอนันท์ก่อสร้าง

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
บทนำ	1
ประวัติความสำคัญของคลองสระบัว	2
บทที่ 1 โบราณสถานวัดหัดดาวาสก่อนดำเนินการบูรณะ	5
1.1 ตำแหน่งที่ตั้ง	5
1.2 ประวัติการทำงานที่ผ่านมา	5
1.3 ประวัติโบราณสถาน	5
1.4 สภาพโบราณสถานก่อนการบูรณะ	6
บทที่ 2 การดำเนินการบูรณะโบราณสถานวัดหัดดาวาส	18
เจดีย์แปดเหลี่ยมประธาน	19
วิหาร	21
พื้นที่ภายในวิหาร	22
เจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง	24
องค์ระฆัง	26
เจดีย์รายหมายเลข 1,2,3,4 และ 5	28
เจดีย์รายหมายเลข 6,7 และ 8	28
อาคารหมายเลข 1	29
อาคารหมายเลข 2	30
กำแพงแก้ว	31
บทที่ 3 โบราณสถานภายหลังการบูรณะ	34
เจดีย์ประธานแปดเหลี่ยม	34
วิหาร	36
เจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง	38
เจดีย์รายหมายเลข 1	39
เจดีย์รายหมายเลข 2,3	40
เจดีย์รายหมายเลข 4,5	41
เจดีย์รายหมายเลข 6,7 และ 8	42
อาคารหมายเลข 1	43
อาคารหมายเลข 2	44
กำแพงแก้ว	45
บทสรุป	47

สารบัญญภาพถ่าย

หน้า

รูปที่ 1	สภาพโดยทั่วไปของเจดีย์แปดเหลี่ยมประธาน ก่อนดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 2/19)	7
รูปที่ 2	สภาพโดยทั่วไปของเจดีย์แปดเหลี่ยมประธาน ก่อนดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 2/14)	8
รูปที่ 3	สภาพโดยทั่วไปของเจดีย์แปดเหลี่ยมประธานและวิหาร ก่อนดำเนินการบูรณะ(ฟิล์มที่ 2/11)	8
รูปที่ 4	สภาพโดยทั่วไปของพื้นวิหาร ก่อนดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 2/35)	9
รูปที่ 5	สภาพโดยทั่วไปของเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง ก่อนดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 2/8)	10
รูปที่ 6	สภาพโดยทั่วไปของเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง ก่อนดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 2/12)	10
รูปที่ 7	สภาพโดยทั่วไปของเจดีย์ราย ภายในวัดหัตถาวาส (ฟิล์มที่ 2/16)	11
รูปที่ 8	สภาพโดยทั่วไปของเจดีย์ราย ภายในวัดหัตถาวาส (ฟิล์มที่ 2/22)	12
รูปที่ 9	สภาพโดยทั่วไปของเจดีย์ราย ภายในวัดหัตถาวาส (ฟิล์มที่ 2/37)	12
รูปที่ 10	สภาพโดยทั่วไปของอาคารหมายเลข 1 ก่อนดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 2 /13)	13
รูปที่ 11	สภาพโดยทั่วไปของอาคารหมายเลข 2 ก่อนดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 15/19)	13
รูปที่ 12	สภาพโดยทั่วไปของอาคารหมายเลข 2 ก่อนดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 15/20)	14
รูปที่ 13	ฐานสิ่งก่อสร้างด้านทิศใต้ของวิหาร (ฟิล์มที่ 14/9)	14
รูปที่ 14	กลุ่มฐานสิ่งก่อสร้างด้านทิศตะวันออกของเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง ก่อนบูรณะ(ฟิล์มที่ 2/32)	15
รูปที่ 15	สภาพโดยทั่วไปของแนวกำแพงแก้ว ก่อนดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 2 /15)	16
รูปที่ 16	สภาพโดยทั่วไปของแนวกำแพงแก้ว ก่อนดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 2/23)	16
รูปที่ 17	สภาพโดยทั่วไปของกำแพงด้านทิศใต้ ก่อนดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 8/32)	17
รูปที่ 18	เทพื้น ค.ส.ล. เสริมความมั่นคงของเจดีย์แปดเหลี่ยมประธาน (ฟิล์มที่ 14/7)	20
รูปที่ 19	ดำเนินการบูรณะเจดีย์แปดเหลี่ยมประธาน (ฟิล์มที่ 27/5)	20
รูปที่ 20	ดำเนินการบูรณะเจดีย์แปดเหลี่ยมประธาน (ฟิล์มที่ 27/14)	21
รูปที่ 21	เทคาน ค.ส.ล. รัศรอบฐานวิหาร (ฟิล์มที่ 14/6)	22
รูปที่ 22	ดำเนินการบูรณะส่วนฐานของวิหาร (ฟิล์มที่ 26/19)	22
รูปที่ 23	ดำเนินการบูรณะพื้นที่ภายในวิหาร (ฟิล์มที่ 27/28)	23
รูปที่ 24	ดำเนินการบูรณะพื้นที่ภายในวิหาร (ฟิล์มที่ 27/29)	23
รูปที่ 25	เท ค.ส.ล. รัศรอบฐานเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง (ฟิล์มที่ 15/23)	24
รูปที่ 26	ดำเนินการเสริมความมั่นคงบริเวณฐานเชิงของเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง(ฟิล์มที่ 14/11)	25
รูปที่ 27	ดำเนินการบูรณะบริเวณลานประทักษิณ (ฟิล์มที่ 26/15)	25
รูปที่ 28	ดำเนินการบูรณะเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง (ฟิล์มที่ 26/17)	26
รูปที่ 29	ดำเนินการบูรณะเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง (ฟิล์มใน 26/18)	27

ปีที่ 30	ดำเนินการบูรณะเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง (ฟิล์มที่ 13/17)	27
ปีที่ 31	ดำเนินการบูรณะฐานเจดีย์ราย (ฟิล์มที่ 11/13)	28
ปีที่ 32	ดำเนินการบูรณะเจดีย์รายหมายเลข 6 (ฟิล์มที่ 15/17)	29
ปีที่ 33	ดำเนินการบูรณะเจดีย์รายหมายเลข 7, 8 (ฟิล์มที่ 14/2)	29
ปีที่ 34	ดำเนินการบูรณะฐานอาคารหมายเลข 1 (ฟิล์มที่ 11/9)	30
ปีที่ 35	ดำเนินการบูรณะฐานอาคารหมายเลข 2 (ฟิล์มที่ 27/16)	30
ปีที่ 36	ดำเนินการบูรณะฐานสิ่งก่อสร้างด้านทิศใต้ของวิหาร (ฟิล์มที่ 27/19)	31
ปีที่ 37	ดำเนินการบูรณะแนวกำแพงแก้ว ด้านทิศใต้ (ฟิล์มที่ 11/4)	32
ปีที่ 38	ดำเนินการบูรณะกำแพงแก้ว (ฟิล์มที่ 12/4)	32
ปีที่ 39	ดำเนินการบูรณะกำแพงแก้ว (ฟิล์มที่ 12/38)	33
ปีที่ 40	สภาพพื้นที่โดยรวมของวัดหัตถดาต ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/1)	34
ปีที่ 41	เจดีย์ประธานแปดเหลี่ยม ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/2)	35
ปีที่ 42	เจดีย์ประธานแปดเหลี่ยม ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/3)	36
ปีที่ 43	สภาพโดยทั่วไปของวิหาร ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/4)	37
ปีที่ 44	สภาพโดยทั่วไปของวิหาร ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/5)	37
ปีที่ 45	เจดีย์ทรงกลมบนฐานสูงสี่เหลี่ยม ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/7)	38
ปีที่ 46	เจดีย์ทรงกลมบนฐานสูงสี่เหลี่ยม ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/8)	39
ปีที่ 47	เจดีย์รายหมายเลข 1 ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/15)	39
ปีที่ 48	เจดีย์รายหมายเลข 2 ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/16)	40
ปีที่ 49	เจดีย์รายหมายเลข 3 ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/17)	40
ปีที่ 50	เจดีย์รายหมายเลข 4 ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/18)	41
ปีที่ 51	เจดีย์รายหมายเลข 5 ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/19)	41
ปีที่ 52	เจดีย์รายหมายเลข 6 ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/20)	42
ปีที่ 53	เจดีย์หมายเลข 7 และ 8 ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/21)	43
ปีที่ 54	อาคารหมายเลข 1 ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/22)	43
ปีที่ 55	อาคารหมายเลข 2 ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/23)	44
ปีที่ 56	ฐานสิ่งก่อสร้างด้านทิศใต้ของวิหาร (ฟิล์มที่ 30/24)	44
ปีที่ 57	กลุ่มฐานสิ่งก่อสร้างด้านทิศตะวันออกของเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง (ฟิล์มที่ 30/25)	45
ปีที่ 58	แนวกำแพงแก้ว ด้านทิศตะวันออกซึ่งสร้างทับกำแพงแก้วสมัยที่ 1 (ฟิล์มที่ 30/26)	45
ปีที่ 59	ซุ้มประตูทางเข้าด้านทิศเหนือ ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/28)	46
ปีที่ 60	แนวกำแพงแก้วด้านทิศใต้ ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/30)	46

บทนำ

ความเป็นมาของโครงการ

จากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ได้ส่งผลกระทบต่อให้เกิดปัญหาการว่างงานในประเทศเพิ่มสูงขึ้นอย่างน่าเป็นห่วงและอาจจะนำไปสู่ปัญหาสังคมในด้านต่าง ๆ ตามมา ดังนั้นเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างเร่งด่วน กระทรวงการคลังจึงได้มีการทาบทามขอรับการสนับสนุนเงินกู้จากธนาคารโลก (World Bank) สำหรับโครงการลงทุนทางสังคม (Social Investment Project หรือ SIP) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) บรรเทาปัญหาการว่างงานด้วยการสร้างงานและโอกาสในการสร้างรายได้ให้แก่บุคคลผู้ได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์ดังกล่าว และ (2) เป็นการกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมและโอกาสทางเศรษฐกิจการเพิ่มประสิทธิภาพและผลผลิตของชุมชนและเศรษฐกิจนอกระบบ การปรับปรุงบริการสังคมพื้นฐาน และการเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรส่วนท้องถิ่น

ในการนี้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ประสานงานกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (กรมปศุสัตว์) กระทรวงมหาดไทย (กรมการปกครอง กรมโยธาธิการ กรมการพัฒนาชุมชน สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย) กระทรวงศึกษาธิการ (กรมศิลปากร) และกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม (กรมประชาสัมพันธ์) จัดทำโครงการด้านการท่องเที่ยวตามแนวทางและนโยบายดังกล่าวข้างต้น ต่อมามีการประชุมร่วมกันกับเจ้าหน้าที่ของธนาคารโลก พิจารณาโครงการของหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีความจำเป็นเร่งด่วนในเบื้องต้น ตามหลักเกณฑ์การพิจารณาโครงการของธนาคารโลกที่กำหนดไว้ และตามแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของ ททท. ตามแผนแม่บทการพัฒนาท่องเที่ยวของประเทศ (จัดทำโดย สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย) ที่ต้องการให้มีการพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวให้ยั่งยืน และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ที่ เน้นคนเป็นเป้าหมายหลักในการพัฒนา ซึ่งในการนี้จะเป็นการสร้างงานและการสร้างโอกาสในชุมชนให้เกิดขึ้น ตลอดทั้งจะเป็นการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมในปี Amazing Thailand ซึ่งจะช่วยแก้ไขและลดระดับปัญหาแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมได้เป็นอย่างดี

ผลการพิจารณาโครงการ มีโครงการย่อยที่อยู่ในแผนงานที่ได้รับการพิจารณาเห็นชอบให้ดำเนินการรวมทั้งสิ้น 143 โครงการ งบประมาณรวมทั้งสิ้น 2,726 ล้านบาท โครงการเหล่านี้อยู่ในความดูแลของกระทรวงและหน่วยงานต่าง ๆ (Implementing Agencies) ดังต่อไปนี้

1. สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย
2. กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย
3. กรมโยธาธิการ กระทรวงมหาดไทย
4. สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท กระทรวงมหาดไทย
5. กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย
6. กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ
7. กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
8. กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม
9. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักนายกรัฐมนตรีย

ประวัติความสำคัญของคลองสระบัว

คลองสระบัว เป็นเส้นทางคมนาคม สำคัญติดต่อค้าขายทางทิศเหนือของกรุงศรีอยุธยา อดีตราชธานีแห่งสยามที่สำคัญเส้นทางหนึ่ง คลองสระบัวนั้นเป็นคลองลัดเชื่อมคลองบางขวดกับแม่น้ำลพบุรีหรือคลองเมือง โดยแยกจากคลองบางขวดบริเวณวัดจิว ตัดตรงลงมาทางทิศใต้ออกสู่คลองเมืองหรือแม่น้ำลพบุรี ตรงข้ามกับพระบรมมหาราชวังของกรุงศรีอยุธยา รวมความยาวประมาณ 2 กิโลเมตร

อนึ่งแม่น้ำลพบุรี แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยา ในเขตจังหวัดสิงห์บุรี ไหลผ่านจังหวัดลพบุรี แล้วลงมาทิศใต้ผ่านอำเภอเมืองราช ก่อนเข้าสู่อำเภอบางปะหัน ซึ่งแม่น้ำโพธิสามต้น ผ่านวัดช้าง วัดคูมเพนียดคล้องช้าง วัดสามวิหาร วัดแม่ปางปลี้ม เรียกว่า คลองบางขวด แล้วไหลวกไปทางตะวันตก เป็นคลองเมืองหรือแม่น้ำลพบุรี กลายเป็นคูเมืองของกรุงศรีอยุธยาทางทิศเหนือ ก่อนที่จะบรรจบแม่น้ำเจ้าพระยาที่หัวแหลม

ริมคลองสระบัวทั้ง 2 ฝั่ง ปรากฏหลักฐาน โบราณสถานมากมาย เรียงรายกันไปตลอดลำคลอง ทางฝั่งตะวันตกของลำคลองมีวัดต่าง ๆ ได้แก่ วัดหน้าพระเมรุ วัดหัสดาวาส วัดโคกพระยา วัดไผ่ล้อม วัดตะไกร วัดกำแพง วัดเขาวัว วัดศรีโพธิ์ วัดชะราม วัดจงกลม วัดปราสาท วัดพระยาแมน วัดบัว และวัดคอกไม้ ส่วนฝั่งตะวันออกมีวัดต่าง ๆ ได้แก่ วัดป่าแดง วัดขวิด วัดเสลียง วัดสายสอ วัดแร้ง วัดเจ้าย่า วัดไบลอ วัดกลาง คลองสระบัววัดผีเสื้อ วัดละมุด วัดครุฑ และวัดจิว

คลองสระบัว คงจะมีมาตั้งแต่ สมัยอยุธยาตอนต้น ดังปรากฏร่องรอยวัดสมัยอยุธยาตอนต้น อาทิวัดหน้าพระเมรุ วัดหัสดาวาส วัดตะไกร วัดชะราม วัดจงกลม วัดเสลียง เป็นต้น เรียงรายอยู่ริมคลอง

คลองสระบัว มีความสำคัญมากขึ้น เมื่อสมเด็จพระมหาจักรพรรดิโปรดให้ย้ายเพนียดคล้องช้างวัดของบริเวณตำบลหัวรอ ไปยัง ณ ตำบลสวนพริก (ที่ตั้งปัจจุบัน) คลองสระบัวจึงถูกกำหนดให้เป็นเส้นทางเสด็จพระราชดำเนินของพระมหากษัตริย์ไปยังเพนียดคล้องช้าง โดยเสด็จออกจากพระราชวัง เลี้ยวเข้าคลองสระบัว ตัดออกคลองบางขวดสู่เพนียดคล้องช้าง

ในสมัยอยุธยาตอนปลาย บริเวณพื้นที่คลองสระบัว ซึ่งรวมเรียกว่าทุ่งแก้ว ทุ่งขวัญ ปรากฏร่องรอยหลักฐานทั้งทางด้าน โบราณวัตถุสถาน เช่น วัดเจ้าย้อย วัดครุฑ วัดศรีโพธิ์ วัดพระยาแมน เป็นต้น และหลักฐานทางด้านเอกสาร จดหมายเหตุทำให้การขุดลอกหาวัด กล่าวถึงชุมชนตำบลย่านร้านตลาดในบริเวณทุ่งแก้ว ทุ่งขวัญ ดังนี้

ย่านทุ่งขวัญ มี 5 ตำบล คือ

- ย่านสัมพะณี แบ่งเป็น 3 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านที่ 1 ตีสกักน้ำมันงา น้ำมันลูกกะเบา น้ำมันตำโรง น้ำมันถั่วขาว อีกหมู่บ้านหนึ่ง ทำฝารือนด้วยไม้ไผ่ เป็นเรือนสำหรับบออยู่ และเรือนหาขาย หมู่บ้านท้ายหล่อเหล็ก ทำครก สาก ตีมีดพร้าวขาย
- ย่านตำบลบ้านหม้อ ปั่นหม้อข้าว หม้อแกง กระทะ เตาขนมครก เต่าไฟ ตะคันเชิงไฟ บาตรดิน กระโถนดิน (ย่านนี้ในปัจจุบันก็ยังประกอบการนี้อยู่ คือบริเวณแนวคลองสระบัวด้านเหนือขึ้นไป)
- ย่านตำบลบ้านกระเบื้อง ทำกระเบื้องตัวผู้ตัวเมียขาย กระเบื้องเกล็ดเต่า กระเบื้องลูกฟูก (ย่านนี้ในปัจจุบันเปลี่ยนมาผลิตอิฐขาย ขึ้นกับตำบลสวนพริกในปัจจุบัน)

¹ คมขำ คารยา, “การค้าภายในของเมืองพระนครศรีอยุธยาในสมัยอยุธยาตอนปลาย”, เมืองโบราณ ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2527) : 69-70

- ย่านตำบลบ้านสาสาปูน ทำปูนแดง ปูนขาวขาย
- ย่านบ้านเขาหลวง เป็นคนจีน ตั้งโรงกลั่นสุราขาย ซึ่งย่านนี้จะรับกับพ่อค้าตามฤดูกาล จากเมืองอินทร์ เมืองพรหม เมืองสิงห์ เมืองอ่างทอง ที่จะนำสินค้าจำพวกข้าวล่องมาตามลำน้ำลพบุรี แล้วคนจีนย่านบ้านเขาหลวงจะซื้อข้าวเพื่อบริโภค และส่วนหนึ่งจะใช้ต้มกลั่นสุราขาย และใช้เลี้ยงสุกร

ย่านทุ่งแก้ว มี 7 ตำบลที่เป็นแหล่งผลิตสิ่งของหลายหลายดังต่อไปนี้คือ

- บ้านเกาะขาด หล่อเต่าปูน ผอบยา ไม้ควักปูน เป็นเครื่องทองเหลือง
- บ้านวัดครุฑ ปั่นโอ่งนางเลิ้งสำหรับใส่น้ำขาย
- บ้านริมวัดธรรมิ เลื่อยกระดาน ไม้จั่ว ไม้อุโลกขาย
- บ้านริมวัดพร้าว มีพวกพราหมณ์ และคนไทยพื้นเมือง ทำเป็๋งหอม น้ำมันหอม กระแจะจันทร์ น้ำมันรูป รูปกระดวย และเครื่องหม้อขาย
- บ้านท่าโขลง เป็นแหล่งตั้งเตาตีเหล็ก ตะปู ตะปลิงขาย (ปัจจุบันนี้ประชาชนประกอบอาชีพทำนาและทำอิฐเป็นหลัก เนื้อที่นี้อยู่ทางทิศเหนือของเมืองพระนครศรีอยุธยาขึ้นมา)
- บ้านคนที เป็นแหล่งที่ปั้นกระโถนดิน ที่สำหรับปลูกต้นไม้และตะคันเชิงไฟ เตาไฟ ชั้นข้าง ม้า ตุ๊กตาต่าง ๆ ขาย

เมื่อกรุงศรีอยุธยาล่มสลายลงใน พ.ศ. 2310 จากสงครามไทย-พม่า ราชธานีแห่งใหม่ถูกสร้างขึ้นที่กรุงธนบุรีและกรุงเทพมหานคร ตามลำดับ พื้นที่กรุงศรีอยุธยากร้างไปช่วงเวลาหนึ่ง บริเวณคลองสระบัว มีผู้คนเข้าอยู่อาศัยอีกครั้ง แต่มิได้มากดังครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี วัดริมคลองสระบัวส่วนใหญ่ถูกทอดทิ้งให้ร้างไป มีเพียงบางวัดถูกบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่อีกครั้ง เช่น วัดหน้าพระเมรุ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ซ่อมแซมพระพุทธปฏิมาประธานในอุโบสถให้งดงามดังเดิม²

สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3 พระนครศรีอยุธยา และอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้เล็งเห็นความสำคัญของกลุ่มโบราณสถานคลองสระบัว จึงได้จัดทำโครงการขุดแต่งบูรณะและปรับปรุงสภาพแวดล้อม จำนวน 7 วัดด้วยกัน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม

กลุ่มที่ 1 มี 4 วัด คือ

1. วัดหัตถดาวาส
2. วัดตะไกร
3. วัดจงกลม
4. วัดพระยาแมน

กลุ่มที่ 2 มี 3 วัด คือ

1. วัดเจ้าย่า
2. วัดพระงาม
3. วัดแค

² ประชุมพงศาวดาร เล่ม 43, (พระนคร: องค์การค้ำของคุรุสภา, 2512), หน้า 104.

ในปีพุทธศักราช 2542 สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3 พระนครศรีอยุธยาและอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ได้มอบหมายให้ ห้างหุ้นส่วนจำกัด พรอนันท์ก่อสร้าง ดำเนินงานบูรณะและปรับปรุงสภาพแวดล้อมกลุ่มโบราณสถานคลองสระบัว กลุ่มที่ 1 ได้แก่ วัดหัตถาวาส วัดตะไกร วัดจวงกลม และวัดพระยาแมน โดยมีกำหนดแล้วเสร็จภายในเวลา 172 วัน ซึ่งได้ดำเนินการแล้วเสร็จตามสัญญา

บทที่ 1

โบราณสถานวัดหัดดาวาสก่อนดำเนินการบูรณะ

1.1 ตำแหน่งที่ตั้ง

โบราณสถานวัดหัดดาวาส ตั้งอยู่ในเขตท่าवासกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อยู่ห่างจากวัดหน้าพระเมรุ มาทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ 5 เมตร โดยมีถนนคั่นกลาง

สถานโดยทั่วไปของวัดหัดดาวาสเป็นที่ลุ่มมีคูน้ำล้อมรอบทั้ง 4 ด้าน ทางทิศเหนืออยู่ติดบ้านเรือนราษฎร ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ติดถนน

1.2 ประวัติการทำงานที่ผ่านมา

โบราณสถานวัดหัดดาวาสได้รับประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา เพื่อขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ ในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 97 ตอนที่ 163 ลงวันที่ 21 ตุลาคม 2523

ในปี พ.ศ. 2542 กรมศิลปากรโดยสำนักงานโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3 ได้มอบหมายให้ห้างหุ้นส่วนจำกัด ปุราณรักษ์ ดำเนินการขุดค้น-ขุดแต่ง และออกแบบเพื่อดำเนินการบูรณะวัดหัดดาวาส เพื่อรวบรวมสภาพหลักฐานและข้อมูลที่สำคัญต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับวัดหัดดาวาส

1.3 ประวัติโบราณสถาน

โบราณสถานวัดหัดดาวาสเป็นวัดที่มีความสำคัญวัดหนึ่งในสมัยอยุธยา ยังไม่พบหลักฐานว่าใครสร้างเมื่อใดแน่ แต่สร้างก่อน พ.ศ. 2092 ซึ่งเป็นปีที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิทำสัญญาสงบศึกกับพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง ที่บริเวณ ตำบลวัดพระเมรุราชิการามกับวัดหัดดาวาสดังปรากฏในพงศาวดารความว่า

“สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า ครั้นได้แจ้งในลักษณะพระราชสาส์น จึงทรงพระดำริว่าศึกครั้งนี้ใหญ่หลวงนัก เป็นเหลือมือเหลือกำลังทหารจะสู้พระนครไว้ได้ ถ้าเราจะมียอกไปสมณชีพราหมณ์ อาณาประชาราษฎร์ ไพร่ฟ้าขอบขัณฑ์เสมอจะถึงแก่พินาศสืบสายทั้งพระศาสนาก็จะเศร้าหมองจำเราจะออกไป มาตราว่า สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีมีคงอยู่ในสัตยานุสัยตั้งพระราชสาส์นเข้ามานั้นก็ตามเถิดแต่เราจะรักษาสัตยานุสัยให้มั่น ทรงพระราชดำริคั้งนั้นแล้วก็แต่งตั้งให้แต่งลัทธิราชสาส์น กำหนดจะเสด็จให้ทูตานุทูตถือออกไปถวายพระเจ้าหงสาวดี แล้วครั้นให้เจ้าพนักงานออกไปปลุกราชสันตฐาคาร ณ ตำบลวัดพระเมรุว่าซิดการามกับวัดหัดดาวาส...”³

³ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระจักรพรรดิพงศ์(จาต) เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์คุรุสภา, 2541), หน้า 78-79.

1.4 สภาพโบราณสถานก่อนการบูรณะ

1.4.1 สภาพโดยทั่วไปและลักษณะแผนผัง

โบราณสถานวัดหัดดาวาส ก่อนดำเนินการบูรณะฯ พบกลุ่มโบราณสถานกระจายตัวอยู่ทั่วบริเวณ (แผนผังที่.....) แผนผังของวัดอยู่ในแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก โดยหันหน้าไปทางทิศตะวันออก สิ่งก่อสร้างสำคัญประกอบด้วย เจดีย์แปดเหลี่ยมเป็นประธานของวัด มีวิหารอยู่ด้านหน้า ถัดมาทางทิศตะวันออกเป็นเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง มีกำแพงแก้วล้อมรอบเขตพุทธาวาส ซุ้มประตูทางเข้าของกำแพงสมัยสุดท้ายอยู่ทางทิศเหนือและทิศใต้

สิ่งก่อสร้างอื่น ๆ กระจายอยู่ทั่วบริเวณวัด โดยเฉพาะรอบ ๆ เจดีย์แปดเหลี่ยมประธาน มีเจดีย์รายล้อมรอบ 7 องค์ นอกจากนี้ยังมีเจดีย์อีก 2 องค์ อยู่ทางด้านทิศตะวันออก มีแท่นฐานประมาณ 7 แท่น เรียงตัวอยู่ทางทิศตะวันออกของเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง มีซากอาคารและแท่นฐานสิ่งก่อสร้างอยู่ทางทิศใต้ของวิหาร มีบ่อน้ำกปูนอยู่ทางทิศเหนือของวิหาร และมีซากอาคารอยู่ทางทิศเหนือนอกเขตกำแพงแก้วอีก 1 หลัง

ลักษณะแผนผังของวัดซึ่งมีวิหารอยู่ด้านหน้าเจดีย์ประธานของวัด เป็นที่นิยมในสมัยอยุธยาตอนต้น ทั้งนี้วัดในสมัยอยุธยาตอนต้นที่นิยมสร้างวิหารอยู่ด้านหน้าเจดีย์ประธานแปดเหลี่ยมก็ปรากฏมาก เช่น วันตะไกรวัดหลังคาขาว เป็นต้น

1.4.2 ลักษณะโบราณสถานก่อนการบูรณะ

โบราณสถานวัดหัดดาวาส ก่อนดำเนินการบูรณะฯ มีวัชพืชขึ้นปกคลุมทั่วบริเวณและมีไม้ยืนต้นแทรกตัวอยู่บริเวณแนวกำแพงแก้ว มีเศษอิฐและปูนฉาบหักพังลงมาทับถมบริเวณใกล้ ๆ ฐานเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง โบราณสถานภายในวัด ประกอบด้วย

1. เจดีย์ประธานแปดเหลี่ยม
2. วิหาร
3. เจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง
4. เจดีย์รายหมายเลข 1
5. เจดีย์รายหมายเลข 2
6. เจดีย์รายหมายเลข 3
7. เจดีย์รายหมายเลข 4
8. เจดีย์รายหมายเลข 5
9. เจดีย์รายหมายเลข 6
10. เจดีย์รายหมายเลข 7
11. เจดีย์รายหมายเลข 8
12. อาคารหมายเลข 1
13. อาคารหมายเลข 2
14. ฐานสิ่งก่อสร้างด้านทิศใต้ของวิหาร
15. กลุ่มฐานสิ่งก่อสร้างด้านทิศตะวันออกของเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง
16. กำแพงแก้ว

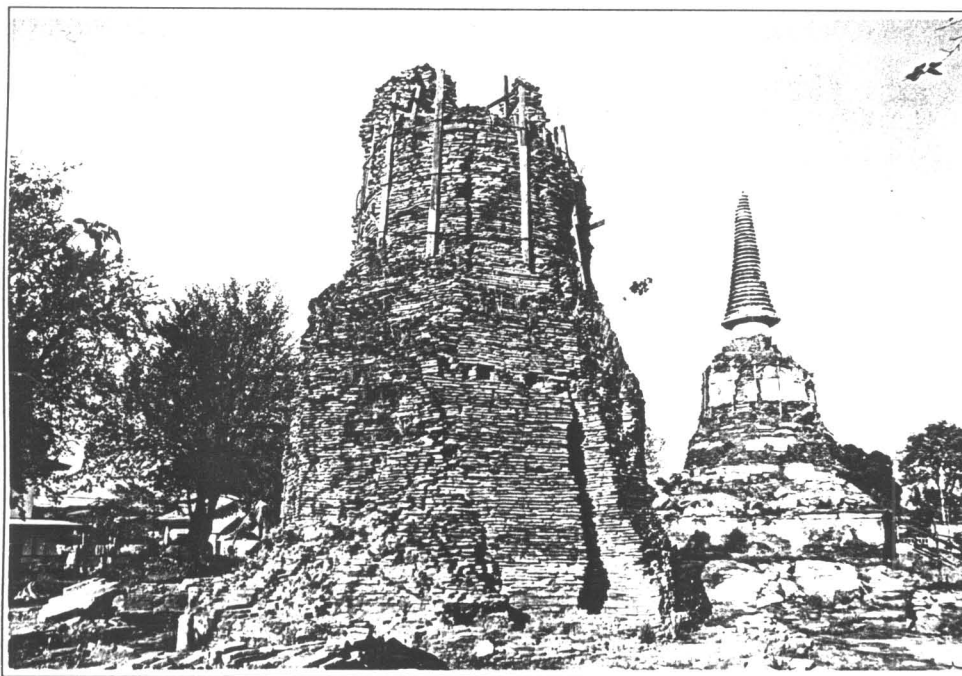
สำหรับโบราณสถานแต่ละหลังมีรายละเอียดดังนี้

เจดีย์แปดเหลี่ยมประธาน

ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกชิดกับฐานวิหาร เป็นหลักประธานของวัด สภาพชำรุดอย่างมาก จนต้องใช้ลวดสลิงรัดที่องค์ระฆัง บางช่วงยังเหลือปูนฉาให้เห็น แกนเจดีย์ก่อด้วยอิฐสอดิน แต่มีระบบการเรียงอิฐที่ไม่เป็นระเบียบเดียวกันกันทั้งหมด คือ บางช่วงเรียงอิฐด้านยาว 1 แถว ทับด้วยการเรียงอิฐแบบเรียงอิฐแบบด้านยาวสลับด้านกว้าง แต่มีบางช่วงจะใช้ด้านกว้างเรียงกันประมาณ 5-6 ก้อน แล้วทับด้วยการเรียงอิฐด้านยาวหรือบางช่วงเรียงอิฐแบบด้านยาวซ้อนทับกัน บริเวณฐานรากใช้ศิลาแลงในการรองรับน้ำหนัก

ตั้งแต่ส่วนฐานถึงส่วนบนสุดประกอบด้วย ฐานเชิงประมาณ 2 ชั้น สภาพหักพังถูกรื้อทำลายอย่างมากโดยเฉพาะด้านทิศใต้ ถัดขึ้นไปอิฐหักพังหลุ่ครว่งมาก บางช่วงเหลือแต่เพียงแกนในของเจดีย์ เหนือขึ้นไปในส่วนขององค์ระฆังอยู่ในสภาพชำรุดเช่นกัน ส่วนยอดเจดีย์หักพังลงมาหมดแล้ว นอกจากนี้ด้านตะวันออกขององค์ระฆังมีห้องคูหาซึ่งภายในประดิษฐานเจดีย์ทรงกลม ซึ่งปัจจุบันเหลือเฉพาะส่วนฐานเชิง

นอกจากนี้ยังพบลวดลายปูนปั้นที่เป็นซุ้มพระศอกอยู่ใกล้ฐานเจดีย์ สันนิษฐานว่าซุ้มพระเหล่านี้อาจประดับอยู่รอบ ๆ ก้านฉัตร คล้ายกับที่วัดตะไกร



รูปที่ 1 สภาพโดยทั่วไปของเจดีย์แปดเหลี่ยมประธาน ก่อนดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 2/19)



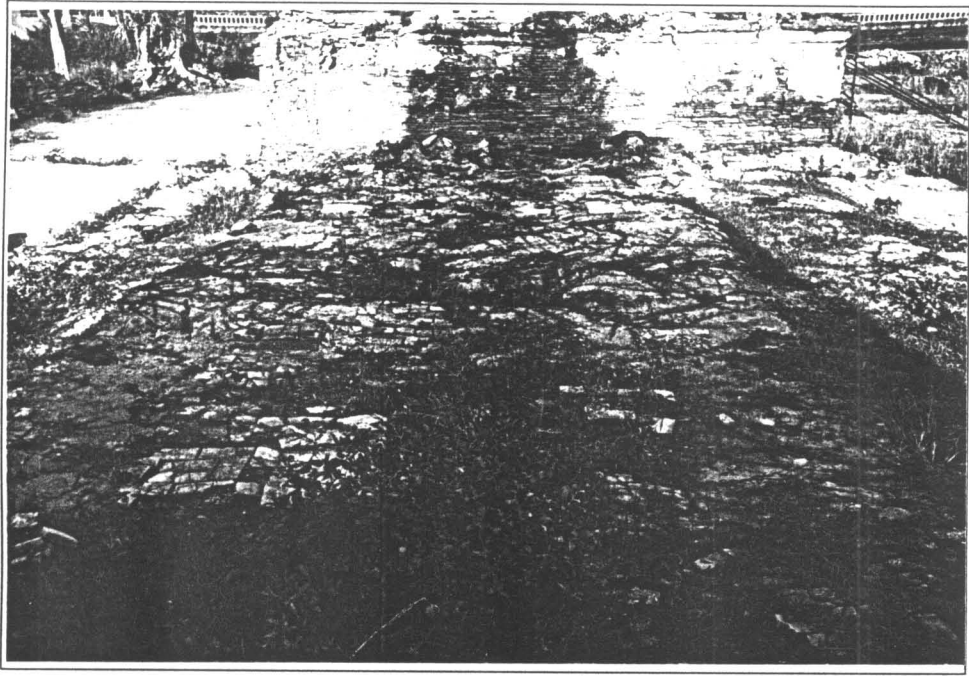
รูปที่ 2 สภาพโดยทั่วไปของเจดีย์แปดเหลี่ยมประธาน ก่อนดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 2/14)

วิหาร

ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของเจดีย์แปดเหลี่ยม หันหน้าไปทางทิศตะวันออกมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า จากการดำเนินงานทางโบราณคดี เมื่อปี พ.ศ. 2542 โดยห้างหุ้นส่วนจำกัดบูรณรักษ์พบว่าวิหารหลังนี้มีการสร้างซ้อนทับกัน 3 สมัย โดยวิหารที่เห็นปัจจุบันเป็นสมัยสุดท้าย สภาพโดยทั่วไปเหลือเฉพาะพื้นปูอิฐลาดปน ตั้งอยู่บนฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ไม่เหลือแนวผนัง ซึ่งถูกรื้อทำลายจนเกือบหมดโดยเฉพาะบริเวณมุขหน้า โครงสร้างหลังคาไม่เหลือหลักฐานให้เห็น



รูปที่ 3 สภาพโดยทั่วไปของเจดีย์แปดเหลี่ยมประธานและวิหาร ก่อนดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 2/11)

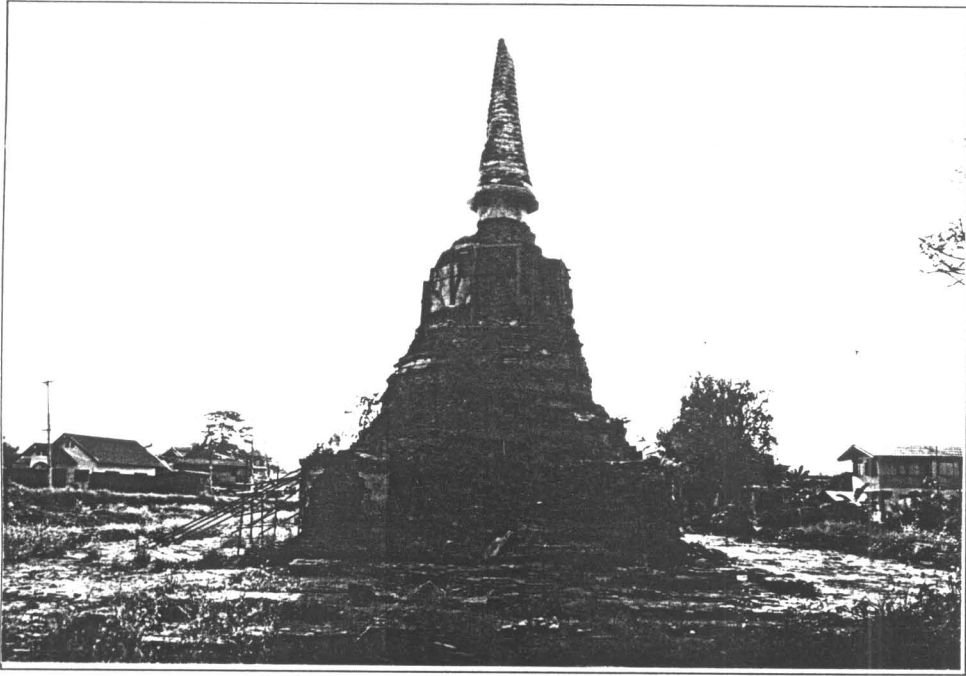


รูปที่ 4 สภาพโดยทั่วไปของพื้นวิหาร ก่อนดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 2/35)

เจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง

ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของวัด เป็นเจดีย์ทรงระฆังกลมขนาดใหญ่ ตั้งอยู่บนฐานสูงทรงสี่เหลี่ยมสภาพโดยทั่วไปก่อนดำเนินการบูรณะอยู่ในสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ ฐานสูงทรงสี่เหลี่ยมด้านล่างของฐานนี้มีฐานเชิงยื่นออกมา บางบริเวณถูกรื้อทำลายโดยเฉพาะด้านทิศเหนือ ฐานสูงที่เหลี่ยมนี้ไม่มีบัวคว่ำมีแต่บัวหงาย ที่ด้านบนเหนือบัวหงายเป็นระเบียงลูกทรงเตี้ย ๆ เหลือหลักฐานเป็นช่วง ๆ ล้อมรอบลานประทักษิณ ถัดขึ้นไปเป็นเจดีย์ทรงระฆังกลม รูปแบบประกอบด้วยฐานเชิงในผังกลมลดหลั่นกัน 3 ชั้น ต่อด้วยฐานบัว 1 ฐาน ถัดขึ้นไปเป็นบัวคว่ำ มาลัยเถา 3 ชั้น บัวปากระฆัง องค์กรฆังต่อด้วยบัลลังก์ซี่ซึ่งชำรุดมาก ถัดขึ้นไปเป็นแกนปล้องโกลน ส่วนปลีได้หักหายไป

นอกจากนี้มีการเสริมความมั่นคงโดยใช้ลวดสลิงรัดรอบองค์กรฆัง ปูนฉาบและแนวอิฐบางช่วงหลุดร่วงลงมา มีวัชพืชขึ้นในบางช่วง



รูปที่ 5 สภาพโดยทั่วไปของเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง ก่อนดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 2/8)



รูปที่ 6 สภาพโดยทั่วไปของเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง ก่อนดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 2/12)

เจดีย์รายนหมายเลข 1

อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ของเจดีย์แปดเหลี่ยมประธาน สภาพชำรุดหักพังถูกรื้อทำลายอย่างมากเหลือให้เป็นเพียงฐานเจียงสี่เหลี่ยม

เจดีย์รายนหมายเลข 2

อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเจดีย์แปดเหลี่ยมประธาน สภาพหักพังอย่างมาก เหลือหลักฐานเฉพาะฐานเจียงสี่เหลี่ยมชั้นล่างสุด บางบางส่วนของฐานเจียงในผังกลม

เจดีย์รายนหมายเลข 3

อยู่ทางด้านทิศเหนือของเจดีย์แปดเหลี่ยมประธาน เหลือหลักฐานเพียงเจียงแปดเหลี่ยม

เจดีย์รายนหมายเลข 4

อยู่ทางด้านทิศใต้ของเจดีย์แปดเหลี่ยมประธาน เหลือหลักฐานเพียงฐานเจียงแปดเหลี่ยม เช่นเดียวกับเจดีย์รายนหมายเลข 3

เจดีย์รายนหมายเลข 5

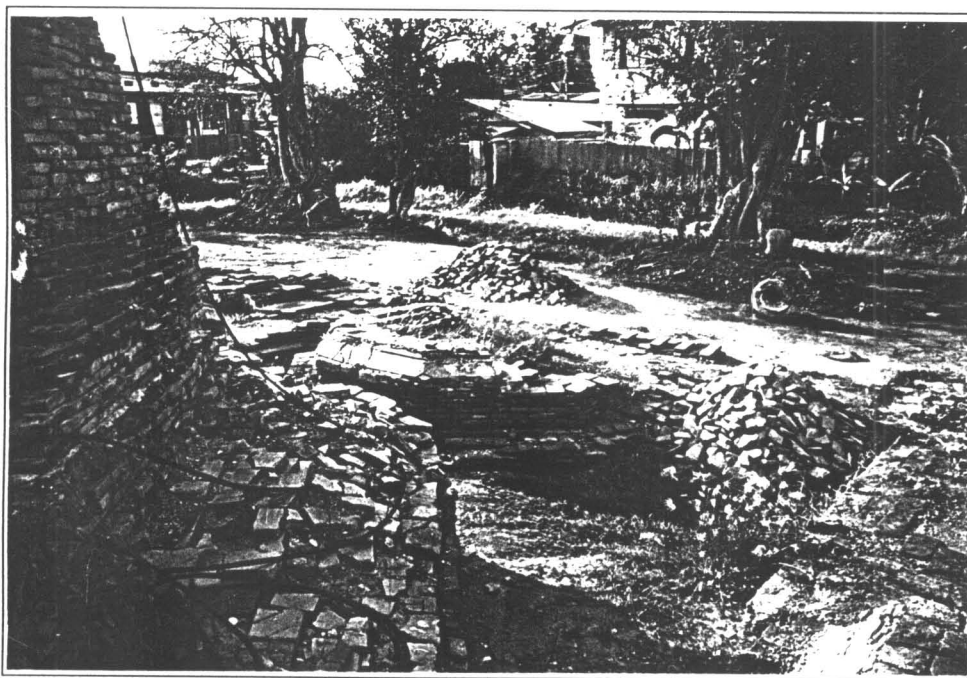
อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเจดีย์แปดเหลี่ยมประธาน สร้างชิดกับแนวของวิหาร สภาพชำรุด หักพัง เหลือเพียงฐานเจียงสี่เหลี่ยม และฐานเจียงกลมอีกเล็กน้อย ซึ่งยังเหลือร่องรอยปูนฉาบอยู่ข้าง

เจดีย์รายนหมายเลข 6

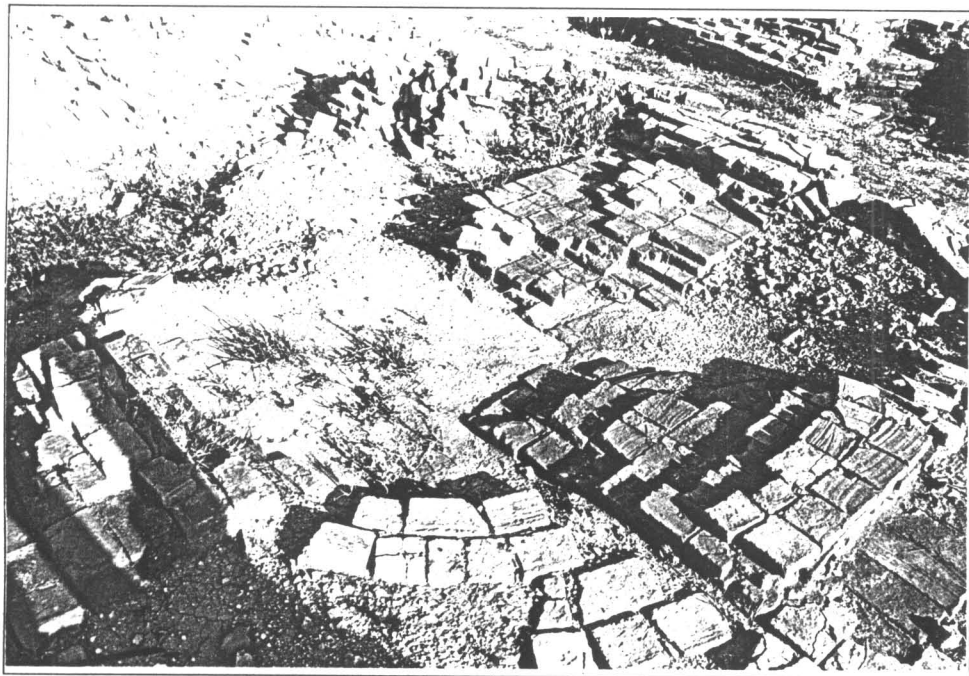
อยู่ทางทิศตะวันตกของเจดีย์แปดเหลี่ยมประธาน เหลือให้เห็นเพียงฐานเจียงสี่เหลี่ยมกว้างประมาณ 5 เมตร และแนวอิฐของฐานเจียงกลมขององค์เจดีย์ ภายในมีแนวเอ็นรูปกากบาทไว้รับน้ำหนักสภาพทั่วไป อิฐหลุดร่วงหักพังอย่างมาก ปูนฉาบกะเทาะจนเกือบหมด

เจดีย์รายนหมายเลข 7,8

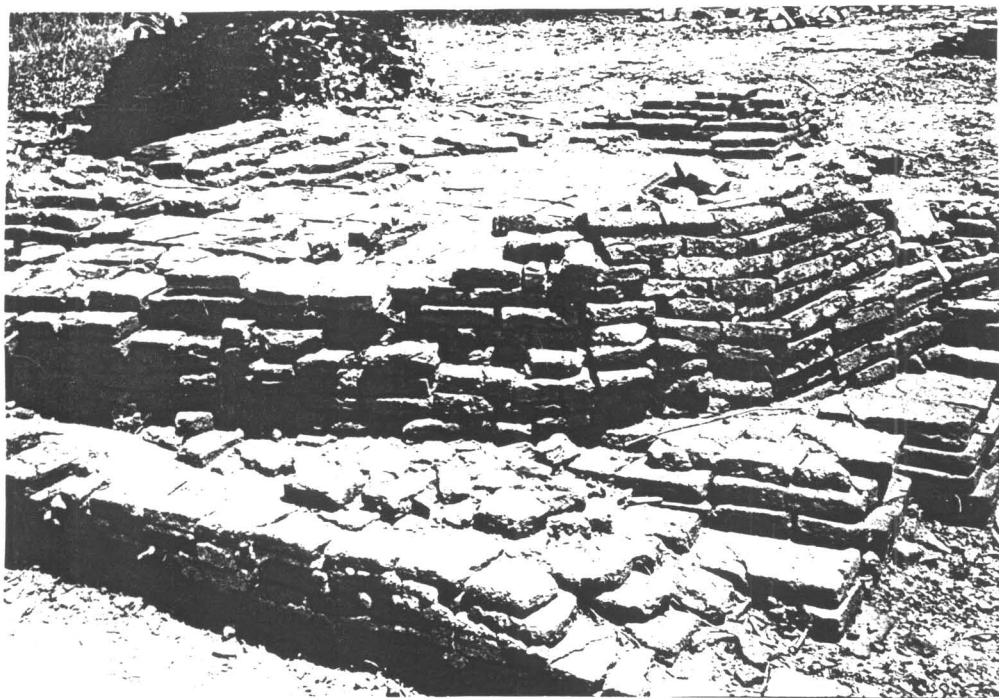
ตั้งอยู่คู่กัน บริเวณแนวกำแพงด้านทิศตะวันออก เหลือให้เห็นเฉพาะฐานเจียงสี่เหลี่ยมภายในมีแนวเอ็นรูปกากบาทรองรับน้ำหนัก สภาพโดยทั่วไปแนวอิฐบางช่วงหลุดร่วง



รูปที่ 7 สภาพโดยทั่วไปของเจดีย์ราย ภายในวัดหัตถดาต (ฟิล์มที่ 2/16)



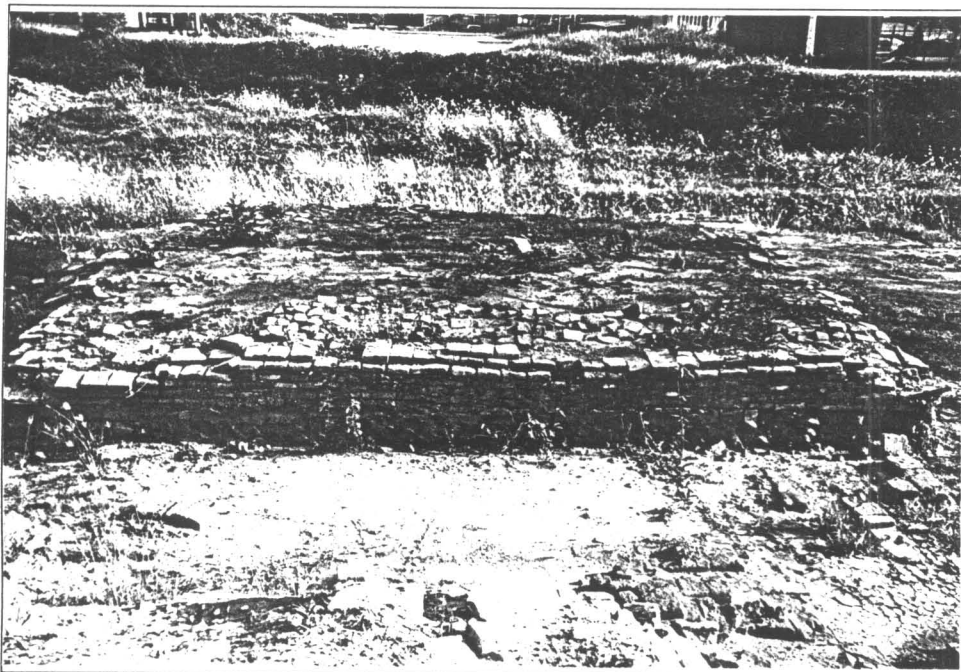
รูปที่ 8 สภาพโดยทั่วไปของเจดีย์ราย ภายในวัดหัตถดาต (ฟิล์มที่ 2/22)



รูปที่ 9 สภาพโดยทั่วไปของเจดีย์ราย ภายในวัดหัตถดาต (ฟิล์มที่ 2/37)

อาคารหมายเลขที่ 1

มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เหลือหลักฐานเพียงพื้นและฐานของอาคาร ไม่เหลือแนวผนังให้เห็น มีบันไดทางขึ้นอยู่ทางด้านทิศตะวันออก ภายในอาคารปูอิฐฉาบปูน ในพื้นอิฐเป็นดินอัดฐานอาคารเป็นฐานเชิงตรงๆ แนวอิฐบางช่วง เพื่อยุ่เชื่อมสภาพ มีวัชพืชขึ้นแทรกเป็นช่วง ๆ



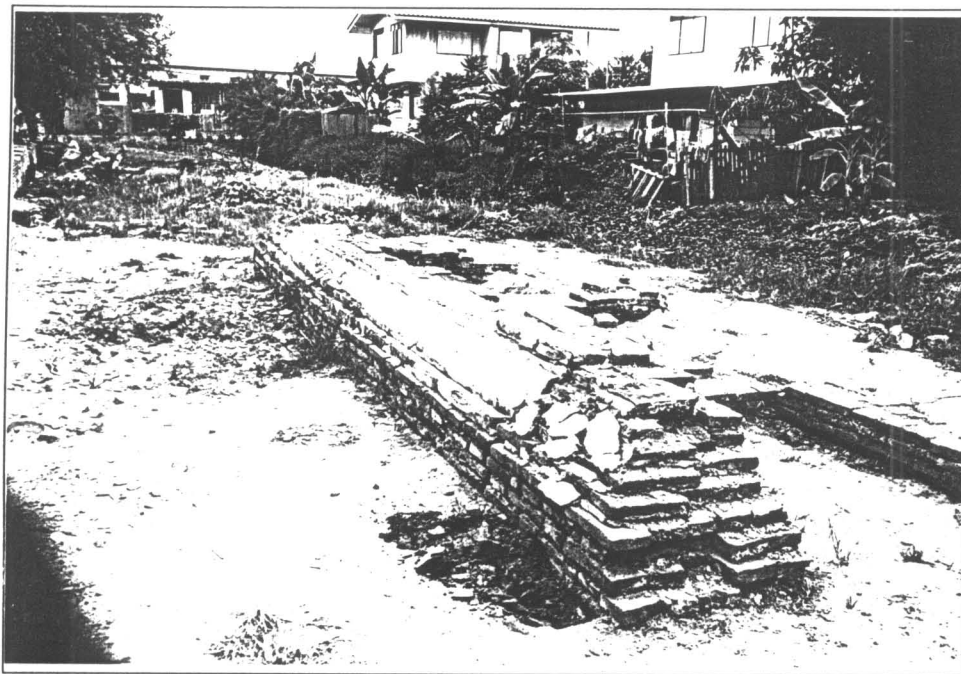
รูปที่ 10 สภาพโดยทั่วไปของอาคารหมายเลข 1 ก่อนดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 2 /13)

อาคารหมายเลข 2

อยู่นอกกำแพงแก้วทางด้านทิศเหนือ สภาพส่วนใหญ่ถูกรื้อทำลาย เหลือเฉพาะแนวฐานบัวด้านทิศใต้ของอาคาร ภายในอาคารใช้แนวเอ็นในการรับน้ำหนัก ระหว่างแนวเอ็นใช้อินอัด



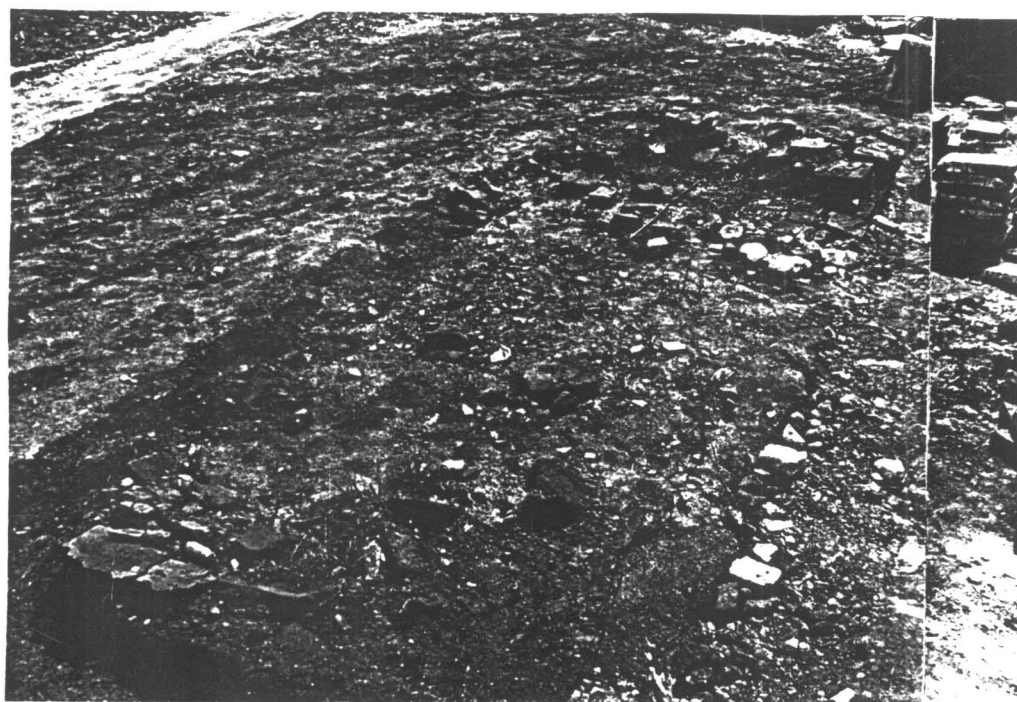
รูปที่ 11 สภาพโดยทั่วไปของอาคารหมายเลข 2 ก่อนดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 15/19)



รูปที่ 12 สภาพโดยทั่วไปของอาคารหมายเลข 2 ก่อนดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 15/20)

ฐานสิ่งก่อสร้างด้านทิศใต้ของวิหาร

เป็นแท่นฐานรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดประมาณ 1 x 3 เมตร ปัจจุบันเหลือให้เห็นเป็นช่วง ๆ ไม่สอปูน ภายในใช้ดินอัดเพื่อรับน้ำหนัก

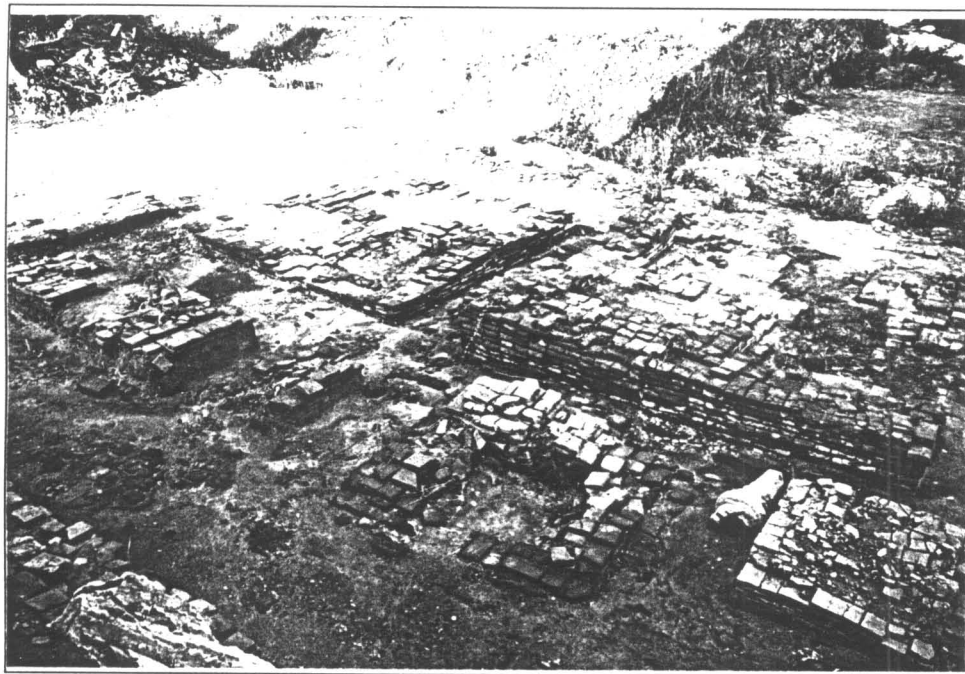


รูปที่ 13 ฐานสิ่งก่อสร้างด้านทิศใต้ของวิหาร (ฟิล์มที่ 14/9)

กลุ่มฐานสิ่งก่อสร้างด้านทิศตะวันออกของเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง

มีทั้งหมด 7 ฐาน ทุกฐานเป็นเพียงแท่นอิฐเรียงกันประมาณ 2-3 ก้อน ไม่พบร่องรอยของการสอหรือฉาบปูน

แต่อย่างใด



รูปที่ 14 กลุ่มฐานสิ่งก่อสร้างด้านทิศตะวันออกของเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง ก่อนบูรณะ(ฟิล์มที่ 2/32)

กำแพงแก้ว

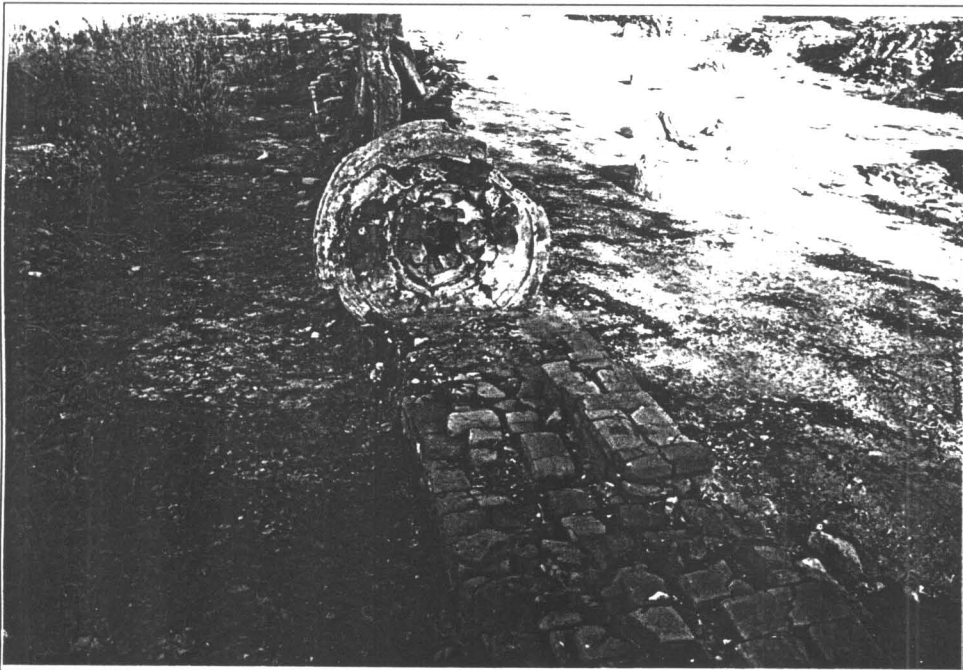
จากการดำเนินงานทางโบราณคดี โดยห้างหุ้นส่วนจำกัดปฐมนิธิ เมื่อปี พ.ศ. 2542 พบว่ามีการสร้างซ้อนทับกัน 2 สมัย โดยสมัยสุดท้ายคือ แนวกำแพงแก้วที่เห็นในปัจจุบัน

สภาพก่อนดำเนินการบูรณะปรากฏเป็นแนวอิฐมีคูน้ำล้อมรอบ ส่วนใหญ่ถูกรื้อทำลายอย่างมาก โดยเฉพาะแนวกำแพงด้านทิศใต้ ทำให้เห็นแนวกำแพงเพียงช่วง ๆ กำแพงด้านทิศเหนือเหลือหลักฐานมากที่สุด ส่วนบริเวณแนวกำแพงด้านทิศตะวันออก สร้างทำบนชั้นประตูทางเข้าของกำแพงแก้วสมัยแรก

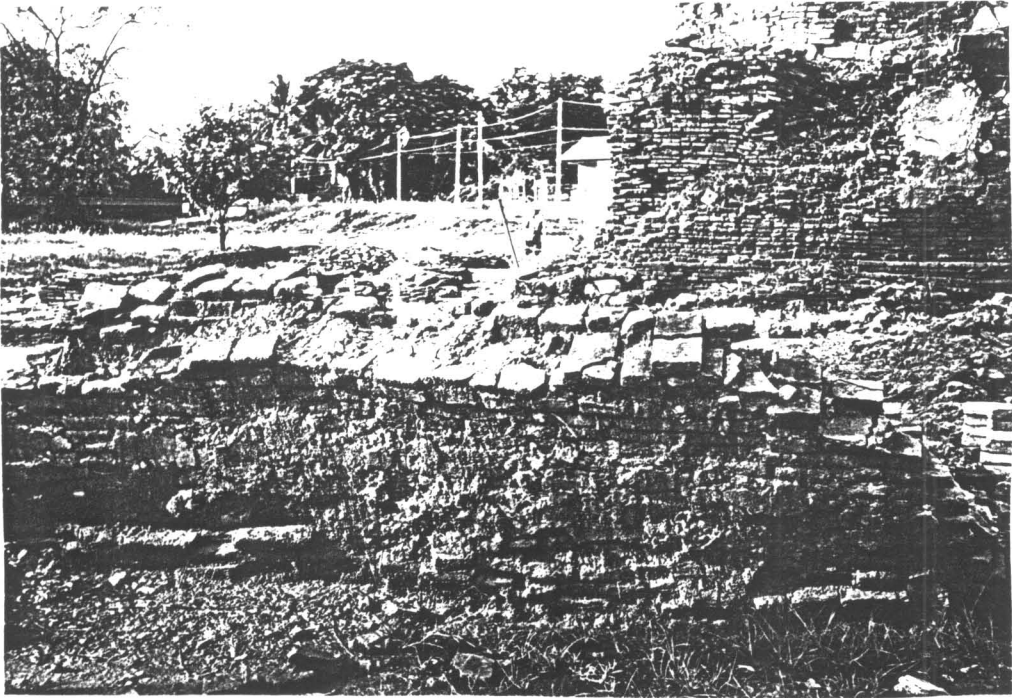
ลักษณะแนวกำแพงก่ออิฐขึ้นมาตรง ๆ ชั้นประตูทางเข้าอยู่บริเวณทิศเหนือและทิศใต้ เหลือหลักฐานเฉพาะส่วนบัวคว่ำของฐานซุ้ม และบริเวณมุมด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ พบหลักฐานของเสาหัวเม็ดประดับอยู่



รูปที่ 15 สภาพโดยทั่วไปของแนวกำแพงแก้ว ก่อนดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 2/15)



รูปที่ 16 สภาพโดยทั่วไปของแนวกำแพงแก้ว ก่อนดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 2/23)



รูปที่ 17 สภาพโดยทั่วไปของกำแพงด้านทิศใต้ ก่อนดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 8/32)

บทที่ 2

การดำเนินงานบูรณะโบราณสถานวัดห้วยดาวาส

ขั้นตอนการดำเนินการ

ปี	เดือน	รายละเอียด	หมายเหตุ
2543	พฤษภาคม	<ul style="list-style-type: none"> - ดำเนินการสำรวจสภาพปัจจุบัน - เตรียมพื้นที่ในการดำเนินงาน - ดำเนินการขุดล้างทำความสะอาดรอยคราบสกปรกบนอิฐก่อปูนสอ และปูนฉาบของโบราณสถานในเขตวัดห้วยดาวาส 	
	มิถุนายน	<ul style="list-style-type: none"> - ดำเนินการขุดล้างทำความสะอาดรอยคราบสกปรกบนอิฐก่อปูนสอ และปูนฉาบของโบราณสถานในเขตวัดห้วยดาวาส - ดำเนินการบูรณะกำแพงแก้ว 	
	กรกฎาคม	<ul style="list-style-type: none"> - ดำเนินการบูรณะเจดีย์ราย - ดำเนินการบูรณะอาคารหมายเลข 1 	
	สิงหาคม	<ul style="list-style-type: none"> - ดำเนินการขุดดิน เพื่อเตรียมเทคนิค ค.ส.ล. ริดรอบฐานอาคารวิหาร, เจดีย์ประธานแปดเหลี่ยม, เจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง - ผูกเหล็กทำแบบและเทคนิค ค.ส.ล. ริดรอบฐานอาคารวิหาร, เจดีย์ประธานแปดเหลี่ยม, เจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง 	
	กันยายน	<ul style="list-style-type: none"> - ดำเนินการบูรณะวิหาร - ดำเนินการบูรณะฐานเชิงของเจดีย์แปดเหลี่ยมประธาน - ดำเนินการบูรณะฐานเชิงของเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง 	<ul style="list-style-type: none"> - ดำเนินการเสนอแบบโครงการสร้างเพื่อดำเนินการบูรณะเจดีย์ประธานแปดเหลี่ยมและเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง

ปี	เดือน	รายละเอียด	หมายเหตุ
2543	ตุลาคม	<ul style="list-style-type: none"> - ดำเนินการบูรณะกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออก - ดำเนินการบูรณะอาคารหมายเลข 2 (ด้านนอกกำแพงแก้ว) - ดำเนินการบูรณะวิหาร - ดำเนินการบูรณะเจดีย์แปดเหลี่ยมประธาน - ดำเนินการบูรณะเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง - ดำเนินการบูรณะฐานสิ่งก่อสร้างด้านทิศใต้ของวิหาร - ดำเนินการบูรณะกลุ่มฐานสิ่งก่อสร้างด้านทิศตะวันออกของเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง 	
	พฤศจิกายน	<ul style="list-style-type: none"> - ดำเนินการบูรณะวิหาร - ดำเนินการบูรณะเจดีย์แปดเหลี่ยมประธาน - ดำเนินการบูรณะเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง - ดำเนินงานปรับปรุงภูมิทัศน์ - ทำความสะอาดพื้นที่ปฏิบัติงาน 	

เจดีย์แปดเหลี่ยมประธาน

องค์ประกอบต่าง ๆ ขององค์เจดีย์ส่วนใหญ่เหลือแต่เพียงแกนใน มีร่องรอยของปูนฉาบข้างเล็กน้อย ส่วนยอดเหนือองค์ระฆังขึ้นไปหักพังหลายลงมาหมด

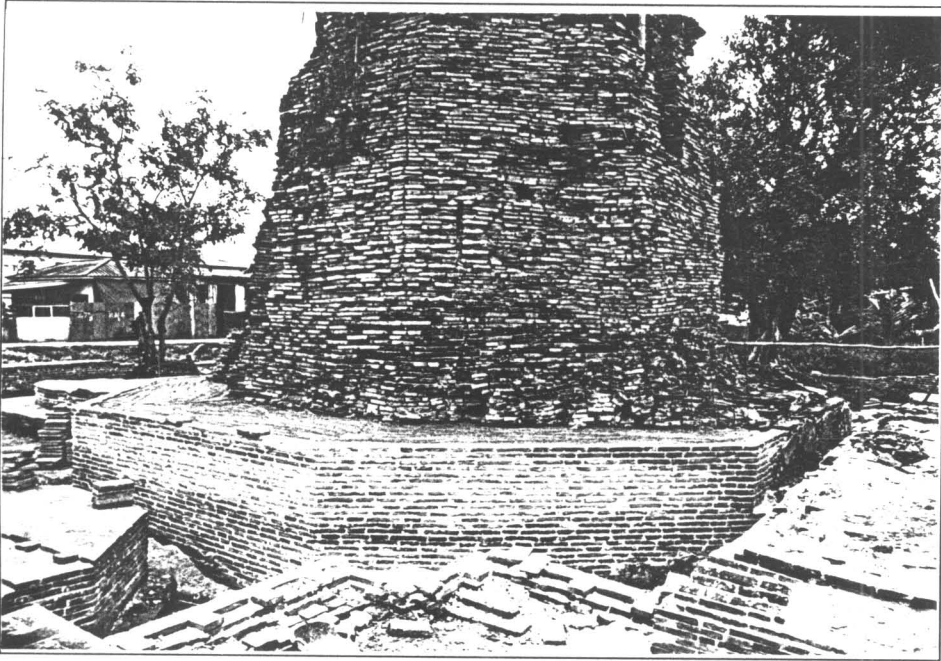
เริ่มดำเนินการบูรณะด้านการกำจัดวัชพืชที่ขึ้นในพื้นที่โบราณสถาน และทำความสะอาดรอยกรอบสกปรกบนผิวปูนฉาบด้วยน้ำสะอาด หลังจากทำความสะอาดเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงดำเนินการบูรณะส่วนฐานเจดีย์เพื่อป้องกันปัญหาการทรุดตัว ด้วยการขุดดินบริเวณฐานเจดีย์โดยรอบ เพื่อเทदान ค.ส.ล. โดยช้อนคานไว้ใต้ดินแล้วก่ออิฐเสริมในบางจุด ในบางบริเวณที่พบว่าอิฐเบียดยุบเสื่อมสภาพ ทำการสกัดอิฐเดิมที่เสื่อมสภาพออกแล้วนำอิฐก้อนใหม่ก่อเสริม

สำหรับบริเวณฐานเชิง ดำเนินการผูกเหล็กตะแกรงหลังจากนั้นจึงเทพื้น ค.ส.ล. และก่ออิฐปิดเพื่อป้องกันปัญหาน้ำซึมเข้าสู่ตัวโบราณสถาน

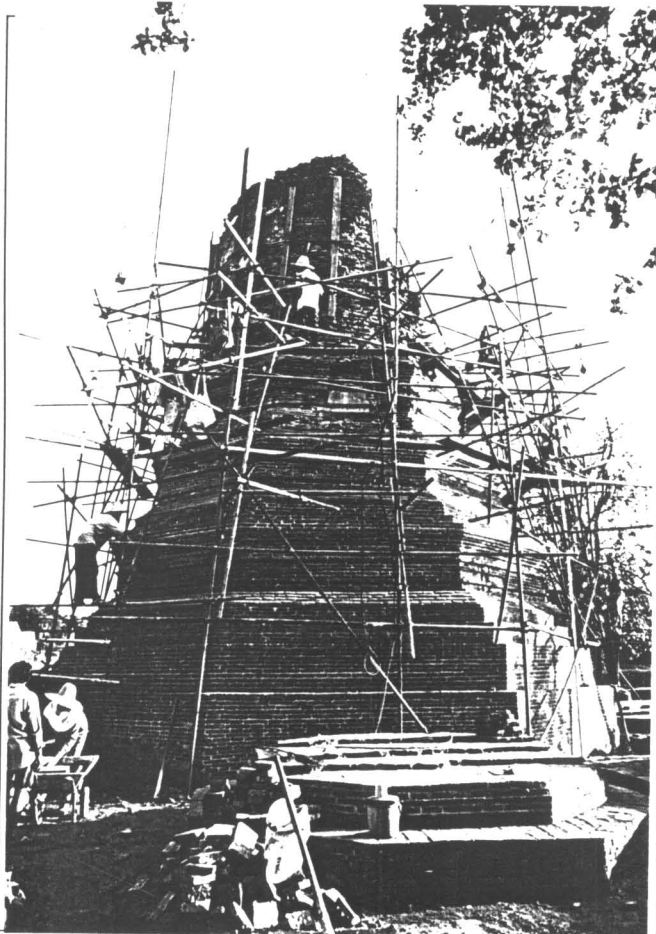
ในส่วนขององค์ระฆัง ดำเนินการบูรณะด้วยการรื้ออิฐเก่าที่เสื่อมสภาพออกแล้วก่อเสริมจากนั้นขานแนวด้วยปูนขาวหมัก ส่วนผิวปูนฉาบเมื่อทำการขันล้างทำความสะอาดแล้ว จึงทำการอนุรักษ์ผิวปูนฉาบด้วยการเน้นรอยแตก ร้าว

หลังจากนั้นจึงทำการเสริมความมั่นคงด้วยการเชื่อมรอยแตกรอยแยกขององค์เจดีย์ด้วยเหล็กไร้สนิม (Stainless steel) เส้นผ่าศูนย์กลาง 12 mm. จากนั้นจึงอัดคาน้ำปูนและก่ออิฐปิด

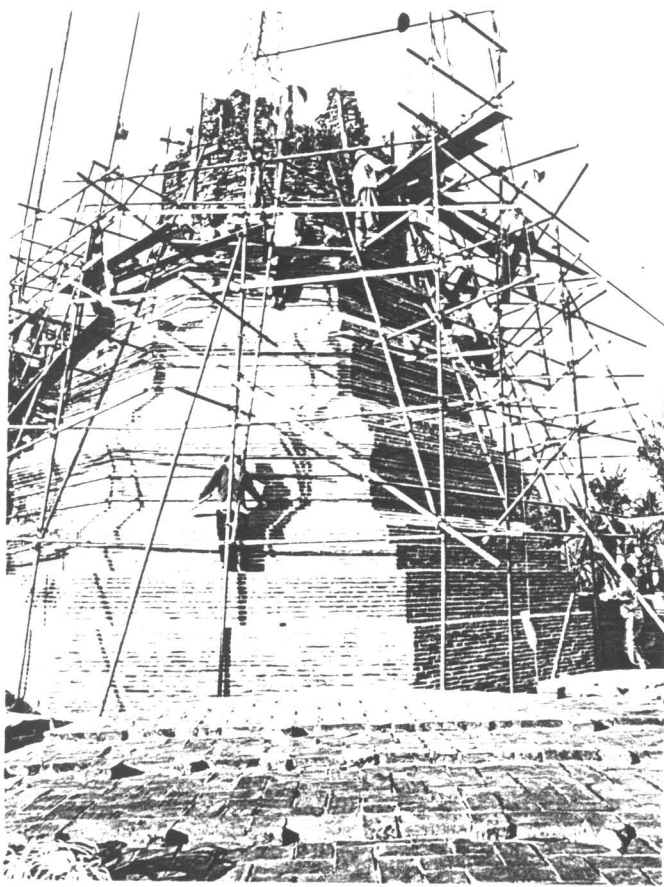
ส่วนบริเวณด้านบนขององค์เจดีย์ดำเนินการเท Topping เพื่อป้องกันน้ำเข้าสู่องค์เจดีย์ (เนื่องจากภายในเจดีย์แปลเหลี่ยมประธานเป็นห้องคูหา มีเจดีย์ทรงกลมซึ่งเหลือเฉพาะส่วนฐานเฉียงประดิษฐานอยู่)



รูปที่ 18 เทพื้น ค.ส.ส. เสริมความมั่นคงของเจดีย์แปลเหลี่ยมประธาน (ฟิล์มที่ 14/7)



รูปที่ 19 ดำเนินการบูรณะเจดีย์แปลเหลี่ยมประธาน (ฟิล์มที่ 27/5)



รูปที่ 20 ดำเนินการบูรณะเจดีย์แปดเหลี่ยมประธาน (ฟิล์มที่ 27/14)

วิหาร

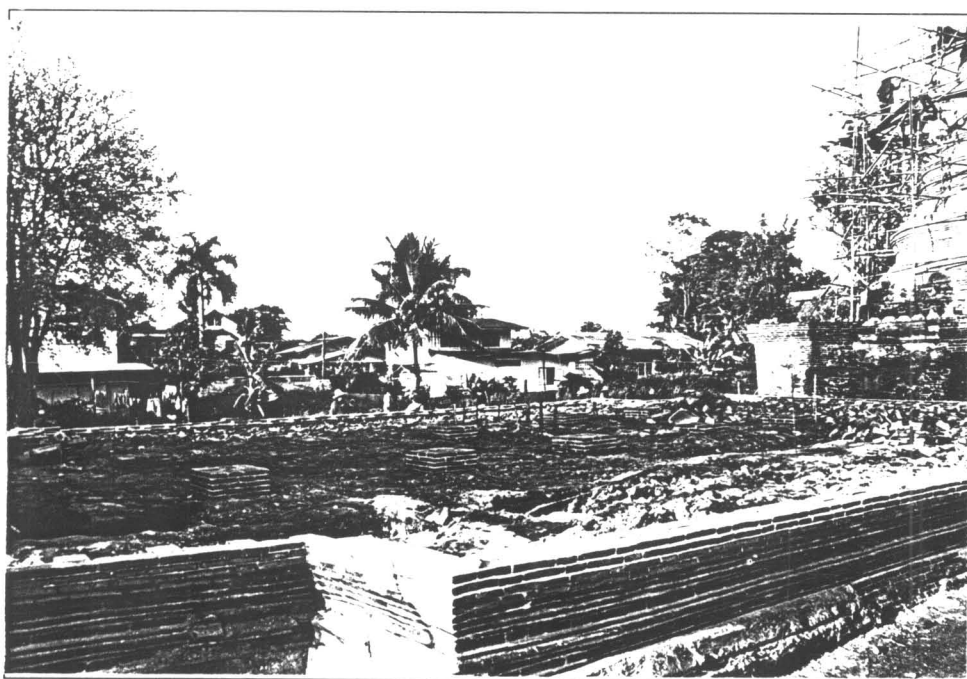
ดำเนินการบูรณะด้วยการทำความสะอาดและกำจัดวัชพืชที่ขึ้นปกคลุมในบริเวณพื้นที่ปฏิบัติงานจากนั้นทำการตรวจสอบสภาพของโบราณสถานก่อนดำเนินการบูรณะแล้วจึงบันทึกด้วยภาพถ่าย เนื่องจากสภาพของโบราณสถานก่อนดำเนินการบูรณะเหลือเฉพาะส่วนฐานอาคาร ดังนั้นในการบูรณะวิหาร จึงแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน คือ พื้นของตัวอาคารและฐานอาคาร

ส่วนฐาน

ฐานอาคารเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ แต่เนื่องจากปัจจุบันพบปัญหาการทรุดตัวโดยเฉพาะทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ และอิฐบางช่วงเสื่อมสภาพ จึงดำเนินการบูรณะด้วยการขุดดินบริเวณฐานวิหาร โดยรอบ เพื่อเทคาน ค.ส.ล. โดยช้อนคานไว้ได้จีนเพื่อป้องกันปัญหาการทรุดตัวของวิหาร ในบริเวณที่พบว่าอิฐเปื่อยยุ่ยเสื่อมสภาพ ทำการสกัดอิฐเดิมที่เสื่อมสภาพออก แล้วจึงนำอิฐก้อนใหม่ก่อเสริมโดยยึดลักษณะขนาด และรูปแบบของเดิมเป็นหลัก และในส่วนของผิวปูนฉาบที่ยังเหลืออยู่ดำเนินการอนุรักษ์โดยการฉีกขอบปูนฉาบด้วยปูนขาวหมัก



รูปที่ 21 เทکان ค.ศ.๑. รัตรอบฐานวิหาร (ฟิล์มที่ 14/6)

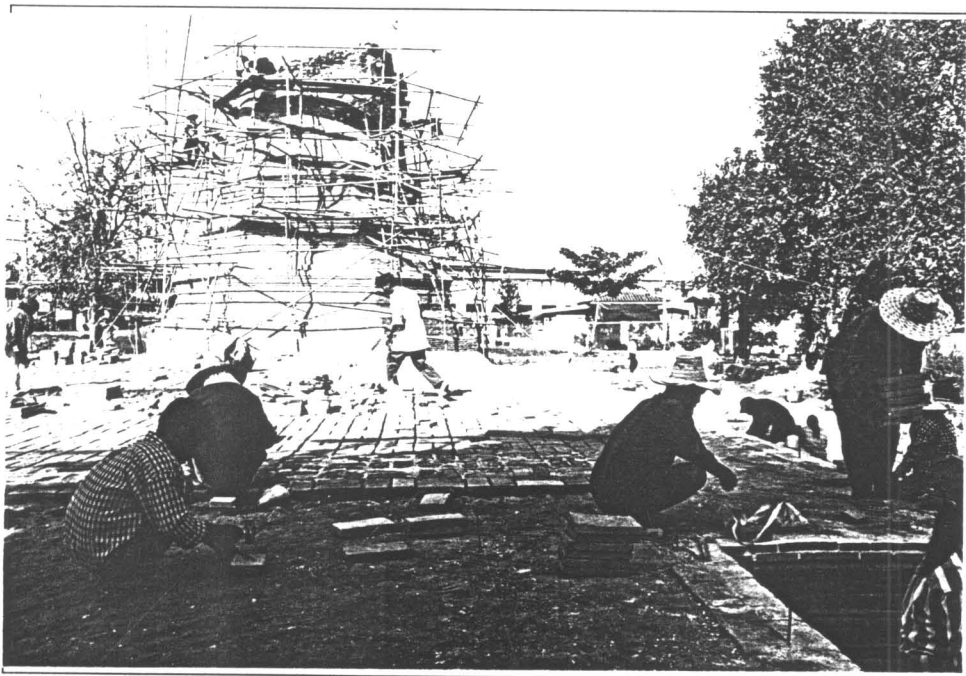


รูปที่ 22 ดำเนินการบูรณะส่วนฐานของวิหาร (ฟิล์มที่ 26/19)

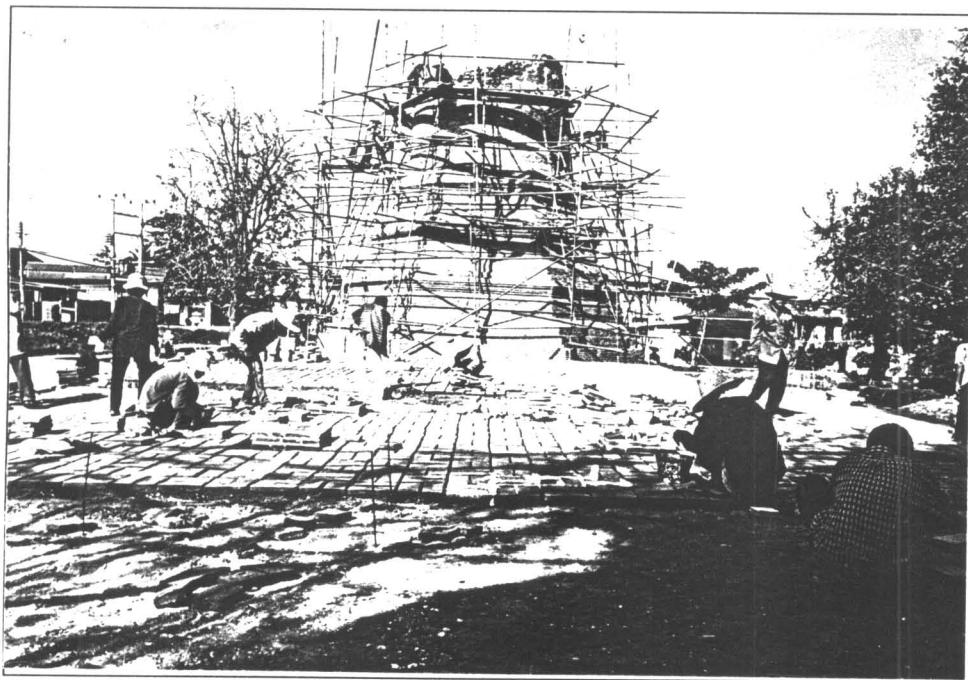
พื้นที่ภายในวิหาร

หลักฐานเดิมของพื้นที่ภายในวิหารเป็นพื้นที่ปูอิฐคาดปูน ดำเนินการบูรณะด้วยการทำผังแสดงตำแหน่งพื้นที่เดิม จากนั้นจึงทำการรื้อพื้นที่เดิมที่เสื่อมสภาพออกแล้วถมทรายปรับระดับพื้นที่ใหม่ โดยยึดระดับพื้นเดิม จากนั้นจึงดำเนินการปูพื้นที่อิฐตามรูปแบบหลักฐานเดิมแล้วยาแนวด้วยปูนขาวหมัก

สำหรับแนวเสาภายในอาคารเหลือหลักฐานเฉพาะส่วน โคนเสา ดำเนินการบูรณะด้วยการสกัดอิฐที่เสื่อมสภาพออก จากนั้นจึงก่ออิฐเสริมเฉลี่ยความสูงประมาณ 30-50 เซนติเมตร



รูปที่ 23 ดำเนินการบูรณะพื้นที่ภายในวิหาร (ฟิล์มที่ 27/28)



รูปที่ 24 ดำเนินการบูรณะพื้นที่ภายในวิหาร (ฟิล์มที่ 27/29)

เจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง

เริ่มดำเนินการบูรณะด้วยการติดตั้งนั่งร้าน โดยรอบองค์เจดีย์ จากนั้นจึงกำจัดวัชพืชที่ขึ้นในพื้นที่โบราณสถาน และทำความสะอาดรอยคราบสกปรกบนผิวปูนฉาบและอิฐก่อด้วยน้ำสะอาดและแปรงขนอ่อน

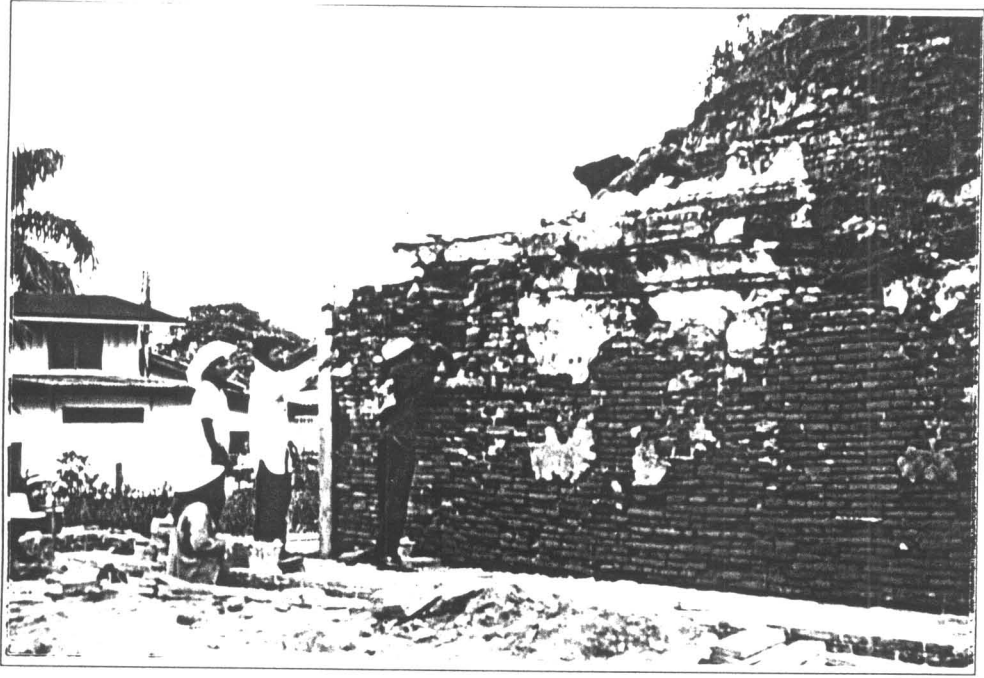
ฐานเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง

หลังจากทำความสะอาดเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงดำเนินการบูรณะส่วนฐานของเจดีย์ เพื่อป้องกันปัญหาการทรุดตัว ด้วยการขุดดินบริเวณฐานเจดีย์โดยรอบเพื่อเทคาน ค.ส.ล. โดยช้อนคานไว้ใต้ดินแล้วก่ออิฐเสริมในบางจุดในบางบริเวณที่พบว่าอิฐเปื่อยยุ่ยเสื่อมสภาพ ทำการสกัดอิฐเดิมที่เสื่อมสภาพออก แล้วจึงนำอิฐก้อนใหม่ก่อเสริม

ส่วนบริเวณปูนฉาบหลังจากทำความสะอาดเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงทำการตรวจสอบสภาพปูนฉาบบริเวณใดไปงพองก็ดำเนินการอัดฉีดด้วยน้ำปูนขาว เพื่อผนึกผิวปูนฉาบเดิมให้มีความแข็งแรงต่อไป ส่วนบริเวณที่แตกร้าวดำเนินการอนุรักษ์ผิวปูนฉาบด้วยปูนขาวหมัก กระทำวิธีนี้กับปูนฉาบรอบฐาน

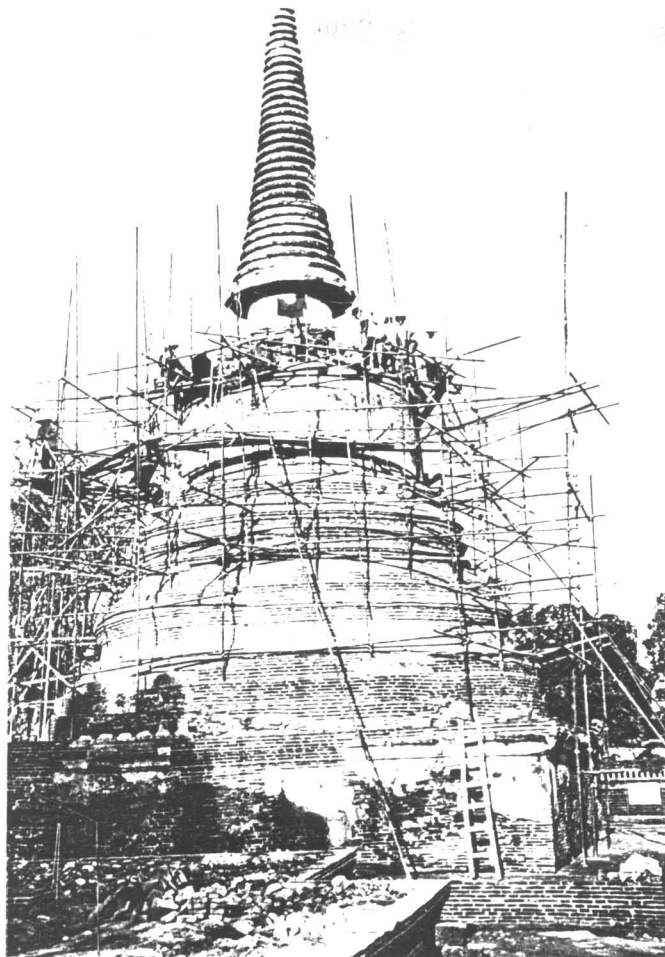


รูปที่ 25 เท ค.ส.ล. รัตรอบฐานเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง (ฟิล์มที่ 15/23)



รูปที่ 26 ดำเนินการเสริมความมั่นคงบริเวณฐานเชิงของเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง
(ฟิล์มที่ 14/11)

ในส่วนของพื้นลานประทักษิณจากหลักฐานที่เหลืออยู่ พบว่าการปูพื้นด้วยอิฐแล้วจึงฉาบปูนทับ จึงเห็น
การบูรณะโดยการปูพื้นอิฐ โดยยี่ระดับและขนาดเดิมเป็นหลัก ส่วนราวระเบียงล้อมรอบลานประทักษิณผ่านเพดาน
อนุรักษ์หลักฐานเดิมที่ยังเหลืออยู่



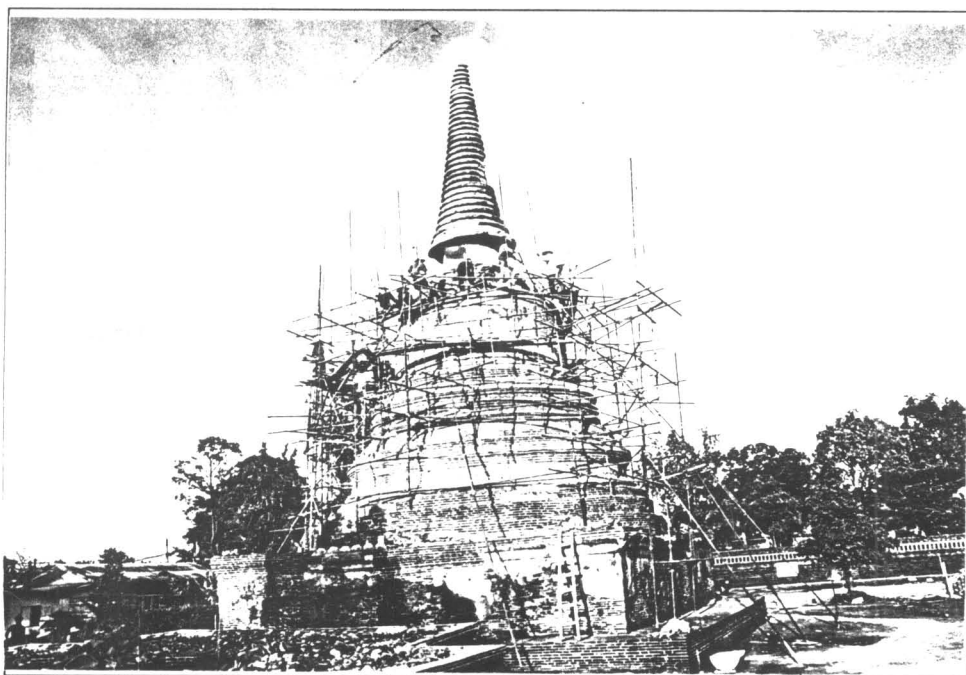
องค์ระฆัง

หลังจากดำเนินการทำความสะอาดเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงรื้ออิฐที่เสื่อมสภาพออกแล้วก่อเสริมจากนั้นขนาแนวด้วยปูนขาวห่มก ส่วนผิวปูนเพื่อทำการขัดล้างทำความสะอาดแล้ว จึงทำการอนุรักษ์ผิวปูนฉาบด้วยการเม้มรอยแตก ร้าว

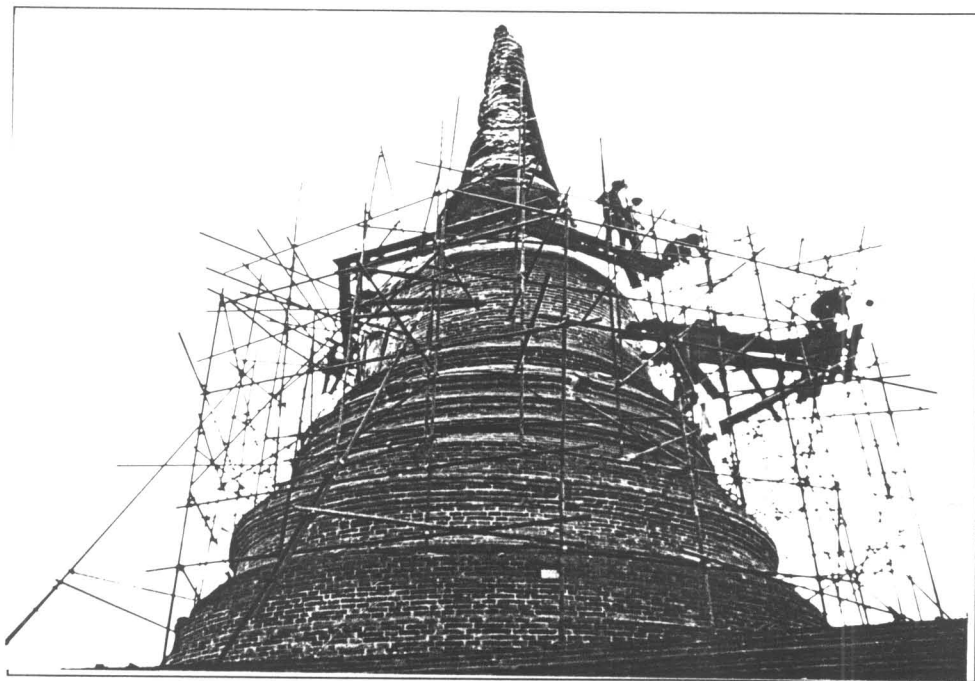
สำหรับชิ้นส่วนประกอบขององค์ระฆังที่ตกหล่นลงมา เช่น ขันมาลัยเถา ดำเนินการบูรณะด้วยการนำมา ประกอบ ณ ตำแหน่งเดิม โดยวิธีการเจาะเดือยฝังแล้วจึงก่ออิฐเสริม

ในส่วนของการเสริมความมั่นคง ดำเนินการเย็บรอยแตกรอยแยกขององค์เจดีย์ด้วยเหล็กไร้สนิม (Stainless steel) เส้นผ่าศูนย์กลาง 12 mm. จากนั้นจึงอัดฉิมน้ำปูนและก่ออิฐปิด

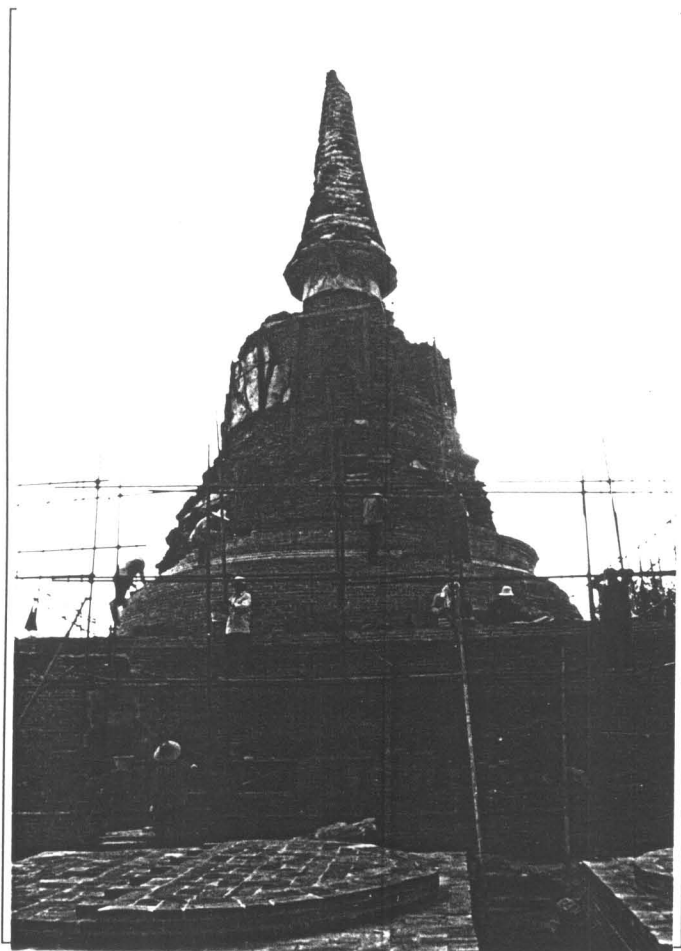
นอกจากนี้บริเวณองค์ระฆังยังดำเนินการบูรณะด้วยการผูกเหล็กและเทคาน ค.ส.ถ. รัศรอบ เพื่อช่วยเสริม ความมั่นคงอีกชั้นหนึ่ง สำหรับขนาดเหล็กที่ใช้ คือ เหล็ก 9 mm. และ ป. 0 2 mm. จากนั้นจึงก่ออิฐปิด



รูปที่ 28 ดำเนินการบูรณะเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง (ฟิล์มที่ 26/17)



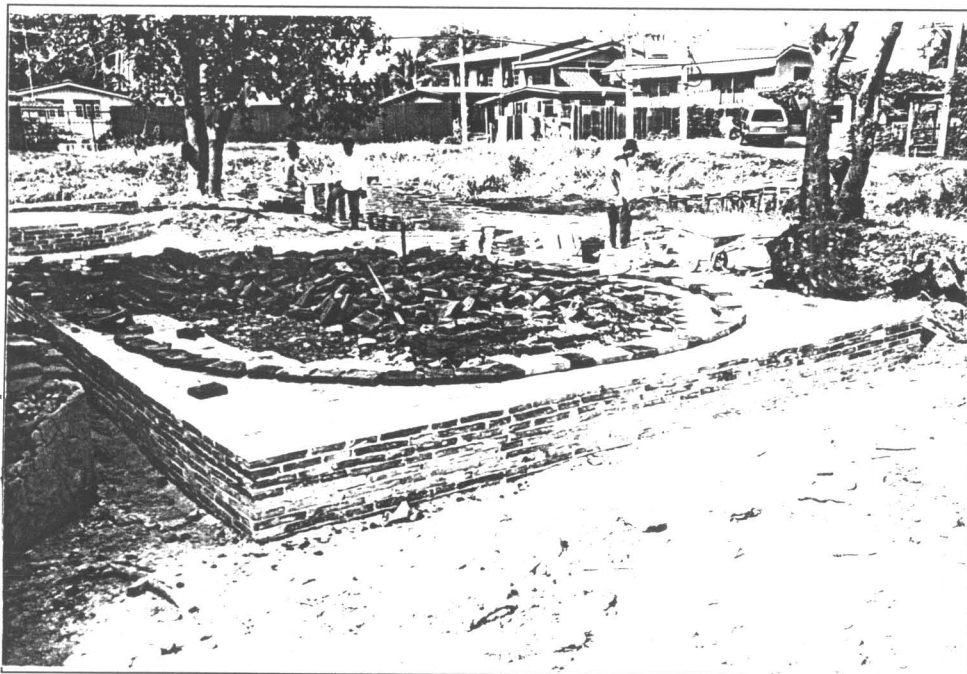
รูปที่ 29 ดำเนินการบูรณะเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง (ฟิล์มใน 26/18)



รูปที่ 30 ดำเนินการบูรณะเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง (ฟิล์มที่ 13/17)

เจดีย์รายนหมายเลข 1, 2, 3, 4 และ 5

เหลือหลักฐานเพียงส่วนฐานเจียงสี่เหลี่ยม ฐานเจียงแปดเหลี่ยมและฐานเจียงในผังทรงกลม (ดูรายละเอียดในบทที่ 1 : สภาพโบราณสถานก่อนการบูรณะ) ดำเนินการบูรณะด้วยการกำจัดวัชพืชและทำความสะอาดด้วยน้ำสะอาดเพื่อกำจัดคราบสกปรกที่เกิดขึ้น จากนั้นจึงทำการรื้ออิฐที่เสื่อมสภาพออก และก่ออิฐเสริมในลักษณะก่อหัก โดยยึดลักษณะขนาดและรูปแบบเดิม จากนั้นยาแนวด้วยปูนขาวหมัก หลังจากนั้นจึงทำความสะอาดเจดีย์อีกครั้งหนึ่ง สำหรับภายในองค์เจดีย์ ขณะดำเนินการบูรณะมีการบดอัดด้วยทรายเพื่อป้องกันปัญหาการทรุดตัว



รูปที่ 31 ดำเนินการบูรณะฐานเจดีย์ราย (ฟิล์มที่ 11/13)

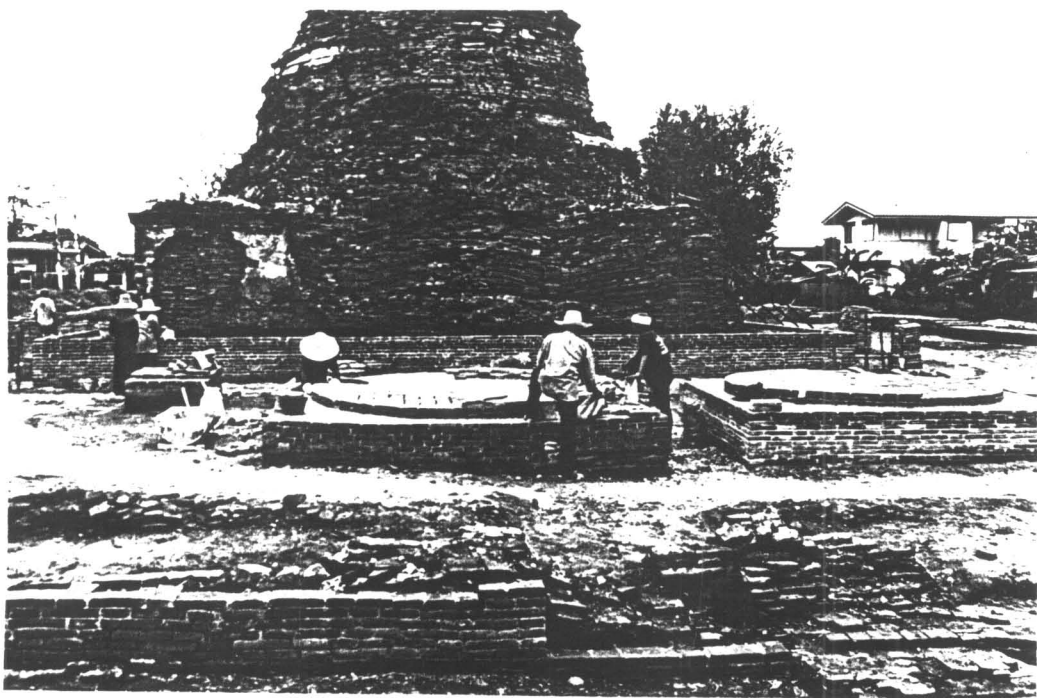
เจดีย์รายนหมายเลข 6, 7 และ 8

เหลือหลักฐานเพียงส่วนฐานเจียงสี่เหลี่ยมและส่วนฐานเจียงทรงกลม ดำเนินการบูรณะด้วยการกำจัดวัชพืชที่ขึ้นภายในฐานเจดีย์ เทคนิคการก่อสร้างเจดีย์ ภายในก่ออิฐเป็นเอ็นรูปกากบาทไว้รับน้ำหนัก ช่องว่างระหว่างแกนในมีการถมดินผสมเศษอิฐหักจนแน่น ช่วยเสริมความมั่นคงภายในองค์เจดีย์ ดังนั้นในบางบริเวณที่เกิดการทรุดตัว จึงต้องมีการบดอัดปรับฐานและแกนภายในให้มีความแข็งแรง

หลังจากนั้นจึงก่ออิฐเสริมตามสภาพหลักฐาน โดยยึดลักษณะขนาดและรูปแบบเดิมจากนั้นจึงทำความสะอาดเจดีย์อีกครั้งหนึ่ง



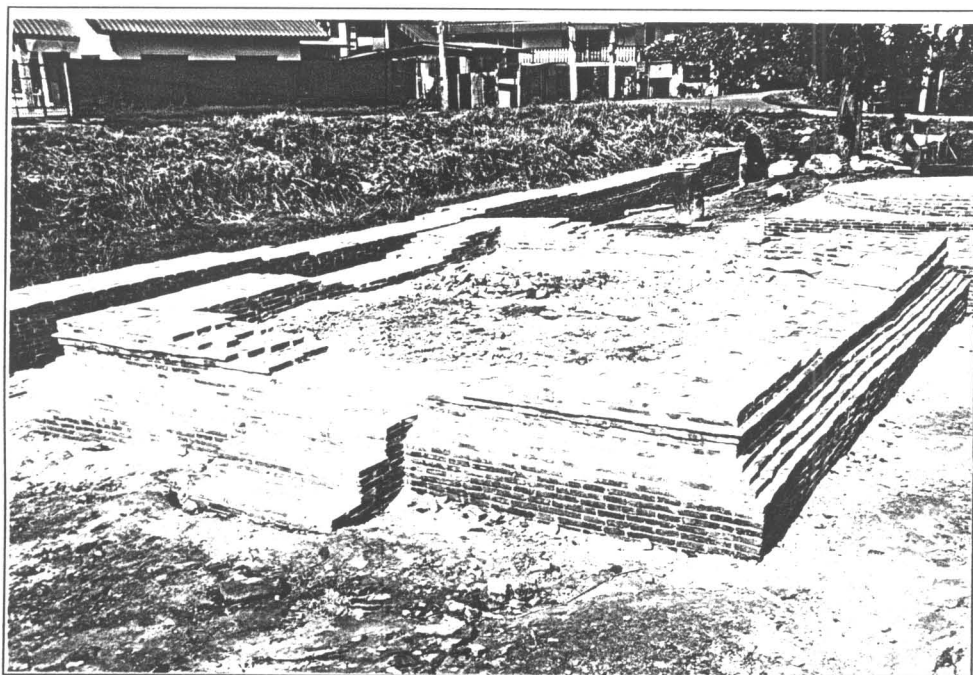
รูปที่ 32 ดำเนินการบูรณะเจดีย์รายนหมายเลข 6 (ฟิล์มที่ 15/17)



รูปที่ 33 ดำเนินการบูรณะเจดีย์รายนหมายเลข 7, 8 (ฟิล์มที่ 14/2)

อาคารหมายเลข 1

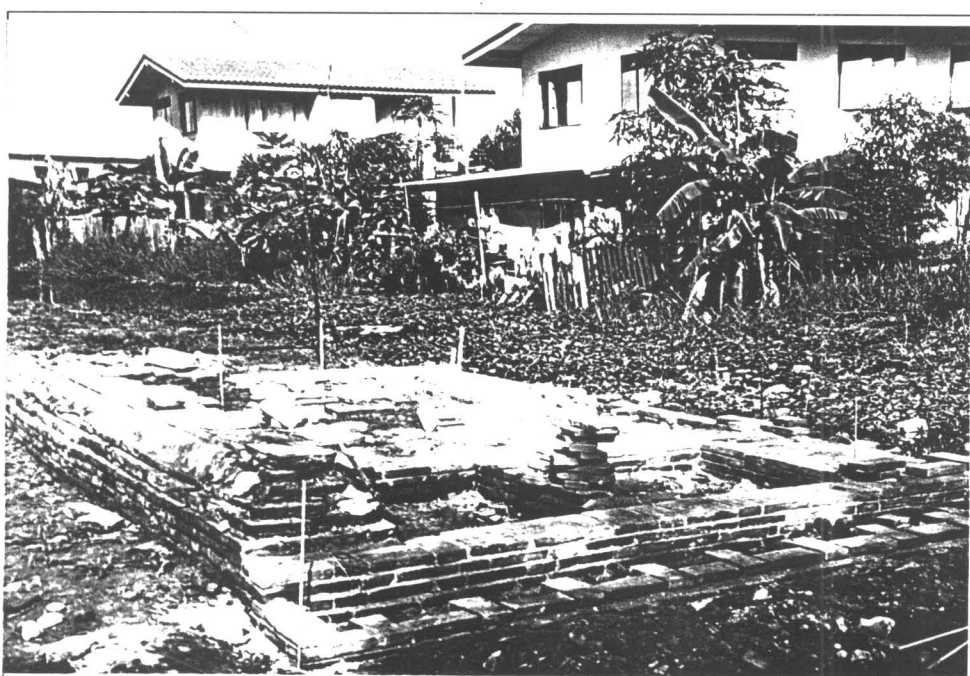
ดำเนินการบูรณะด้วยการกำจัดวัชพืชที่ขึ้นปกคลุมอยู่ในพื้นที่โบราณสถานและทำความสะอาด จากนั้นจึงทำการบดปรับอัดดินถมภายในให้แน่นให้ได้ระดับ ไม่ทรุดเอียง แล้วจึงปูอิฐพื้นโบราณสถานและก่ออิฐเสริมตามรูปทรงเดิม ในส่วนของผนังอิฐที่ทรุด ดำเนินการดันกลับให้ได้แนวกับของเดิมจากนั้นทำความสะอาดพื้นที่โดยรอบและตัวโบราณสถานอีกครั้งหนึ่ง



รูปที่ 34 ดำเนินการบูรณะฐานอาคารหมายเลข 1 (ฟิล์มที่ 11/9)

อาคารหมายเลข 2

เหลือเฉพาะแนวฐานบัว และแนวโครงสร้างภายในอาคาร ดำเนินการบูรณะด้วยการกำจัดวัชพืชที่ขึ้นปกคลุม หลังจากนั้นจึงทำการสกัดอิฐที่เสื่อมสภาพออกแล้วจึงนำอิฐก้อนใหม่ก่อเสริมโดยยึดรูปแบบเดิม ในส่วนของผนังปูนฉาบที่ยังเหลืออยู่ ดำเนินการอนุรักษ์ โดยฉนิกขอบปูนฉาบ ด้วยปูนขาวหมัก



รูปที่ 35 ดำเนินการบูรณะฐานอาคารหมายเลข 2 (ฟิล์มที่ 27/16)

ฐานสิ่งก่อสร้างด้านทิศใต้ของวิหาร

ดำเนินการบูรณะด้วยการกำจัดวัชพืชและทำความสะอาด หลังจากนั้นทำการรื้ออิฐที่เสื่อมสภาพออกและก่ออิฐเสริมตามรูปแบบเดิม ส่วนภายในบดอัดด้วยดินถมให้แน่น เพื่อป้องกันการทรุดตัวและแยกตัวของแนวอิฐ

กลุ่มฐานสิ่งก่อสร้างด้านทิศตะวันออกของเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง

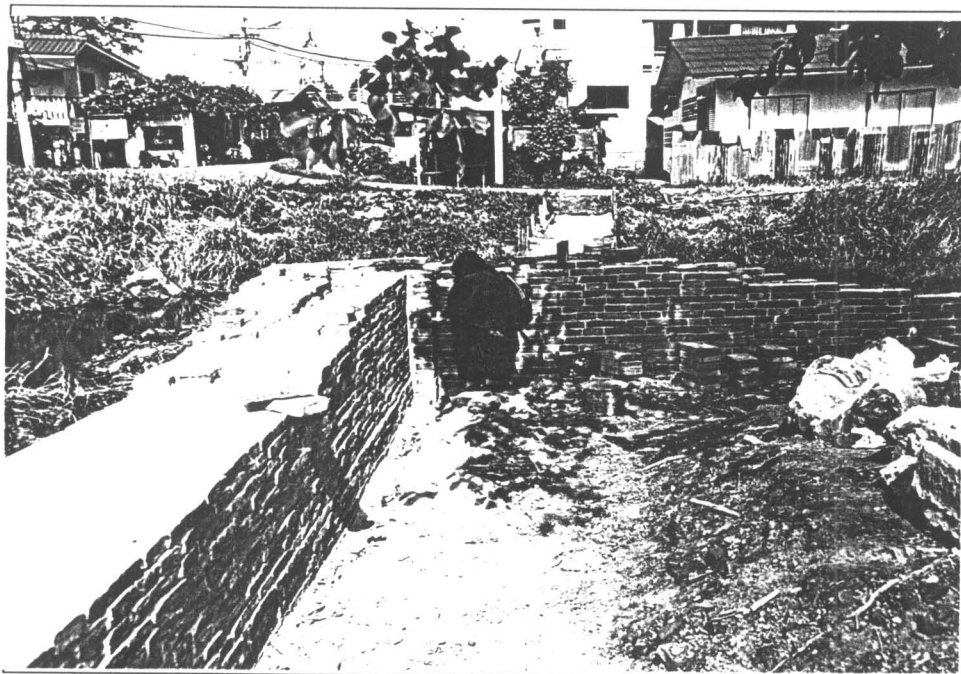
ดำเนินการบูรณะรูปแบบเดียวกับฐานสิ่งก่อสร้างด้านทิศใต้ของวิหาร



รูปที่ 36 ดำเนินการบูรณะฐานสิ่งก่อสร้างด้านทิศใต้ของวิหาร (ฟิล์มที่ 27/19)

กำแพงแก้ว

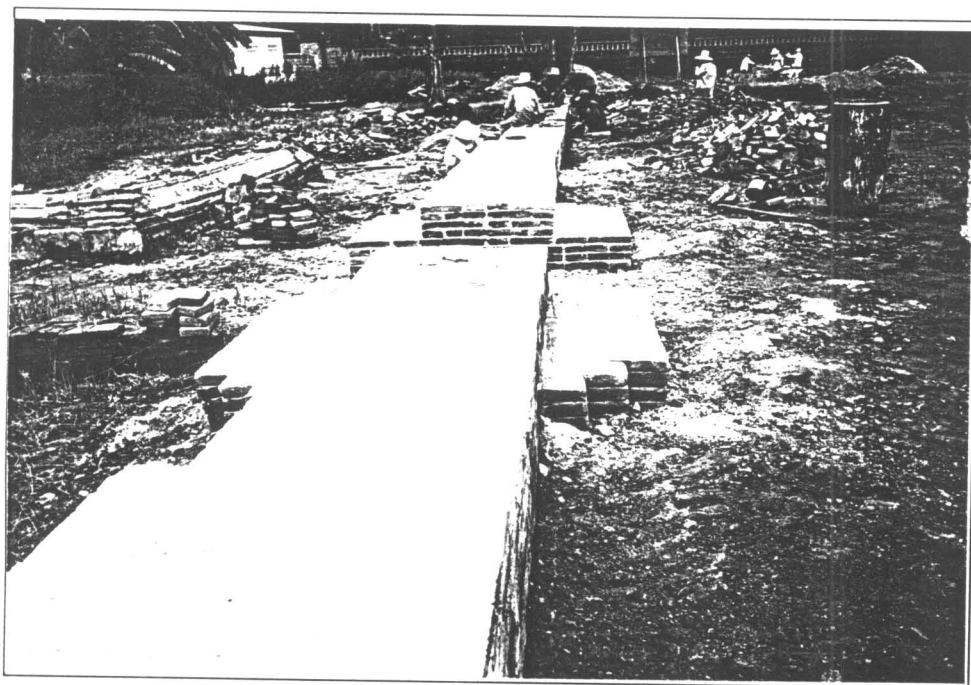
ดำเนินการรื้ออิฐเก่าที่เสื่อมสภาพออกแล้วจึงก่ออิฐเสริม สำหรับกำแพงส่วนที่หักล้ม ดำเนินการก่อปรับฐานให้มีความแข็งแรงแล้วจึงนำส่วนที่ล้มกลับคืนตำแหน่งเดิม เช่นเดียวกับบริเวณที่ทรุดเซอออกมาจากตำแหน่งเดิม สำหรับซุ้มประตูทางเข้า เนื่องจากหลักฐานปูนฉาบและลวดลายปูนปั้นหลุดช่วงหมดแล้ว จึงดำเนินการบูรณะด้วยการรื้ออิฐที่เปื่อยยุ่ยเสื่อมสภาพออกจากนั้นก่ออิฐเสริมตามรูปแบบเดิม



รูปที่ 37 ดำเนินการบูรณะแนวกำแพงแก้ว ด้านทิศใต้ (ฟิล์มที่ 11/4)



รูปที่ 38 ดำเนินการบูรณะกำแพงแก้ว (ฟิล์มที่ 12/4)



รูปที่ 39 ดำเนินการบูรณะกำแพงแก้ว (ฟิล์มที่ 12/38)

บทที่ 3

โบราณสถานภายหลังการบูรณะ

โบราณสถานวัดหัตถดาต ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ เสริมความมั่นคงมีรายละเอียดดังนี้

เจดีย์ประธานแปดเหลี่ยม

ภายหลังจากดำเนินการบูรณะก่ออิฐเสริมแล้ว รูปแบบของเจดีย์ประธานประกอบด้วย ฐานเจียงแปดเหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกัน 2 ชั้น ต่อดัวยฐานบัวลูกแก้ว มีเส้นลวดบัวลูกแก้วคาดที่ท้องไว้ 2 เส้น ซ้อนกันขึ้นไป 3 ฐาน เหนือขึ้นไปเป็นส่วนขององค์ระฆังกลมซึ่งเหลือปูนฉาบให้เห็นบางช่อง เหนือขึ้นไปจากนี้หักพังลงหมดแล้ว จึงดำเนินการเท Topping ปิดด้านบน



รูปที่ 40 สภาพพื้นที่โดยรวมของวัดหัตถดาต ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/1)



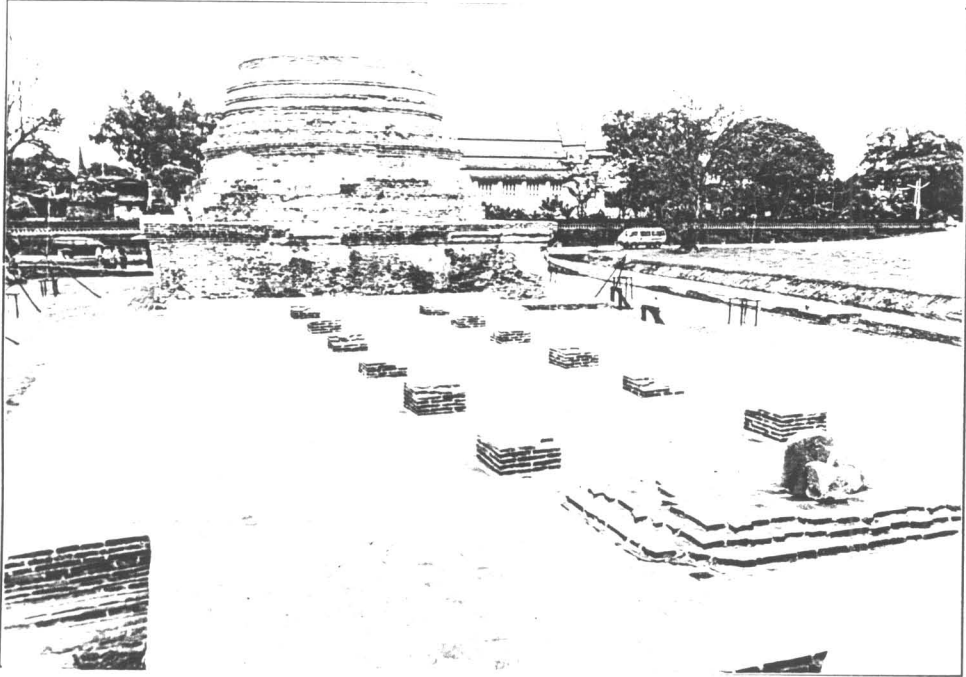
รูปที่ 41 เจดีย์ประธานแปดเหลี่ยม ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/2)



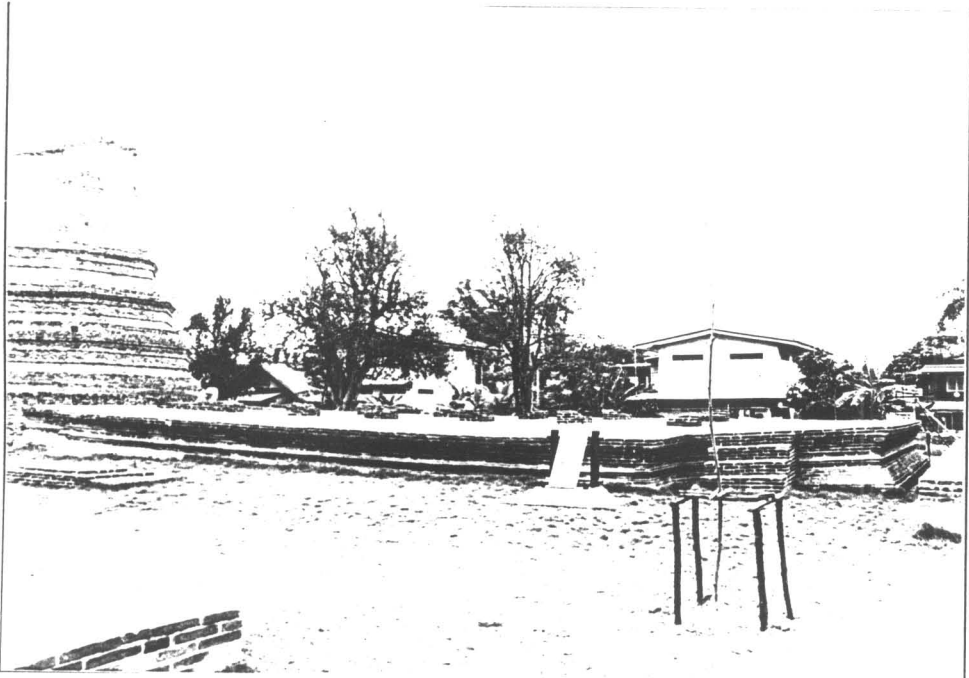
รูปที่ 42 เจดีย์ประธานแปดเหลี่ยม ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/3)

วิหาร

ภายหลังจากดำเนินการบูรณะก่ออิฐเสริมแล้ว รูปแบบของวิหารประกอบด้วย มุขหน้าและมุขหลังมีระเบียบด้านข้าง ฐานวิหารทำเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ส่วนประกอบอื่น ๆ นอกจากนี้หักพังหมดแล้ว พื้นอาคารปูอิฐคาดปูนซึ่งเหลือให้เห็นบางช่อง จึงดำเนินการอนุรักษ์และปูอิฐออกจากของเดิม เสาเป็นเสาสี่เหลี่ยม ซึ่งเหลือเฉพาะ โคนเสา



รูปที่ 43 สภาพโดยทั่วไปของวิหาร ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/4)



รูปที่ 44 สภาพโดยทั่วไปของวิหาร ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/5)

เจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง

สภาพหลักฐานของเจดีย์องค์นี้อยู่ในสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ ภายหลังจากดำเนินการบูรณะเสริมความมั่นคงและก่ออิฐเสริมแล้ว องค์ประกอบของเจดีย์ประกอบด้วย ฐานสูงสี่เหลี่ยมด้านล่างของฐานนี้มีฐานเชิงยื่นออกมา ฐานสูงสี่เหลี่ยมนี้ไม่มีบัวคว่ำมีแต่บัวหงาย ที่ด้านบนเหนือบัวหงายเป็นระเบียงลูกทรงเตี้ย ๆ ล้อมรอบลานประทักษิณ องค์เจดีย์ตั้งบนลานประทักษิณนี้ รูปแบบประกอบด้วยฐานเชิงในผังกลมลดหลั่นกัน 3 ชั้น ต่อด้วยฐานบัว 1 ฐาน ถัดขึ้นไปเป็นบัวคว่ำ มาลัยเถา 3 ชั้น บัวปากระฆัง องค์ระฆัง บัลลังก์ ถัดขึ้นไปเป็นแกนปล้องโถง ส่วนปลีนั้นได้หักหายไป



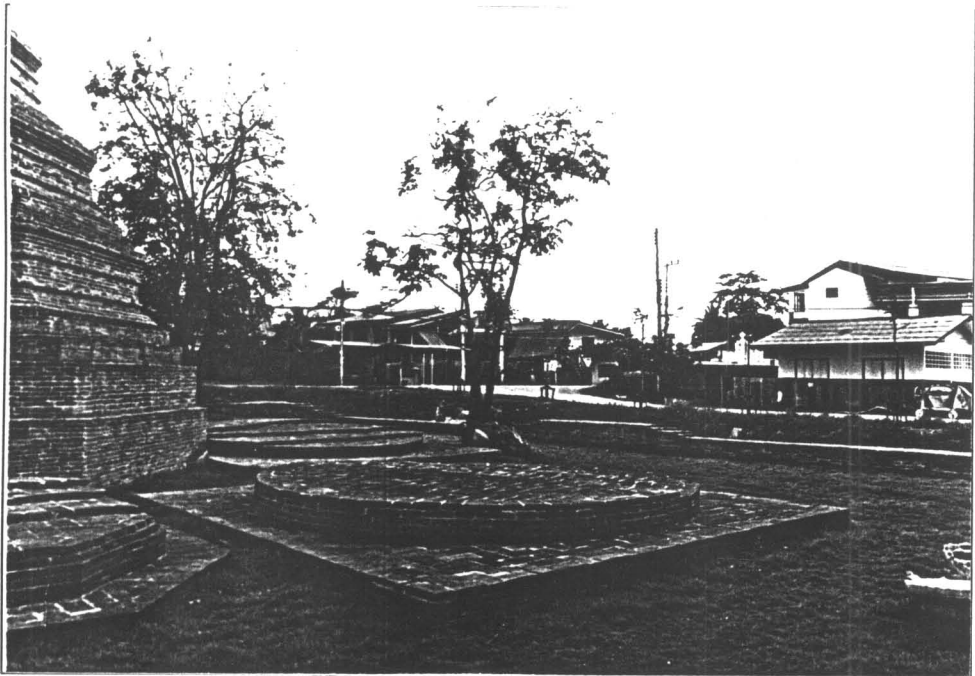
รูปที่ 45 เจดีย์ทรงกลมบนฐานสูงสี่เหลี่ยม ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/7)



รูปที่ 46 เจดีย์ทรงกลมบนฐานสูงสี่เหลี่ยม ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/8)

เจดีย์หมายเลข 1

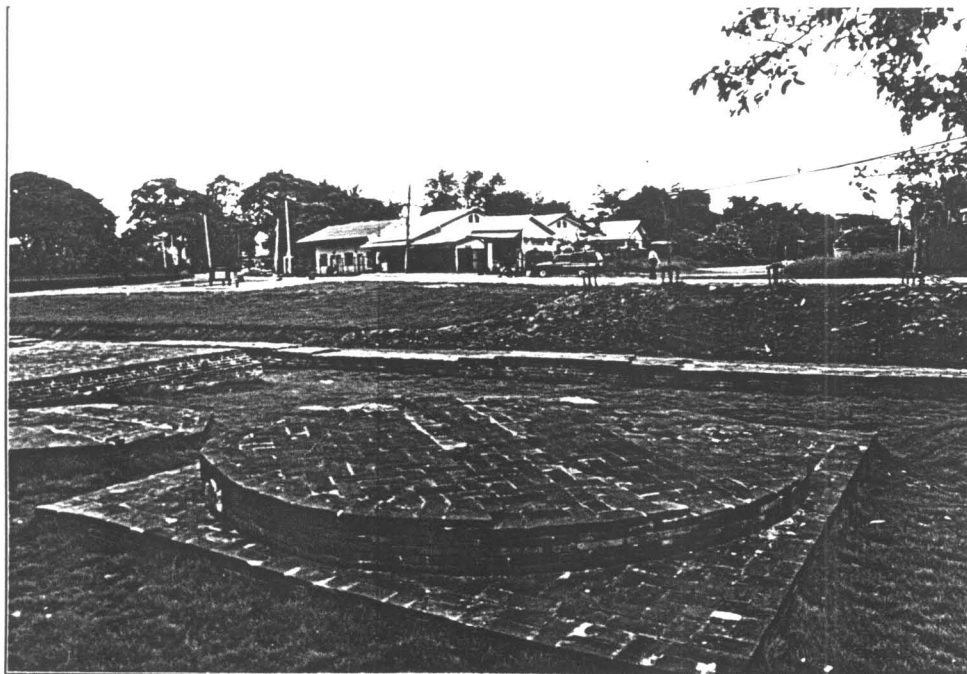
อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเจดีย์แปดเหลี่ยมประธาน สภาพโดยทั่วไป เหลือให้เห็นเพียงฐานเชิงสี่เหลี่ยม ส่วนที่เหลือหลักฐานให้เห็นนั้นน่าจะเป็นส่วนของฐานเชิงชั้นล่างสุดที่รองรับองค์เจดีย์



รูปที่ 47 เจดีย์หมายเลข 1 ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/15)

เจดีย์รายนหมายเลข 2

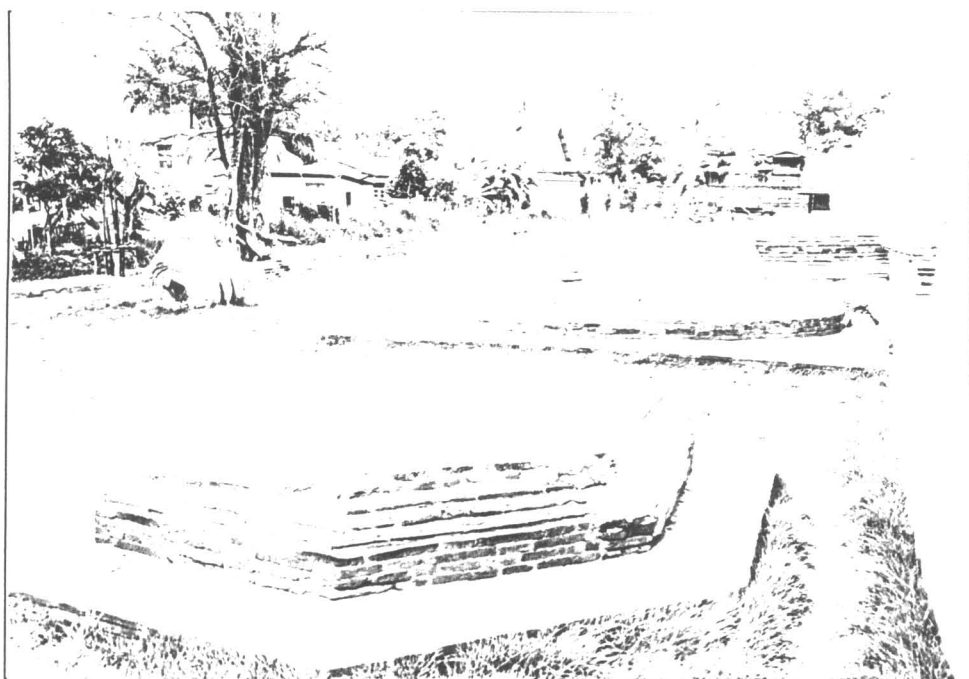
อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเจดีย์แปดเหลี่ยมประธาน สภาพโดยทั่วไป เหลือหลักฐาน เฉพาะฐานเจดีย์สี่เหลี่ยม ชั้นล่างสุดและฐานเจดีย์ในผังกลม



รูปที่ 48 เจดีย์รายนหมายเลข 2 ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/16)

เจดีย์รายนหมายเลข 3

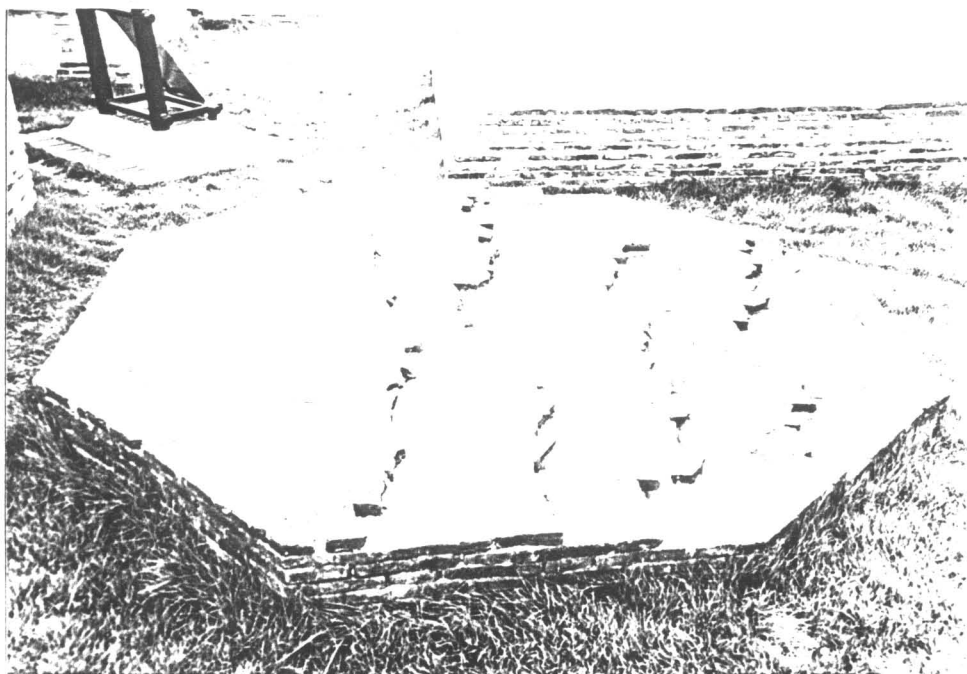
อยู่ทางทิศเหนือของเจดีย์ประธาน ภายหลังจากดำเนินการบูรณะก่ออิฐเสริมแล้ว เจดีย์รายองค์นี้ เหลือหลักฐานของฐานเจดีย์แปดเหลี่ยม และบัวคว่ำของฐานบัวในผังแปดเหลี่ยม



รูปที่ 49 เจดีย์รายนหมายเลข 3 ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/17)

เจดีย์รายหมายเลข 4

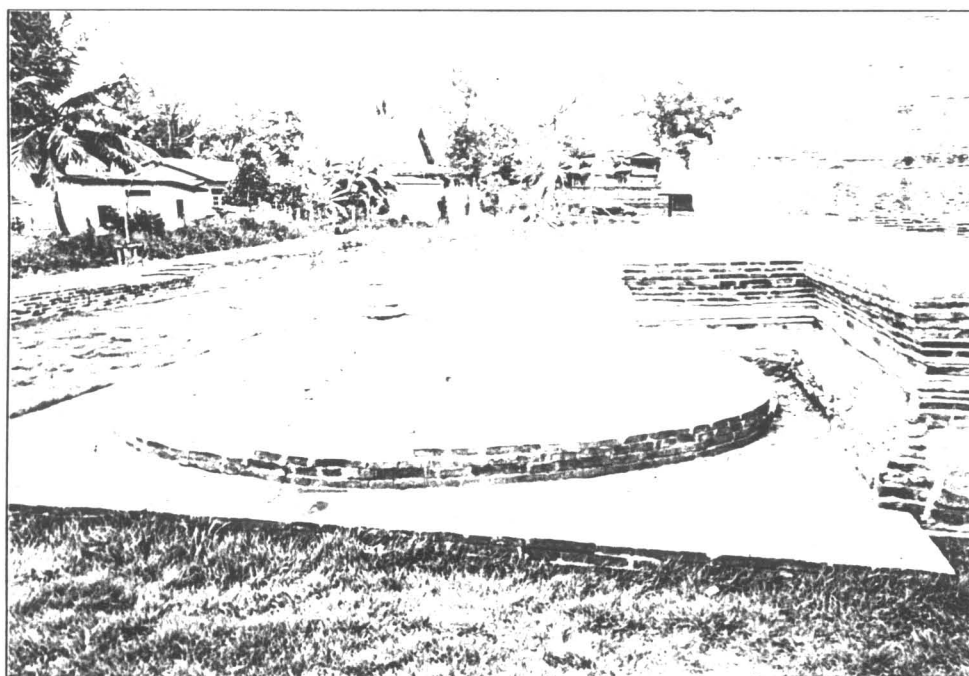
ภายหลังจากดำเนินการบูรณะก่ออิฐเสริมแล้ว สภาพหลักฐานมีลักษณะเดียวกับเจดีย์รายหมายเลข 3



รูปที่ 50 เจดีย์รายหมายเลข 4 ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/18)

เจดีย์รายหมายเลข 5

อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเจดีย์ประธาน สร้างชิดกับแนวฐานของวิหาร สภาพโดยทั่วไป ส่วนที่เหลืออยู่คือฐานเขียงสี่เหลี่ยมรองรับองค์เจดีย์ และฐานเขียงในผังกลมชั้นล่างสุดขององค์เจดีย์



รูปที่ 51 เจดีย์รายหมายเลข 5 ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/19)

เจดีย์รายหมายเลข 6

อยู่ทางทิศตะวันตกของเจดีย์ประธาน สภาพโดยทั่วไป เหลือเพียงฐานเขียงสี่เหลี่ยมรองรับองค์เจดีย์และฐานเขียงในผังกลมชั้นล่างสุดของเจดีย์

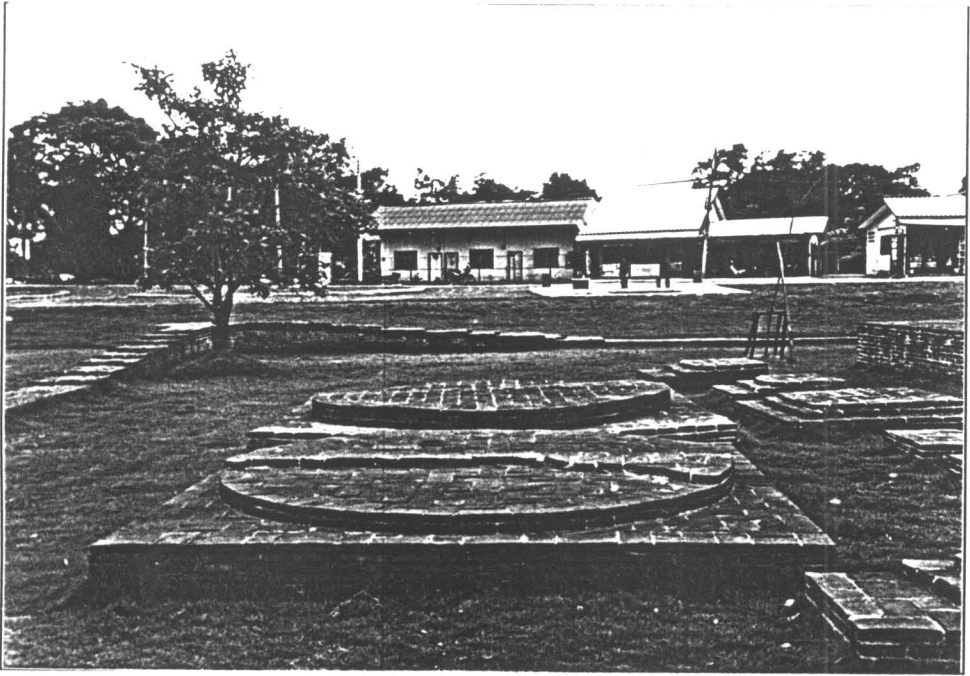
เจดีย์องค์นี้หากสมบูรณ์เป็นเจดีย์ทรงกลมตั้งบนฐานเขียงสี่เหลี่ยม เหมือนกับเจดีย์รายหมายเลข 1,2 และ 5



รูปที่ 52 เจดีย์รายหมายเลข 6 ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/20)

เจดีย์รายหมายเลข 7, 8

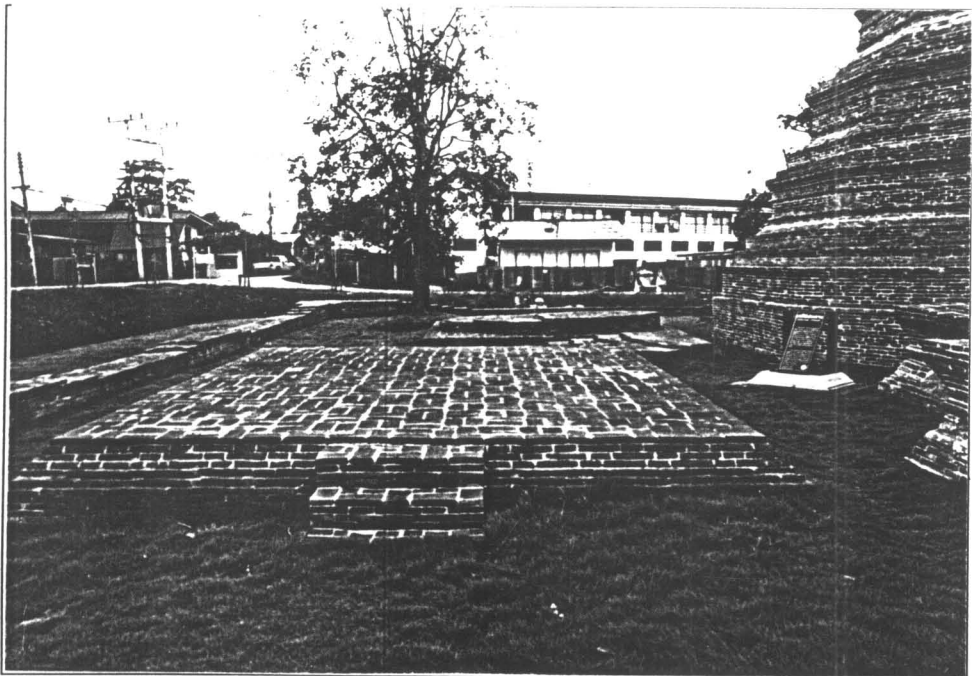
ระหว่างเจดีย์ทรงกลมบนสี่เหลี่ยมทรงสูงกับแนวกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออก ปรางค์ฐานเขียงของเจดีย์ราย 2 องค์ คือเจดีย์รายหมายเลข 7, 8 สภาพโดยทั่วไปเหลือหลักฐานเฉพาะฐานเขียงสี่เหลี่ยม



รูปที่ 53 เจดีย์หมายเลข 7 และ 8 ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/21)

อาคารหมายเลข 1

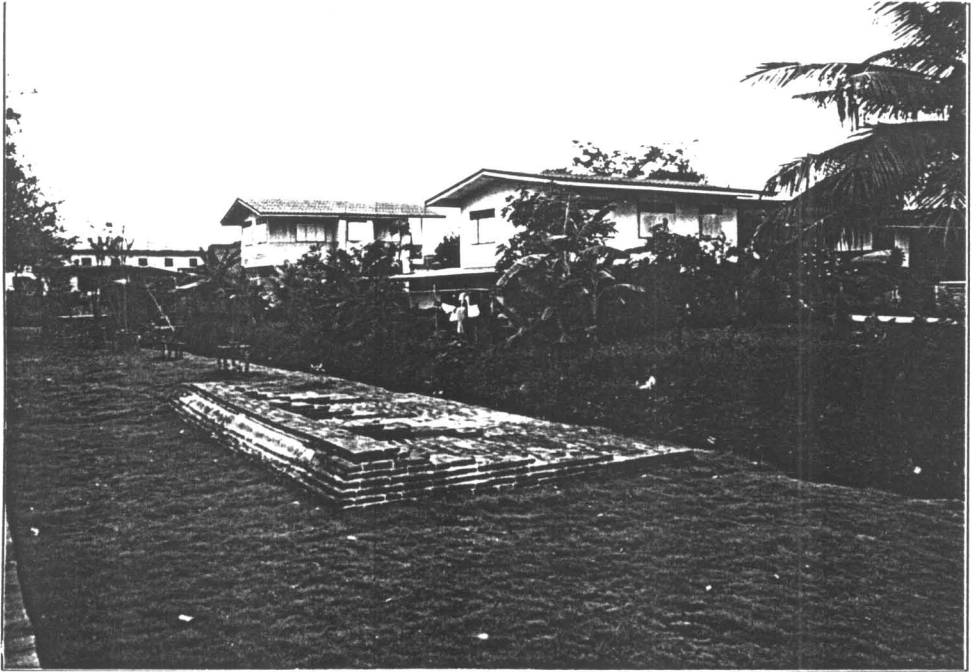
ภายหลังจากดำเนินการบูรณะก่ออิฐเสริมแล้ว รูปแบบอาคารประกอบด้วย ส่วนฐานอาคารมีบันไดทางขึ้นอยู่ทางด้านทิศตะวันออก ส่วนประกอบอื่นๆ ซ้ำรูดหักพังไปก่อนหน้านี้แล้ว



รูปที่ 54 อาคารหมายเลข 1 ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/22)

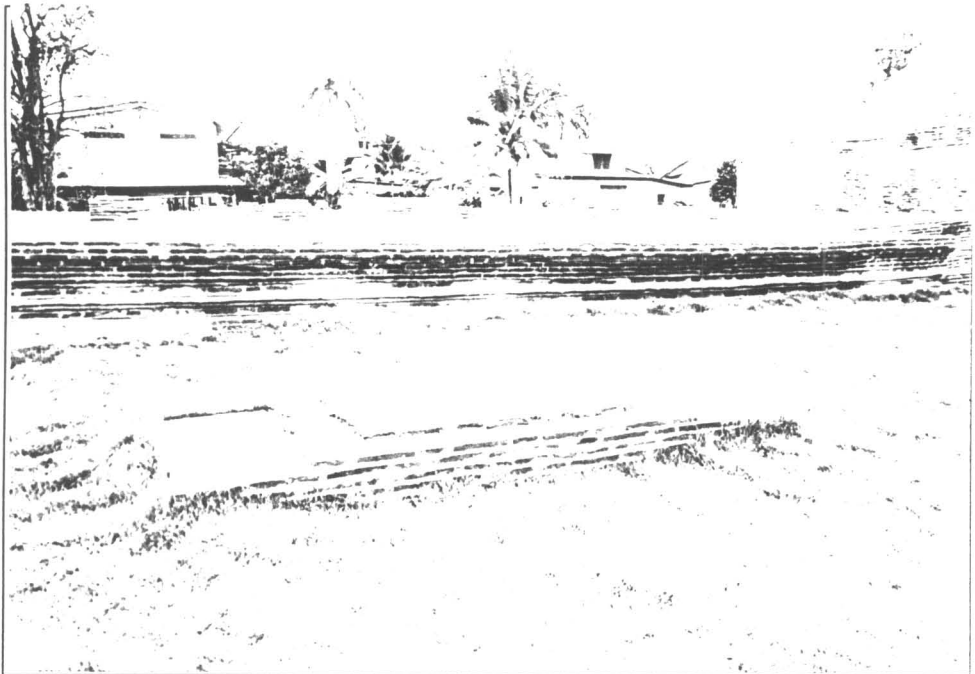
อาคารหมายเลข 2

อยู่นอกกำแพงแก้วทางด้านทิศเหนือ เหลือเฉพาะแนวฐานบัวของอาคาร อาคารหลังนี้สันนิษฐานว่าคงเป็นศาลาโถง

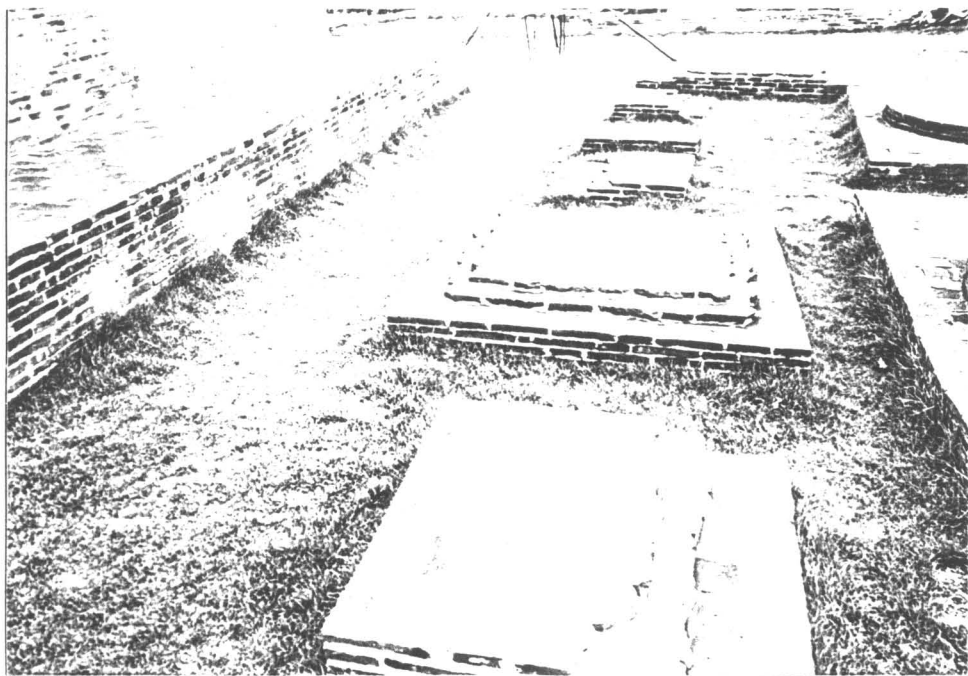


รูปที่ 55 อาคารหมายเลข 2 ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/23)

ฐานสิ่งก่อสร้างด้านทิศใต้ของวิหารและกลุ่มฐานสิ่งก่อสร้างด้านทิศตะวันออกของเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง ภายหลังจากดำเนินการบูรณะก่ออิฐเสริมแล้ว รูปแบบของแท่นฐานเหล่านี้เป็นฐานสี่เหลี่ยมเรียบ ๆ



รูปที่ 56 ฐานสิ่งก่อสร้างด้านทิศใต้ของวิหาร (ฟิล์มที่ 30/24)



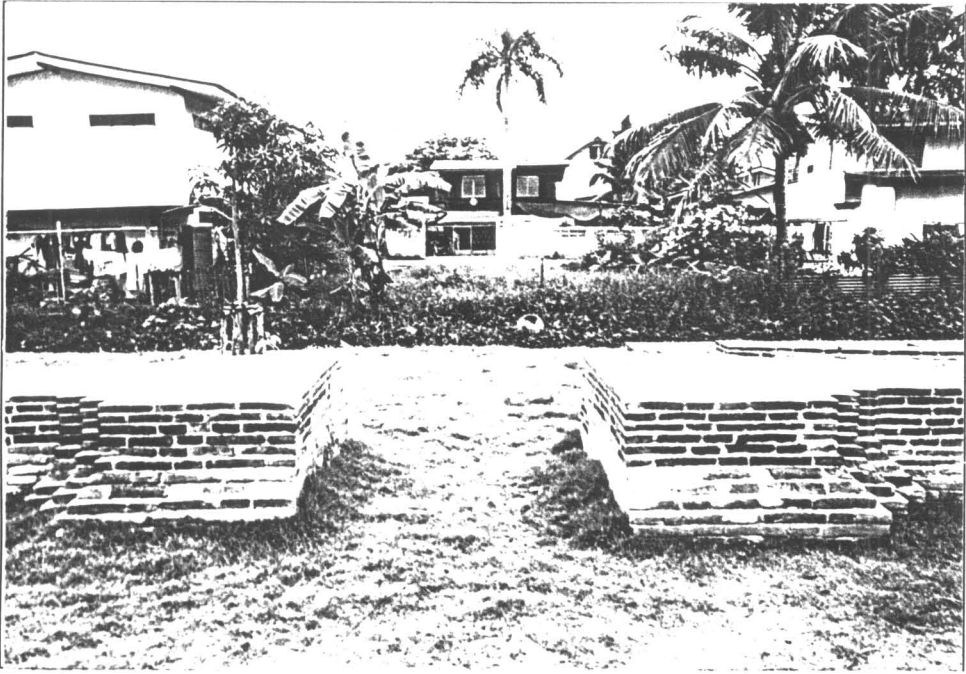
รูปที่ 57 กลุ่มฐานสิ่งก่อสร้างด้านทิศตะวันออกของเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูง (ฟิล์มที่ 30/25)

กำแพงแก้ว

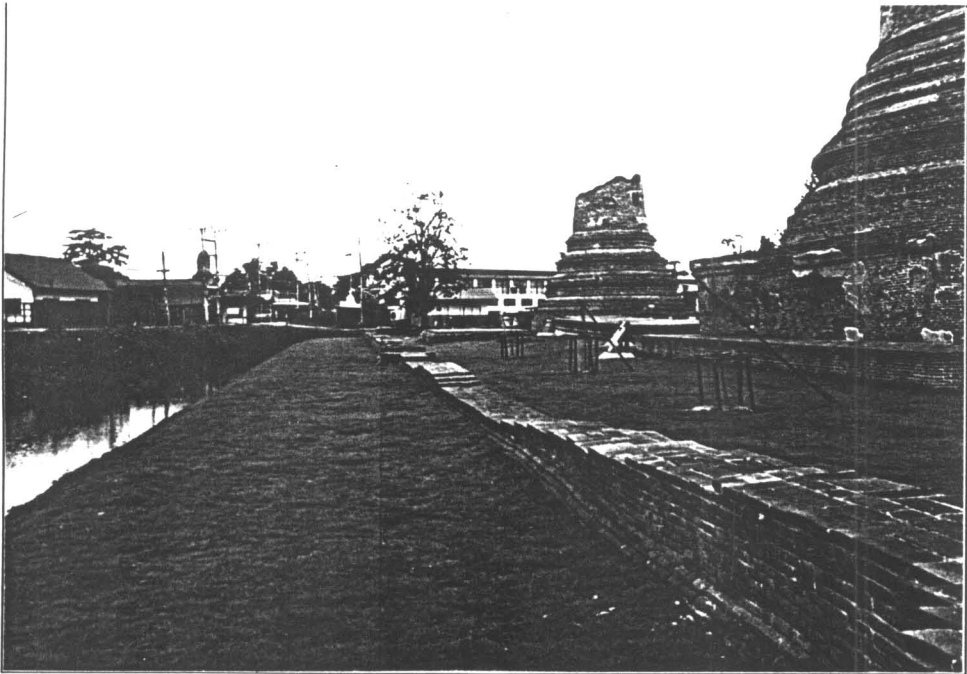
ภายหลังจากดำเนินการบูรณะก่ออิฐเสริมแล้ว รูปแบบของแนวกำแพงก่ออิฐขึ้นมาตรง ๆ ไม่มีบัวคว่ำที่ด้านล่าง ประตูทางเข้าอยู่ตรงกลางของแนวกำแพงด้านทิศเหนือและทิศใต้ ชุ่มประคูนี่เหลือเฉพาะส่วนบัวคว่ำของฐานชุ่ม บริเวณของฐานชุ่มประตูและเสาหัวเม็ดจะใช้อิฐขนาดใหญ่เป็นฐานราก



รูปที่ 58 แนวกำแพงแก้ว ด้านทิศตะวันออกซึ่งสร้างทับกำแพงแก้วสมัยที่ 1 (ฟิล์มที่ 30/26)



รูปที่ 59 ซุ้มประตูทางเข้าด้านทิศเหนือ ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ(ฟิล์มที่ 30/28)



รูปที่ 60 แนวกำแพงแก้วด้านทิศใต้ ภายหลังจากดำเนินการบูรณะ (ฟิล์มที่ 30/30)

บทสรุป

โบราณสถานวัดหัตถาวาสตั้งอยู่ในเขตตำบลท่าวาสกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ห่างจากวัดหน้าพระเมรุ มาทางด้านทิศตะวันตกประมาณ 5 เมตร โดยมีถนนกั้นกลาง วัดหัตถาวาสเป็นที่ลุ่มมีคูน้ำล้อมรอบทั้ง 4 ด้าน ทิศเหนือติดกับบ้านเรือนของราษฎร ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ติดถนน

วัดหัตถาวาสคงมีการสร้างก่อนพุทธศักราช 2092 ซึ่งเป็นปีที่กล่าวถึงในพงศาวดารว่าวัดหัตถาวาสเป็นบริเวณที่สร้างพลับพลาของพระมหาจักรพรรดิ และพระเจ้าบุเรงนอง

จากการขุดแต่งวัดหัตถาวาส ภายใต้การควบคุมงานสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3 พระนครศรีอยุธยา โดยงบประมาณจากโครงการลงทุนเพื่อสังคม (Social Investment Project-SIP) เพื่อศึกษาพัฒนาการลำดับอายุโบราณสถานและโบราณวัตถุ สามารถลำดับสมัยต่าง ๆ ภายในวัดหัตถาวาสได้ดังนี้

วัดหัตถาวาสในสมัยแรกสร้างต้นพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นสมัยการสร้างวัดที่เกิดขึ้นก่อนการเจรจาสงบศึกของพระมหาจักรพรรดิกับพระเจ้าบุเรงนอง โดยมีเจดีย์ 8 เหลี่ยมเป็นประธานของวัด มีวิหารอยู่ทางด้านหน้าเจดีย์ประธาน รอบ ๆ เจดีย์ประธานรายล้อมรอบ 4 องค์ ได้แก่ เจดีย์รายหมายเลข 1-4 มีกำแพงล้อมรอบ จะเห็นได้ว่าเป็นแผนผังของวัดที่นิยมในสมัยอยุธยาตอนต้น คือมีเจดีย์เป็นประธานของวัด มีวิหารอยู่ทางด้านหน้าเจดีย์ประธาน ประกอบด้วยหลักฐานที่ได้จากการขุดค้นในชั้นแรกสร้าง ได้แก่ ภาชนะดินเผาประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะเครื่องถ้วยจีน หลากหลายประเภท เช่น เคลือบเขียว เคลือบสีขาว เขียนสีน้ำ เงินได้เคลือบใส หรือลายคราม ส่วนใหญ่กำหนดอายุอยู่ในราชวงศ์หมิง พุทธศตวรรษที่ 21 จากหลักฐานทางพงศาวดาร โบราณสถานและโบราณวัตถุประกอบกัน สรุปได้ว่าวัดหัตถาวาสเริ่มสร้างในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 21

สมัยต่อมาคือ สมัยที่ 2 มีการสร้างเจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูงมาบังหน้าวิหาร เจดีย์องค์นี้มีประติมากรรมรูปช้าง และเสาดามประทีปล้อมรอบ นอกจากนี้ยังมีการสร้างเจดีย์รายหมายเลข 5-6 ล้อมรอบเจดีย์ประธาน การสร้างเจดีย์เหล่านี้อาจจะสร้างหลังจากการสร้างวัดในสมัยแรกเสร็จสิ้นได้ไม่นานนัก เพราะการทำเจดีย์ช้างล้อมแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัยที่แพร่หลายลงมามากในช่วงครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ 21

หลังจากนี้คือ สมัยที่ 3 ราวพุทธศตวรรษที่ 122 มีการสร้างเจดีย์รายหมายเลข 7 ขึ้น

สมัยที่ 4 ช่วงพุทธศตวรรษที่ 22-23 ซึ่งมีการปรับพื้นโบราณสถานให้สูงขึ้นอีกประมาณ 50 เซนติเมตร มีการสร้างสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ขึ้น ได้แก่

สร้างวิหารสมัยที่ 2 อยู่ด้านหน้าเจดีย์ประธาน วิหารหลังนี้สร้างทับอยู่บนวิหารสมัยที่ 1 มีการก่อกำแพงวัดสมัยที่ 2 ซ้อนบนกำแพงวัดสมัยแรก เจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยมทรงสูงที่เคยมีข้างปูนปั้นประดับรอบฐานเจดีย์ขนาบข้างด้านเสาดามประทีป ถูกรื้อออกไปไม่มีข้างปูนปั้นประดับรอบฐานเหมือนสมัยแรก ซึ่งจากการขุดตรวจวิหาร พบเสาดามประทีปถูกฝังอยู่ใต้วิหารสมัยที่ 2 และอยู่ใต้พื้นการใช้งานวัดหัตถาวาสสมัยที่ 2 มีการสร้างโบราณสถานต่าง ๆ ทั้งเจดีย์ราย ศาลาโถงต่าง ๆ จนเต็มพื้นที่วัด

หลักฐานทางโบราณวัตถุที่พบจากการขุดค้น ได้แก่ ภาชนะพื้นเมืองแบบต่าง ที่พบมากได้แก่ หม้อข้าว หม้อแกง ทั้งแบบลำตัวลายและลำตัวเรียบ ภาชนะจากแหล่งตามแม่น้ำน้อย แหล่งเตาบ้านบางปูน ที่พบทั่วไปในทุกสมัย เครื่องถ้วยจีนเขียนสีน้ำเงินได้เคลือบใสหรือลายคราม สมัยราชวงศ์หมิงตอนปลายถึงราชวงศ์ชิงตอนต้น กำหนดพุทธศตวรรษที่ 22-23

หลักฐานโบราณวัตถุที่พบจากการขุดแต่ง เช่น โบราณวัตถุที่เป็นส่วนประกอบสถาปัตยกรรม เช่น กระเบื้องกาบกล้วยและกระเบื้องแผ่นเรียบของโบราณสถานต่าง ๆ ที่พังทลายลงมาภายในวัดหัตถาวาส กระเบื้องเชิงชายแบบต่าง ๆ ถึง 8 แบบ เช่น ลายเทพพนม ลายหน้ากาล ลายดอกบัว และทรงกระจิง เป็นแบบที่พบในวัดสมัยอยุธยาตอนปลายหลายแห่ง เช่น วัดไชยวัฒนาราม วัดพระยาแมน

วัดหัตถาวาสคงใช้งานถึงพุทธศักราช 2310 ซึ่งเป็นปีที่เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2

อนึ่งการพบหลักฐานใหม่ คือ เจดีย์ช้างล้อม อาจทำให้คิดได้ว่าเป็นที่มาของชื่อวัดหัตถาวาส ที่แปลว่า วัดช้าง ด้วย

สำหรับการบูรณะในครั้งนี้ได้คำนึงถึงหลักพื้นฐานในการปฏิบัติงานตามมาตรฐานของการสงวนรักษามรดกทางสถาปัตยกรรมของสภาระหว่างประเทศว่าด้วยอนุสรณ์และแหล่งโบราณคดี (INTERNATIONAL COUNCIL ON MONUMENTS AND SITES) ในส่วนของโบราณสถาน แต่ละจุดก่อนทำการเสริมความมั่นคงได้มีการวิเคราะห์หาสถานะของหน่วยแรงที่เกิดขึ้นกับโบราณสถาน เพื่อเป็นข้อมูลในการออกแบบบูรณะ ซึ่งจะช่วยป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับโบราณสถานและในการบูรณะ โบราณสถานครั้งนี้จำเป็นต้องมีการก่ออิฐซ่อมแซมอิฐเดิม โดยการก่ออิฐแซมตามสภาพหลักฐานเดิมที่มีอยู่ เพื่อผลในการป้องกันอิฐเดิมไม่ให้เสื่อมสภาพและเป็นการแสดงรูปแบบสถาปัตยกรรมที่หายไป โดยจะก่ออิฐซ่อมแซมส่วนที่ชำรุดพังทลายเท่าที่จำเป็นและมีหลักฐานเท่านั้น

บรรณานุกรม

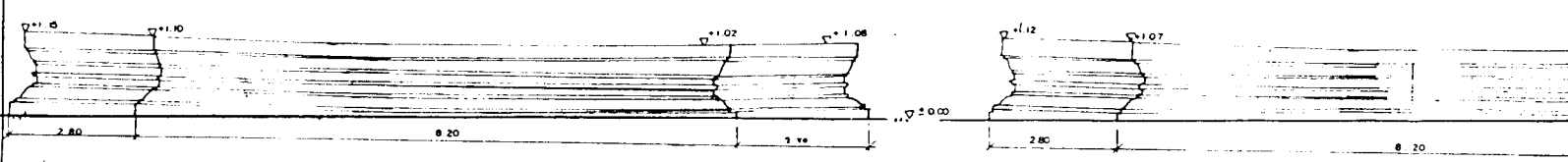
ปูลานรักษ์, ห้างหุ้นส่วนจำกัด. รายงานการขุดค้น ขุดแต่งและออกแบบเพื่อการบูรณะวัด
ตะไกร โครงการขุดแต่ง บูรณะและปรับปรุงสภาพแวดล้อมโบราณสถานกลุ่ม
คลองสระบัว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2542 เสนอโครงการอนุรักษ์และพัฒนา
นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา (เอกสารอัดสำเนา)

"พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์" ใน คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้
การขุนหลวงหาวัดและพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์.
พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2515.

"พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิ (ขาด) เล่ม 1". พิมพ์ครั้งที่ 5.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2541.

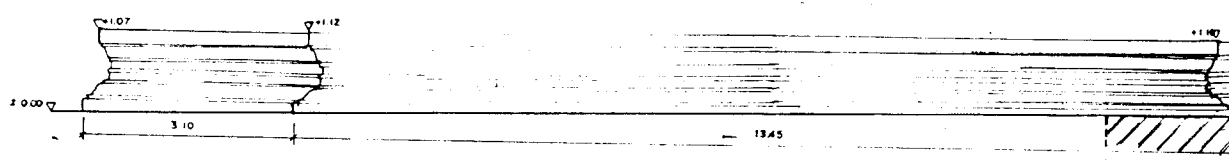
พระราชวังและวัดโบราณ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบ
นายกรัฐมนตรี, 2511 (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายจรัส เกียรติทอง
ธันวาคม, 2511)

ศิลปากร, กรม. พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์. พระนคร :
สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2515

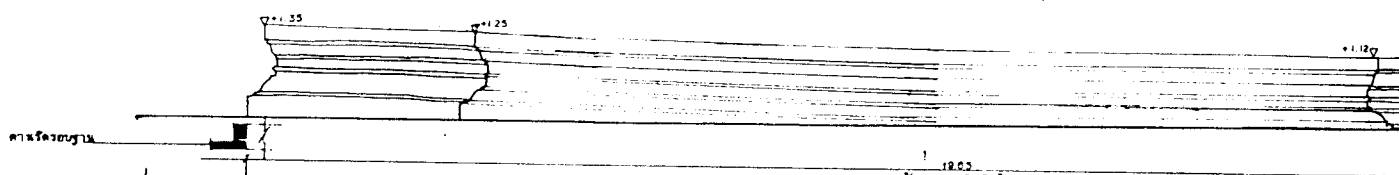


รูปด้าน ทิศตะวันตก 1:50

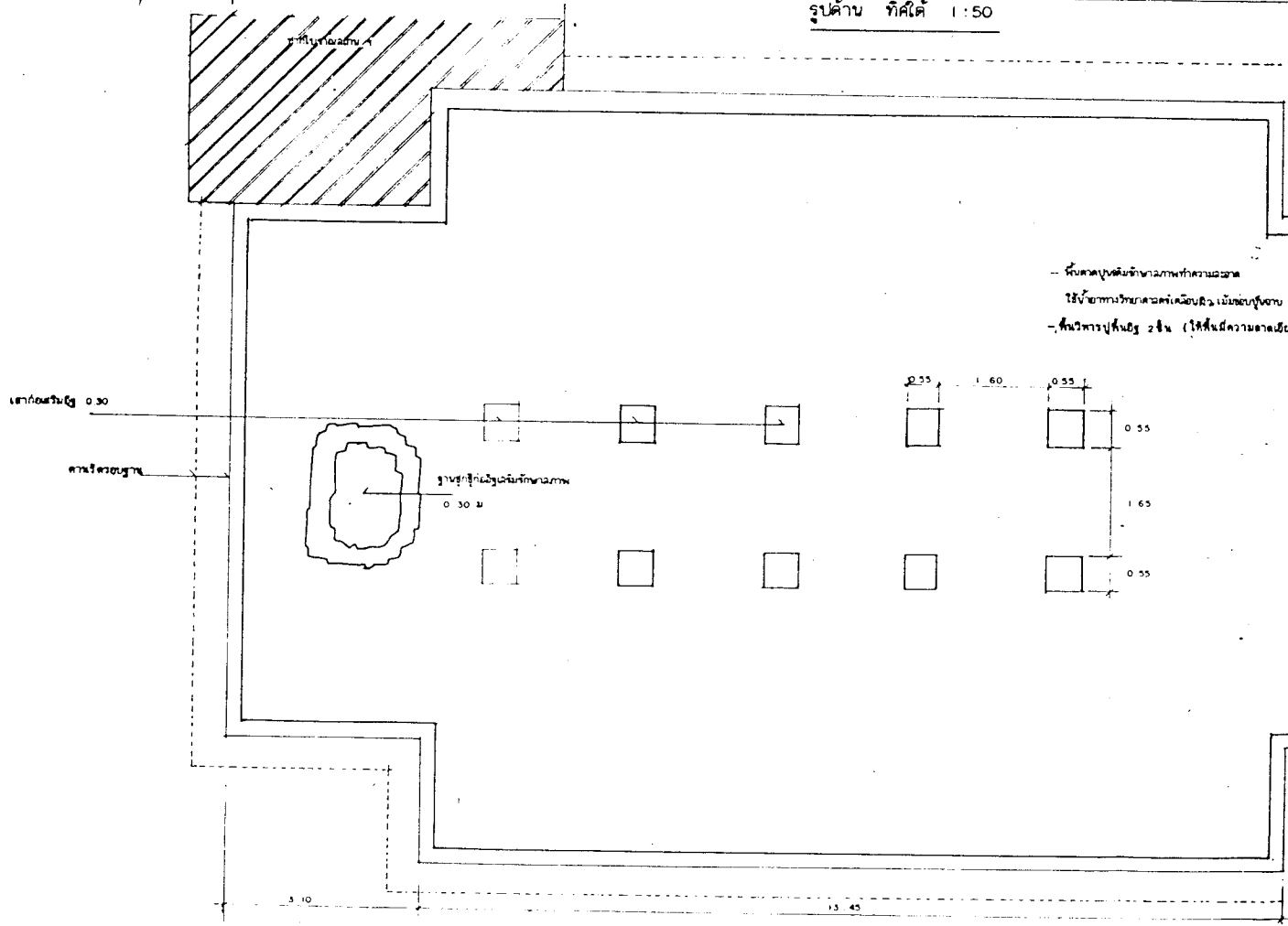
รูปด้าน ทิศตะวันออก 1:50



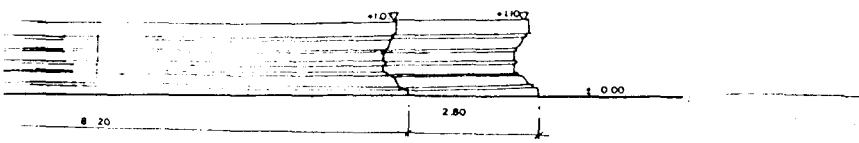
รูปด้าน ทิศเหนือ 1:50



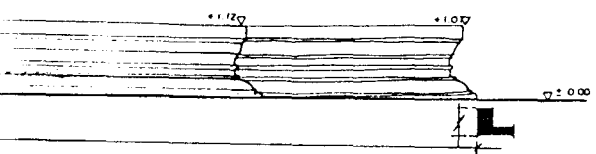
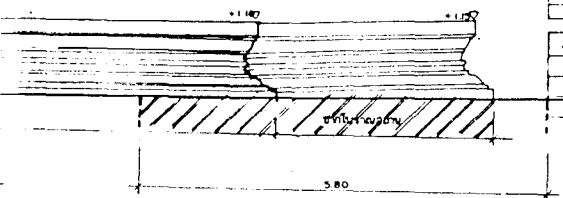
รูปด้าน ทิศใต้ 1:50



พื้นที่ปูพื้นด้วยกระเบื้อง
ใช้ขี้กบหรือวัสดุอื่นที่ทนน้ำและทนไฟ
พื้นผิวปูพื้นสูง 2 ซม. (ให้มีความลาดเอียง)

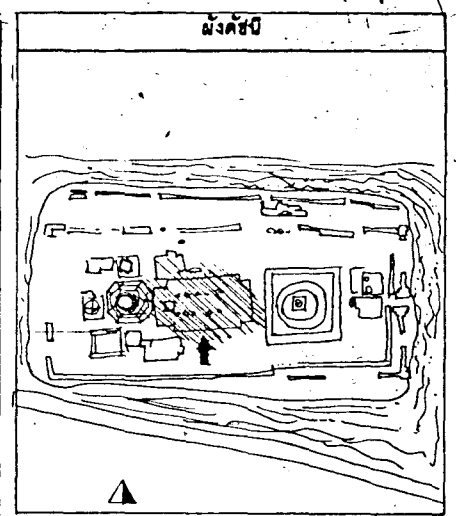


รูปด้าน ทิศตะวันออก 1:50



ชั้นที่	ลักษณะอาคารชั้น	ชื่อ	วันที่	หมายเหตุ
1	ทอ ๒๓ แพนด้า ประตูกระจก			
2	ทอ ๒๓ กระจก			
3	ทอ ๒๓ ผนัง			
4	ทอ ๒๓ ผนัง			
5	ทอ ๒๓ ผนัง			
6	ทอ ๒๓ ผนัง			
7	ทอ ๒๓ ผนัง			
8	ทอ ๒๓ ผนัง			

ชั้นที่	ลักษณะอาคารชั้น	ชื่อ	วันที่	หมายเหตุ
1	ทอ ๒๓ ผนัง			
2	ทอ ๒๓ ผนัง			
3	ทอ ๒๓ ผนัง			



รายการ

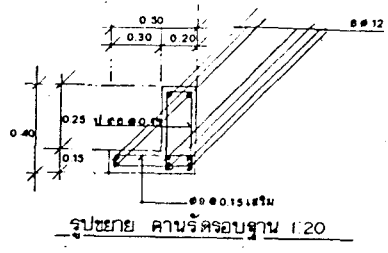
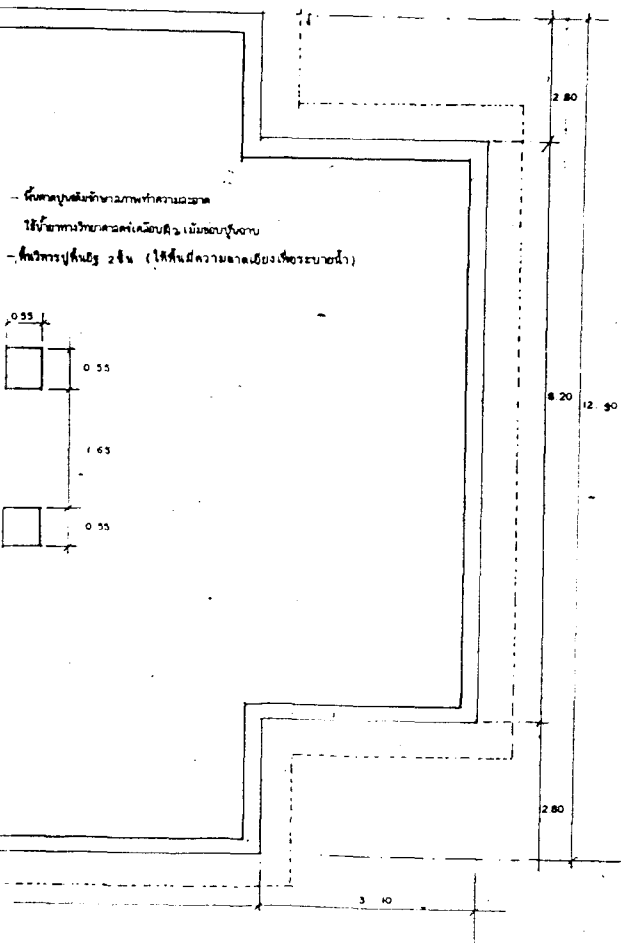
ดำเนินการโดย
ทางผู้ว่าราชการจังหวัด พะเยา
646 ถนนพหลโยธิน แขวงสามเมือง
เขต พญาไท กรุงเทพมหานคร

ช่างสำรวจ	วิศวกร	นักเขียนแบบ
...
...
...
...
...
...
...

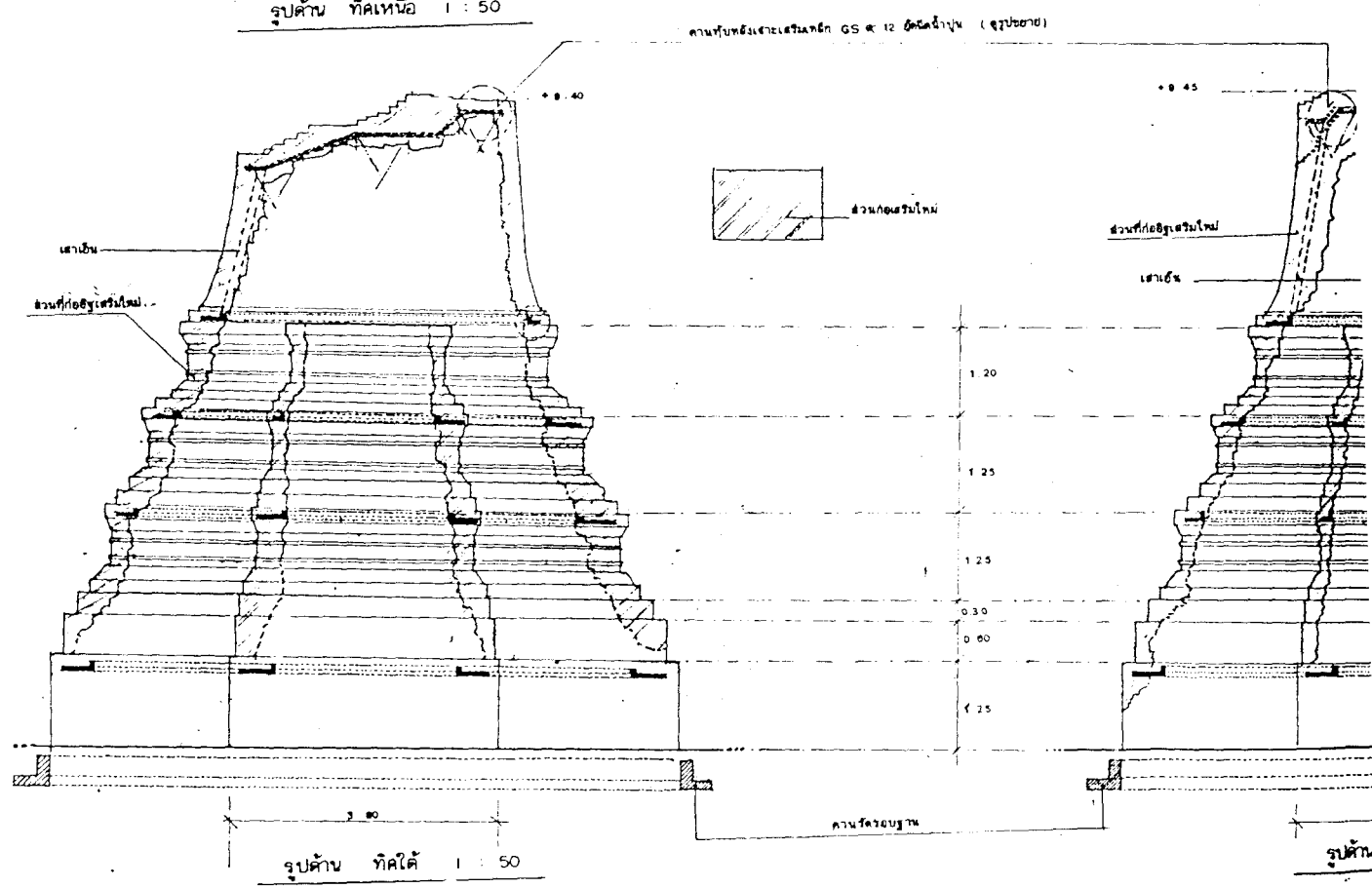
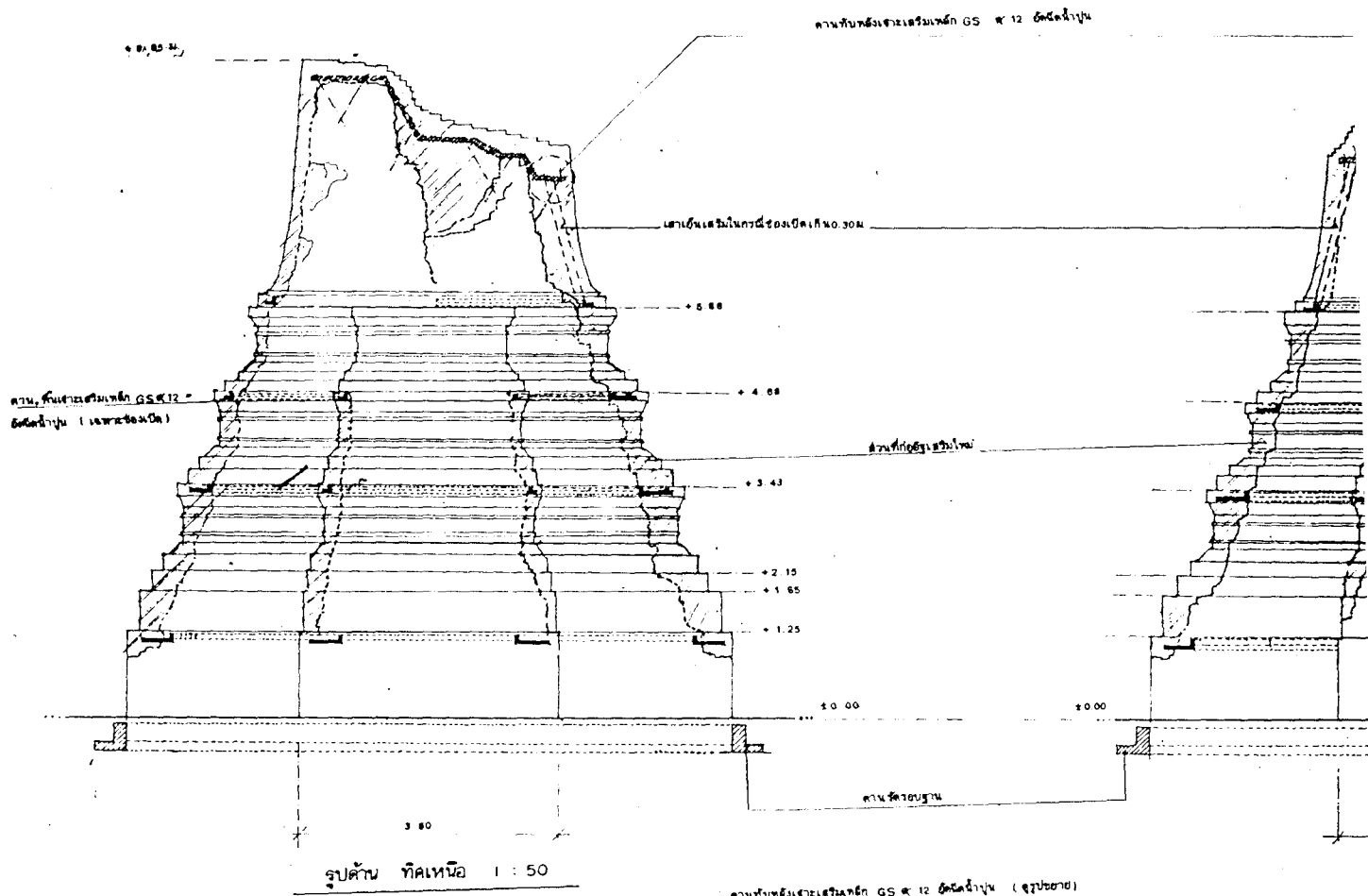
ตรวจ/วิเคราะห์รูปแบบ		
นายช่างศิลปกรรม		
นายช่างโยธา		
นักวิชาการช่างศิลป์		
นักโบราณคดี		
สถาปนิก		
วิศวกร		
ผู้เชี่ยวชาญ		

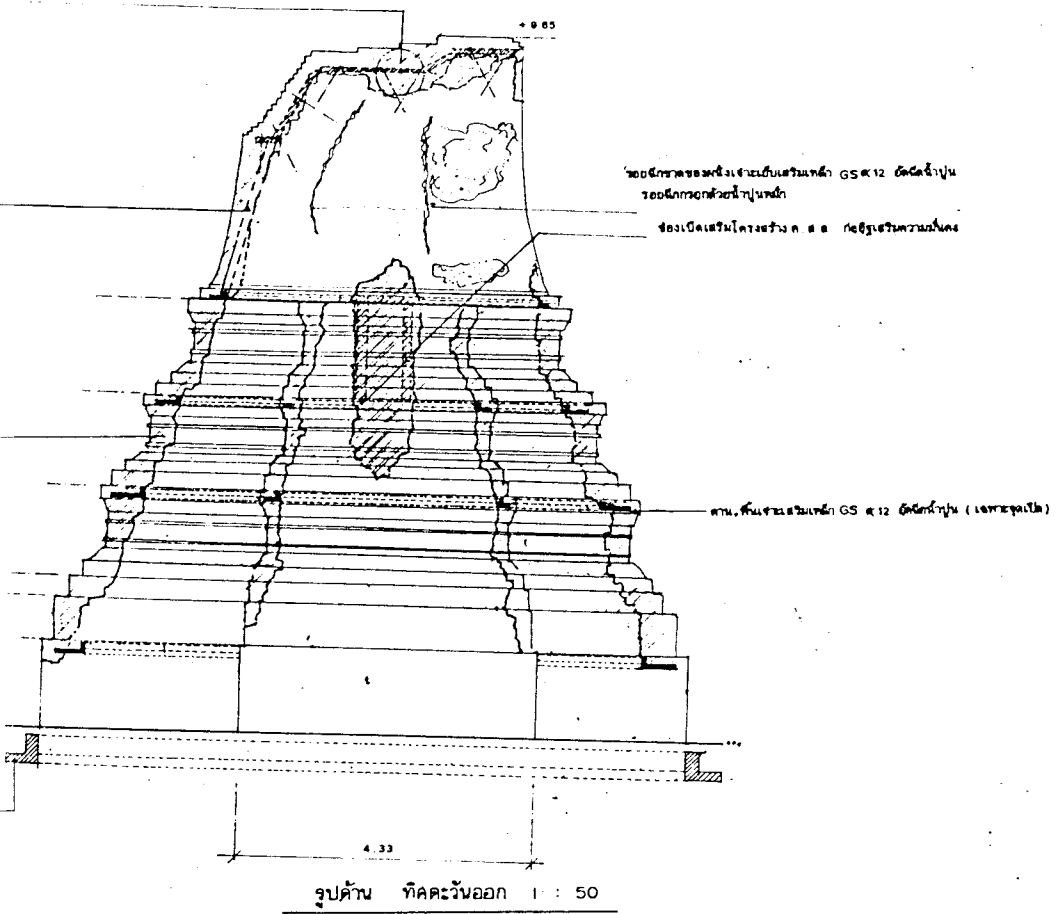
เห็นชอบ/อนุมัติ		
หัวหน้าวิชาการ		
หัวหน้าโบราณคดี		
ผู้อำนวยการสำนักงาน		
ผู้อำนวยการสำนัก		
อธิบดี		

รหัส	แบบหมายเลข	จำนวนแผ่น	แผ่นที่
<p>ผังรูปแบบ 1:50</p> <p>ชื่อ: ศ. ๒๒๒๒๒๒ ๑ พระนครศรีอยุธยา ๑ พระนครศรีอยุธยา</p> <p>เลข: ๒๒๒๒๒๒๒๒ ๑</p> <p>รูปแบบภาคพื้นดิน ๑:๕๐</p> <p>โครงการอนุรักษ์และพัฒนาระบบโบราณคดี</p> <p>สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๑ พระนครศรีอยุธยา</p> <p>กรมศิลปากร</p>			

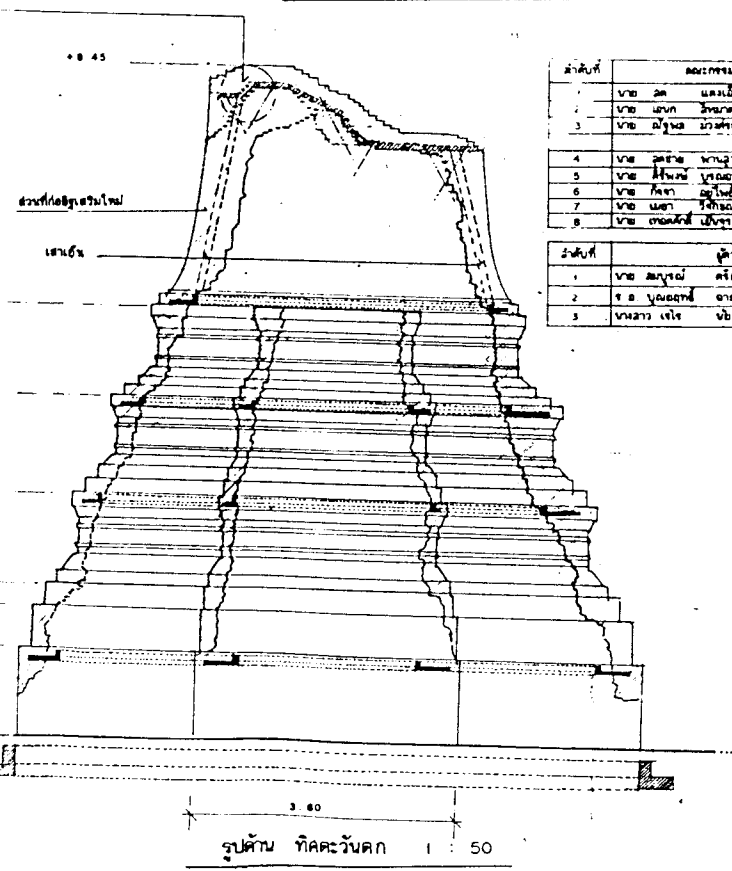


รูปแปลน วิหาร 1:50





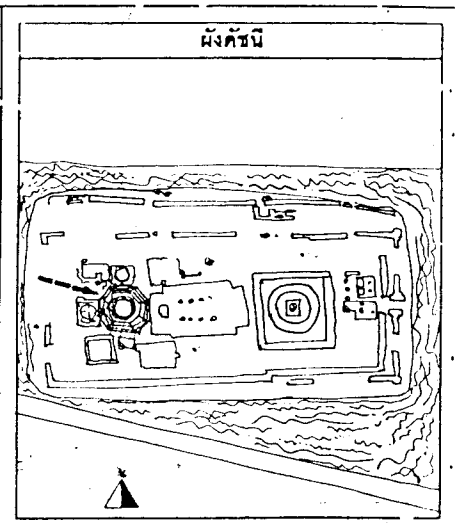
รูปด้าน ทิศตะวันออก 1 : 50



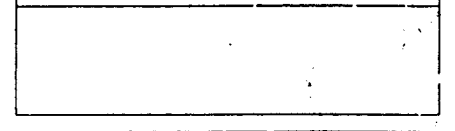
รูปด้าน ทิศตะวันตก 1 : 50

ลำดับที่	ชื่อกรรมการโครงการจ้าง	อาชีพ	วันที่	หมายเหตุ
1	นาย อดิ แสงนิ่ม	พระยากรรมการ		
2	นาย นพท ธีรภักดิ์	กรรมการ		
3	นาย สุวิทย์ วัฒนะชัย	กรรมการ		
4	นาย อดิ แสงนิ่ม	กรรมการ		
5	นาย สุวิทย์ วัฒนะชัย	กรรมการ		
6	นาย นพท ธีรภักดิ์	กรรมการ		
7	นาย นพท ธีรภักดิ์	กรรมการ		
8	นาย อดิ แสงนิ่ม	กรรมการ		

ลำดับที่	ผู้ควบคุมงาน	อาชีพ	วันที่	หมายเหตุ
1	นาย สุวิทย์ วัฒนะชัย			
2	ร.อ. พงศสิทธิ์ อายสุวรรณ			
3	นายวิชา เสง	อธิบดี		



รายการ



ดำเนินงานโดย

ห้างหุ้นส่วนจำกัด พชรอินส์ก่อสร้าง
 640 ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน
 เขต พญาไท กรุงเทพมหานคร

ช่างสำรวจ	วิศวกร	นักคณิตศาสตร์	อื่น
ช่างเขียนแบบ	คุณจิตร	แก่นนิค	กฤษณ์ วัฒน
ช่างศิลปกรรม	คุณจิตร	แก่นนิค	กฤษณ์ วัฒน
นักโบราณคดี	ชวลิต	อรรถวิทย์	กฤษณ์ วัฒน
วิศวกร	วิจิตร	จิตรภูมิ	กฤษณ์ วัฒน
สถาปนิก	ศรีสุภา	เชษฐวิมล	กฤษณ์ วัฒน
ภูมิสถาปนิก			
ผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดี			

ตรวจวิเคราะห์รูปแบบ

นายวิชาศิลปกรรม		
นายวิชาโยธา		
นักวิชาการทางสถาปัตย์		
นักโบราณคดี		
สถาปนิก		
วิศวกร		
ผู้เชี่ยวชาญ		

เห็นชอบอนุมัติ

เห็นด้วยวิชาการ		
เห็นด้วยโบราณคดี		
ผู้อำนวยการสำนักงาน		
ผู้อำนวยการสำนัก		
อธิบดี		

วันที่	แบบหมายเลข	จำนวนแผ่น	แผ่นที่

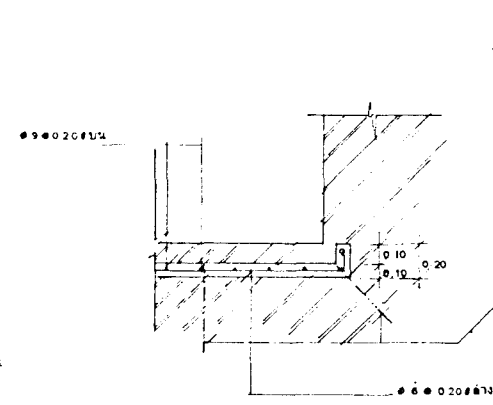
ผังรูปแบบ : วัดโคงคาราม
 ที่ตั้ง : วัดโคงคาราม วัด โคงคาราม อำเภอเมือง จ.พระนครศรีอยุธยา
 ศึกษารูปแบบโครงสร้างที่บริเวณวัดโคงคาราม
 วิทยาลัยเทคโนโลยี
 โครงการอนุรักษ์และพัฒนาวัดโคงคาราม
 ดำเนินงานโดย : ภาควิชาศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระนครศรีอยุธยา
รวมศิลปากร

ลำดับที่	คณะกรรมการตรวจการจ้าง	รายชื่อ	วันที่	หมายเหตุ
1	นาย ศศ แสงนิมิต ประธานกรรมการ			
2	นาย เสนอก อิ่มนาคศย กรรมการ			
3	นาย ณัฐพล ม่วงศรีเนี้ยว กรรมการ			
4	นาย อัครชัย พานฉวยรุณ กรรมการ			
5	นาย สิริพงษ์ บุรณศิริพรพงษ์ กรรมการ			
6	นาย กิจจา อ้วนโพธิ์ กรรมการ			
7	นาย เมธา เวชชาชนะ กรรมการ			
8	นาย เกตุศักดิ์ เวียงระวี กรรมการ			

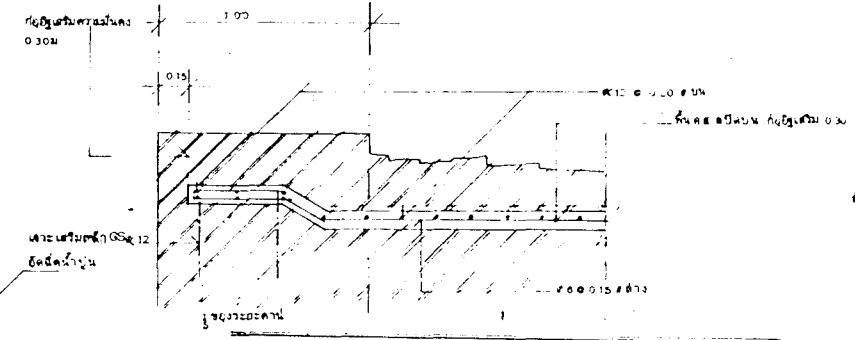
ลำดับที่	ผู้ควบคุมงาน	รายชื่อ	วันที่	หมายเหตุ
1	นาย สมบูรณ์ ศรีฉาย			
2	ร.อ. บุญยฤทธิ์ ฉายฉวยวรรณ			
3	นางสาว เจไร นันทวัฒน์			

ขนาดเส้นใต้เฉพาะจุดเปิดเป็น 0.30m ขึ้นไป

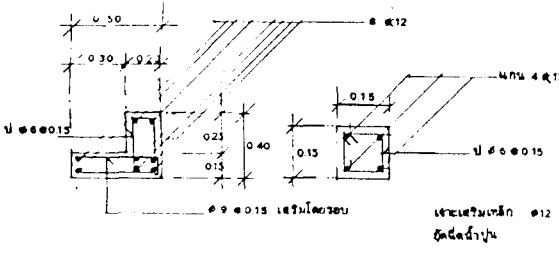
คาน พื้น ดูรูปขยาย



รูปขยาย คาน พื้น (เฉพาะช่องเปิด)

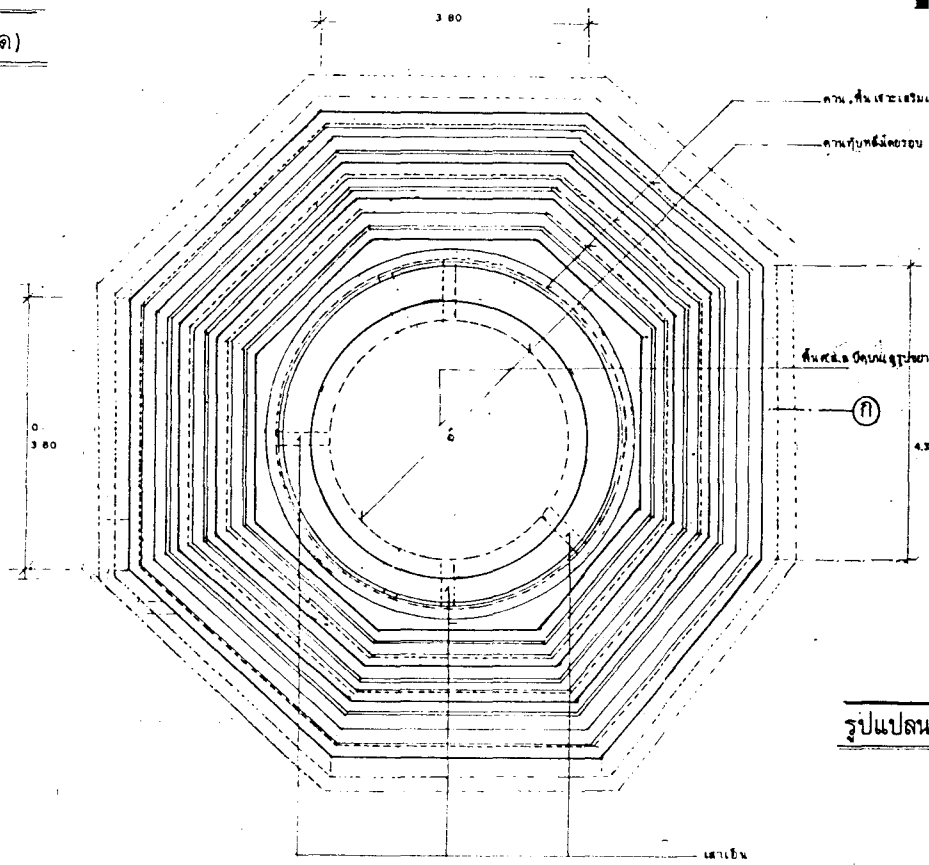


รูปขยาย คานทับหลังผนัง, พื้นปิดช่ององค์เจดีย์ 1:20

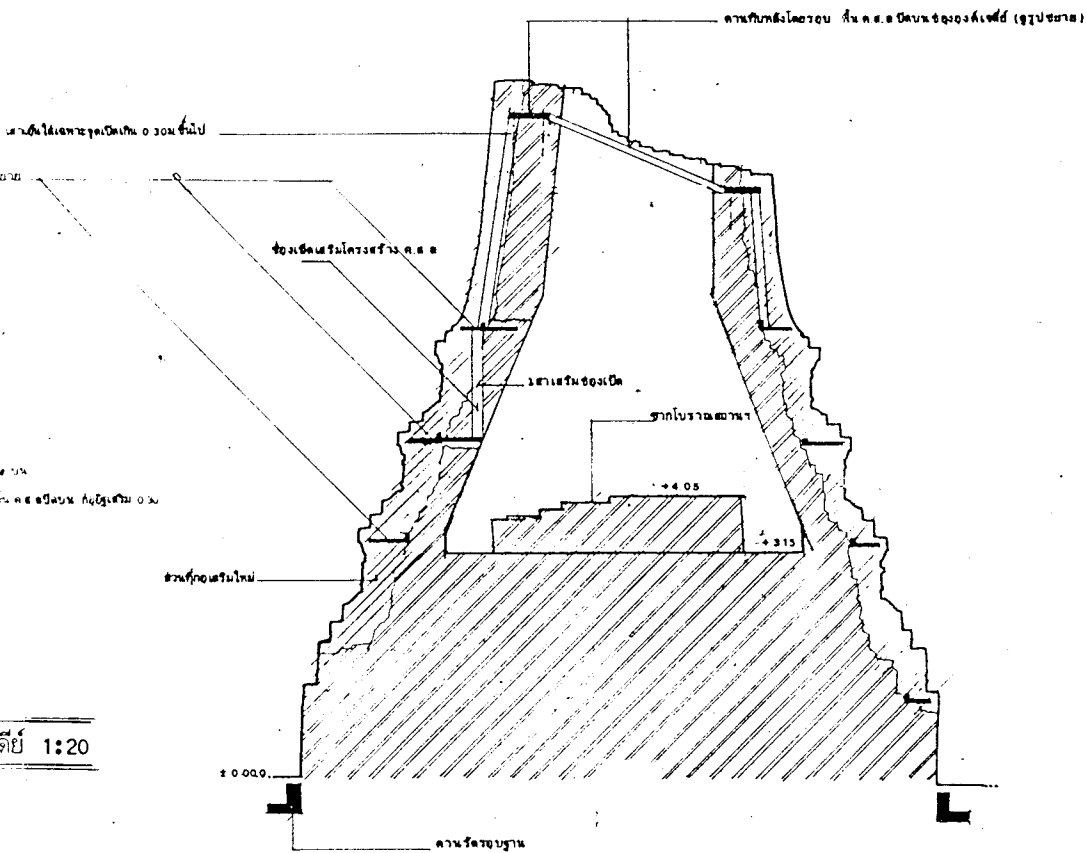


รูปขยาย คานรัดรอบฐาน 1:20

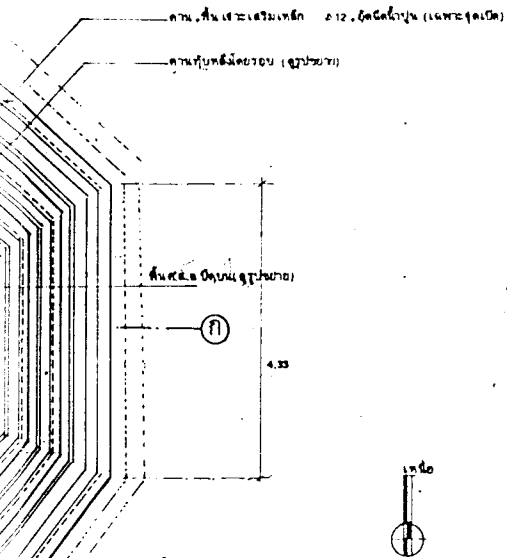
รูปขยาย เสา 1:10



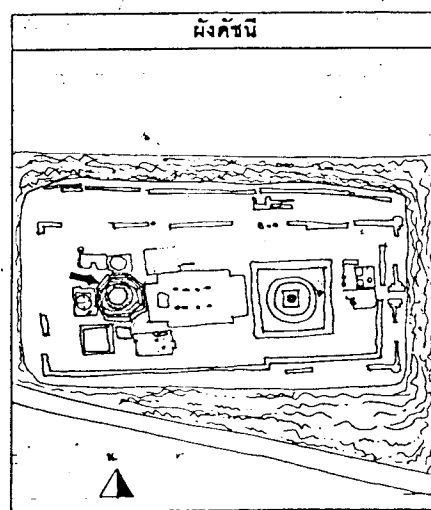
รูปแปลน



รูปตัด ก แสดงรูปแบบโครงสร้าง 1:50



รูปแปลน แสดงรูปแบบโครงสร้าง 1:50



ผังคานซี

รายการ

คำเนิงานโดย

ช่างพื้นส่วนล่าง/ท พารอนันต์อรุณรัง

๘๔๐ ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน

เขต พญาไท กรุงเทพมหานคร

ช่างสำรวจ	อัครเดช พิศานรินทร์	<i>อ.อัครเดช</i>
ช่างเขียนแบบ	ศุภยจิตร์ แก่นปิติ	<i>อ.ศุภยจิตร์</i>
ช่างศิลปกรรม	ศุภยจิตร์ แก่นปิติ	<i>อ.ศุภยจิตร์</i>
นักโอบภาคคี	ชลวิทย์ ช่างจิตร	<i>อ.ชลวิทย์</i>
วิศวกร	วิรุฒิ จินวุฒิ	<i>อ.วิรุฒิ</i>
สถาปนิก	ศรีลภฏ เขียววิมล	<i>อ.ศรีลภฏ</i>
ภูมิสถาปนิก		
ผู้เขียนรายงานโอบภาคคี		

ตรวจวิเคราะห์รูปแปลน

นายวิชาญ วิชาญ	
นักวิชาญ วิชาญ	
นักโอบภาคคี	
สถาปนิก	
วิศวกร	
ผู้เขียนรายงาน	

เห็นชอบ/อนุมัติ

นายวิชาญ วิชาญ	
นายวิชาญ วิชาญ	
นายวิชาญ วิชาญ	
นายวิชาญ วิชาญ	
นายวิชาญ วิชาญ	

รหัส	แบบหมายเลข	จำนวนแผ่น	พื้นที่

ผังรูปแบบ : *จัดผังการ*

ที่ตั้ง : *๓ ตำบล...*

แสดงรูปแบบโครงสร้างที่ปรับปรุงแก้ไข

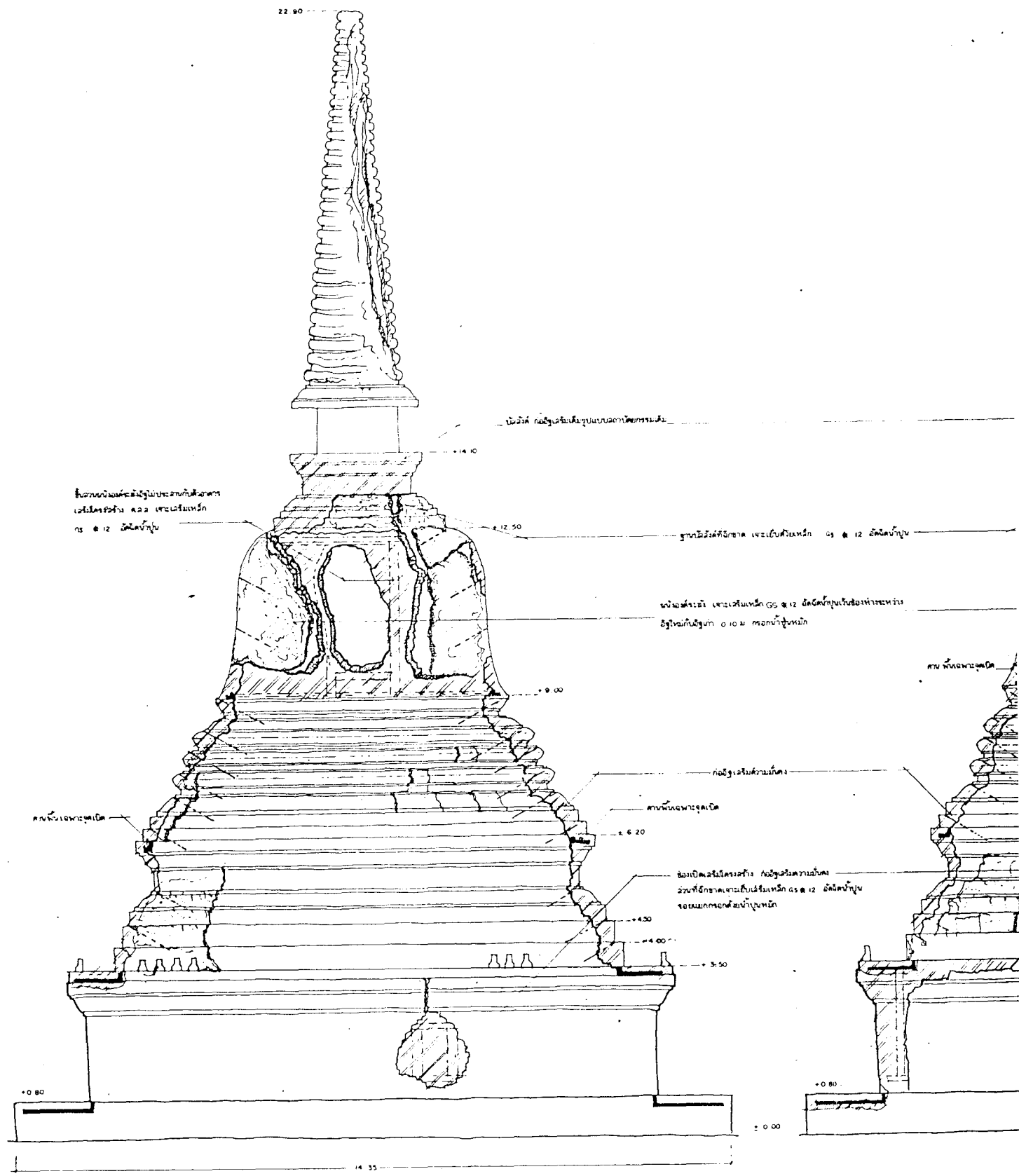
ชื่อโครงการ : *...*

โครงการอนุรักษ์และพัฒนาศูนย์การเรียนรู้

คำนำทงานโอบภาคคีและศิลปกรรมสถาน

หน้า ๓

กรมศิลปากร



ชั้นบนสุดของสถูปเป็นระฆังที่หล่อด้วย
เหล็กหล่อตัน ๓.๖๖ เมตรเหนือ
ระดับ ๑.๑๒ เมตรจากฐาน

เป็นวัดที่ สถูปเจดีย์เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัย

ฐานมีวัดที่วัดมีขนาด เจดีย์เป็นสี่เหลี่ยม ๑๕ x ๑๒ เมตรจากฐาน

หน้าองค์ระฆัง เจดีย์เหนือระดับ ๑.๑๒ เมตรจากฐานเป็นระฆังที่หล่อด้วย
เหล็กหล่อตันสูง ๐.๑๐ เมตร กว้าง ๐.๑๐ เมตร

คานหินระฆัง

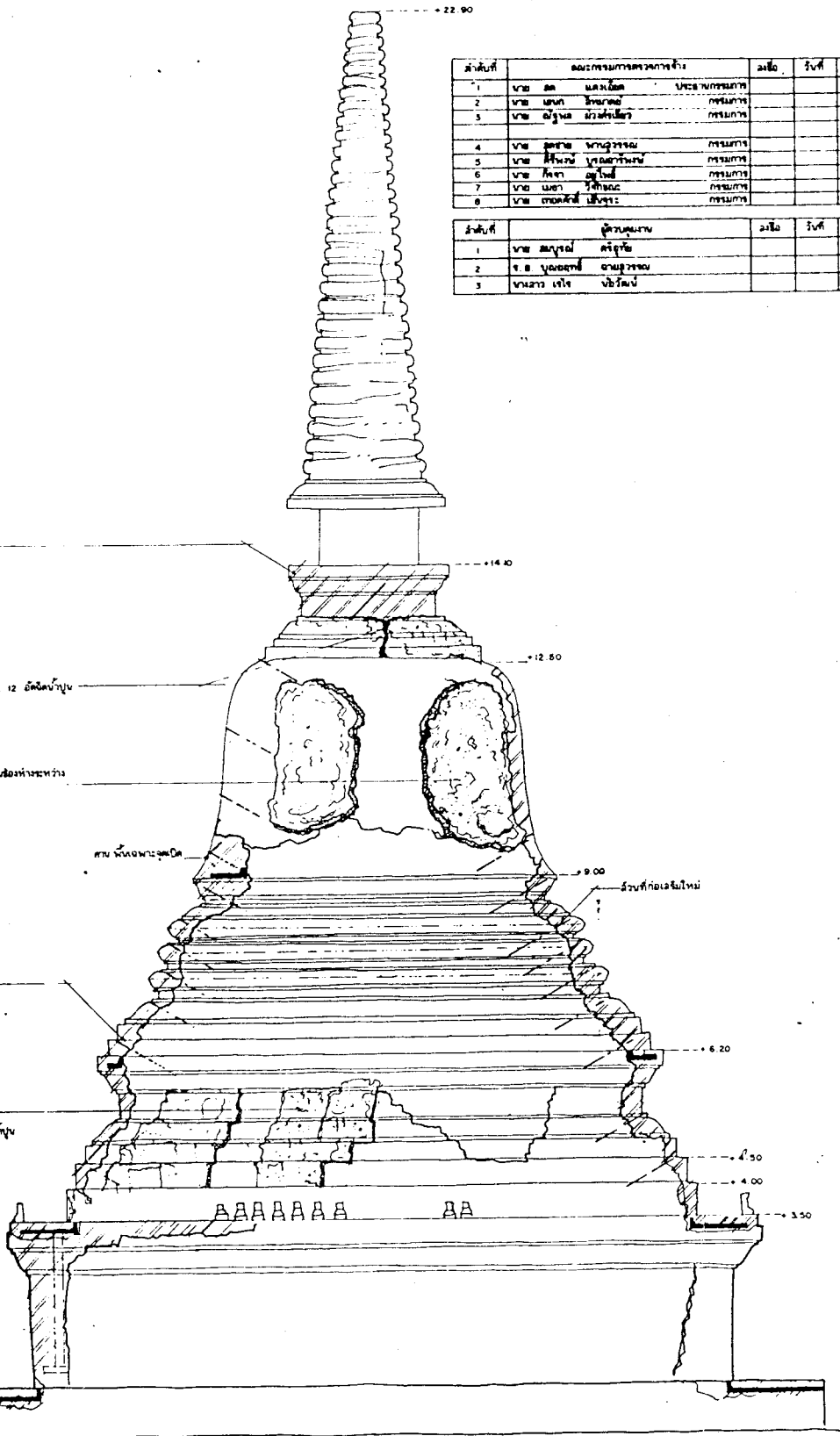
สถูปเจดีย์ชั้นความมั่นคง

คานหินระฆังระฆัง

ชั้นเปิดลงสู่ใต้ระฆัง สถูปเจดีย์ความมั่นคง
ส่วนที่หักขาดลงมาเป็นสี่เหลี่ยม ๑๕ x ๑๒ เมตรจากฐาน
เจดีย์มีขนาด ๑.๑๐ เมตร กว้าง ๐.๑๐ เมตร

คาน หินระฆัง

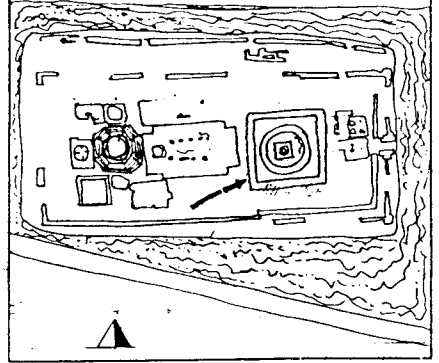
รูปด้าน ทิศใต้ 1:50



ลำดับที่	ชื่อกรมการตรวจราชการ	ชื่อ	วันที่	หมายเหตุ
1	นาย ช. นานะโชติ	กรมการตรวจราชการ		
2	นาย น. นานะโชติ	กรมการตรวจราชการ		
3	นาย ส. นานะโชติ	กรมการตรวจราชการ		
4	นาย ส. นานะโชติ	กรมการตรวจราชการ		
5	นาย ส. นานะโชติ	กรมการตรวจราชการ		
6	นาย ส. นานะโชติ	กรมการตรวจราชการ		
7	นาย ส. นานะโชติ	กรมการตรวจราชการ		
8	นาย ส. นานะโชติ	กรมการตรวจราชการ		

ลำดับที่	ชื่อกรมการตรวจราชการ	ชื่อ	วันที่	หมายเหตุ
1	นาย ส. นานะโชติ	กรมการตรวจราชการ		
2	นาย ส. นานะโชติ	กรมการตรวจราชการ		
3	นาย ส. นานะโชติ	กรมการตรวจราชการ		

ผังค้ำยัน



รายการ

ค่าเนื้องานโดย

ช่างหุ่นส่วนเจ้า/พ. พอรณินต์ก่อสร้อย
 840 ต.บ้านพลพโยอิน แขวงสามแดนใน
 เขต พญาไท กรุงเทพมหานคร

นายค้ำวาง	อินเดีย	พินัยดิษฐ์	
นายเขียนแบบ	คณิศร	แก่นโค	
นายศิลปกรรม	คณิศร	แก่นโค	
นักโบราณคดี	ชวลิต	ฉวีวงศ์	
วิศวกร	วิรุจน์	ฉินวุฒิ	
สถาปนิก	ศรีวิบูล	เชาวน์มณี	
ผู้จัดทำแบบ			
ผู้เขียนรายการโบราณคดี			

ตรวจวิเคราะห์รูปแบบ

นายวิชาศิลปกรรม		
นายวิชาโยธา		
นักวิชาทางสถาปัตยกรรม		
นักโบราณคดี		
สถาปนิก		
วิศวกร		
ผู้เชี่ยวชาญ		

เห็นชอบอนุมัติ

นายวิชาธิการ		
นายวิชาโบราณคดี		
ผู้อำนวยการสำนักงาน		
ผู้อำนวยการสำนัก		
อธิบดี		

รหัส	แบบหมายเลข	จำนวนแผ่น	แผ่นที่

ผังรูปแบบ : วัดหัวคาวาล

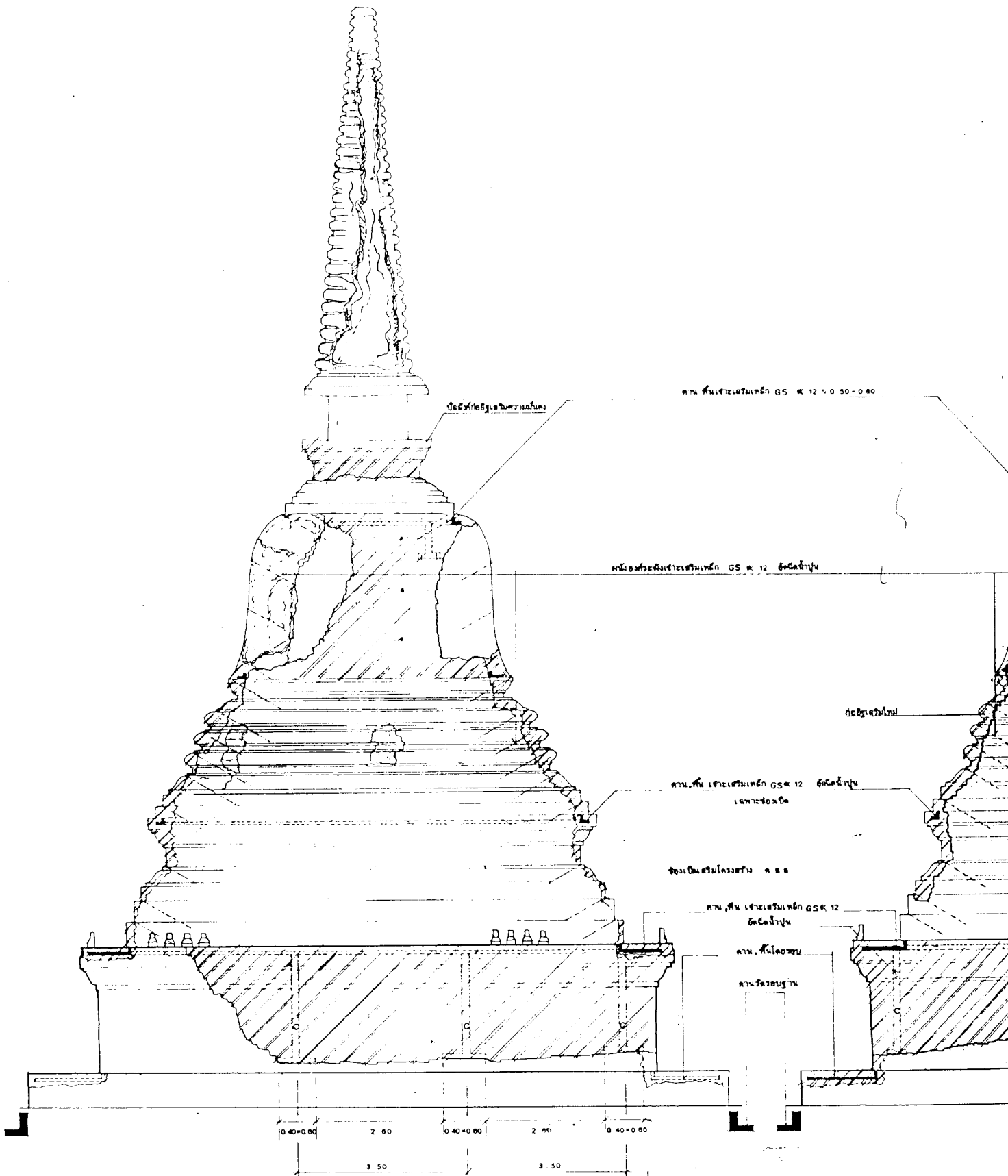
ที่ตั้ง : ต.สิงหนคร จ.สงขลา
 ผลิต : รูปแบบโครงการที่ปรับปรุงแก้ไข
 เดือน พฤษภาคม ค.ศ. 2550

โครงการอนุรักษ์และศึกษาศิลปะโบราณคดี

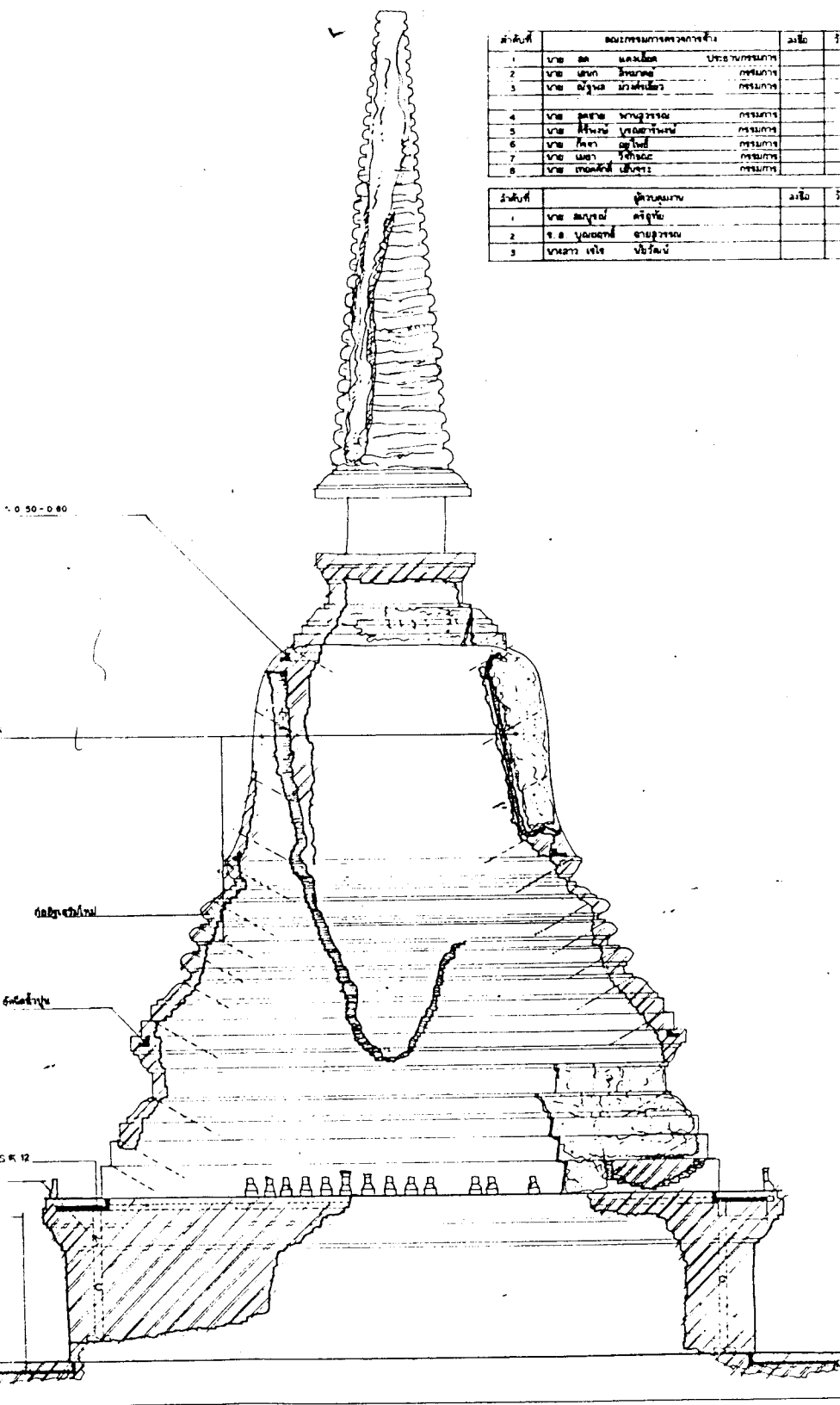
สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3 สงขลา

กรมศิลปากร

รูปด้าน ทิศตะวันตก 1:50



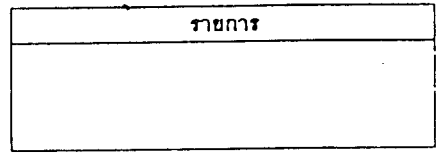
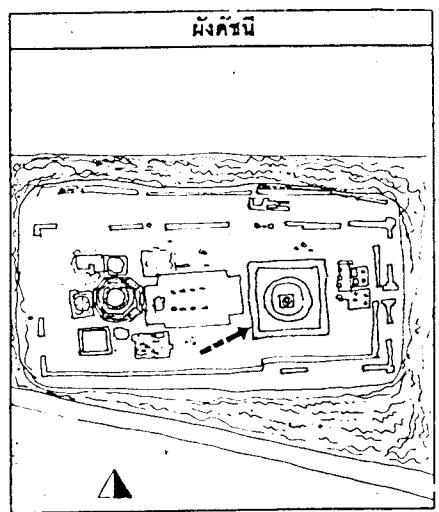
รูปด้าน ที่คหวัดนอก 1:50



ลำดับที่	ชื่อโครงการ/อาคาร	วงปี	วันที่	หมายเหตุ
1	วัด ส. นนทบุรี			พระประธาน
2	วัด ส. นนทบุรี			พระประธาน
3	วัด ส. นนทบุรี			พระประธาน
4	วัด ส. นนทบุรี			พระประธาน
5	วัด ส. นนทบุรี			พระประธาน
6	วัด ส. นนทบุรี			พระประธาน
7	วัด ส. นนทบุรี			พระประธาน
8	วัด ส. นนทบุรี			พระประธาน

ลำดับที่	ผู้ควบคุมงาน	วงปี	วันที่	หมายเหตุ
1	นาย ส. นนทบุรี			
2	นาย ส. นนทบุรี			
3	นาย ส. นนทบุรี			

รูปด้าน ทิศเหนือ 1:50



คำเนิงานโดย
 ำงำนส่วนอำา พร้อนันต์อำาน
 640 ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน
 เขต พญาไท กรุงเทพมหานคร

นางสาว	ชื่อและ ศาสนา	ลายเซ็น
นางเขียนแบบ	อุษิตา แก่นโต	<i>อุษิตา แก่นโต</i>
นางศิลปกรรม	อุษิตา แก่นโต	<i>อุษิตา แก่นโต</i>
นักโบราณคดี	ชวติ สว่างใส	<i>ชวติ สว่างใส</i>
วิศวกร	วิภาณี ชิงขุ	<i>วิภาณี ชิงขุ</i>
สถาปนิก	ศรีสุดา เขียวใส	<i>ศรีสุดา เขียวใส</i>
ภูมิสถาปนิก		
ผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดี		

ตรวจวิเคราะห์รูปแบบ		
นายวิชาศิลปกรรม		
นายช่างโยธา		
นักวิชาช่างศิลป์		
นักโบราณคดี		
สถาปนิก		
วิศวกร		
ผู้เชี่ยวชาญ		

เห็นชอบอนุมัติ		
นายวิชาธิการ		
นายโบราณสถาน		
ผู้อำนวยการสำนักงาน		
ผู้อำนวยการสำนัก		
อธิบดี		

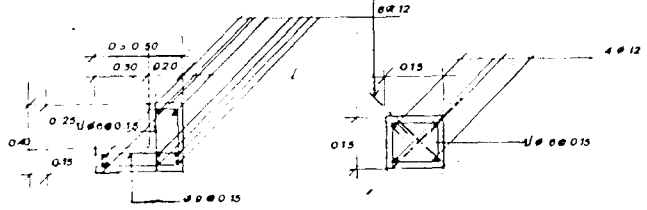
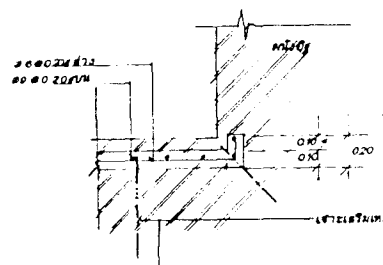
รหัส	แบบหมายเลข	จำนวนแผ่น	แผ่นที่

ผังรูปแบบ : วัดหัวคาวาน
 ที่ตั้ง : ตำบลจตุรพักตรพิมาน อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด
 ศึกษารูปแบบโครงสร้างที่ปรับปรุงแก้ไข
 เสร็จโครงการแบบร่างนี้ให้เรียบร้อย
 วิศวกรควบคุมแบบร่างนี้ให้เรียบร้อย
 โครงการอนุรักษ์และพัฒนาศาสนสถาน
 สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถาน
 แห่งชาติ ที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา
กรมศิลปากร



รูปแปลน

รูปขยาย คาน, พื้น 1:20



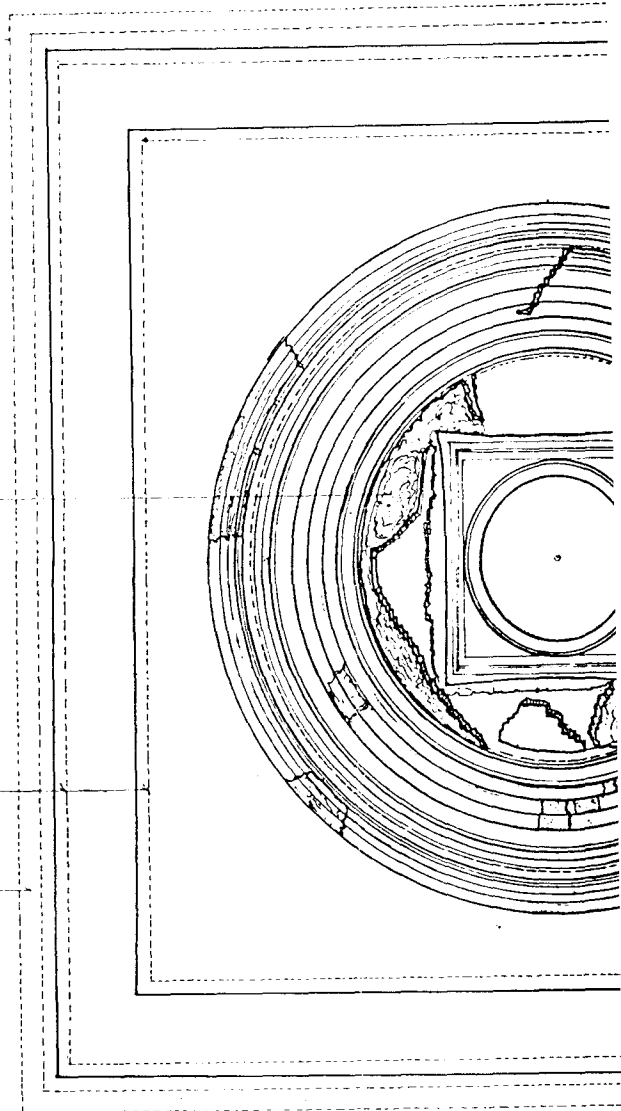
รูปขยาย คาน, รัศรอบฐาน 1:20

รูปขยาย ฉาต 1:10

ผนังห้องมีลักษณะพิเศษเหนือฝ้า $\phi 12$
ฝังตัวปูน คานที่ก่อสร้างอยู่เหนือคานใน
ซอก ๓๓ ตั้งอยู่บนคานด้วยค้ำสลัก
โดยคานค้ำนี้ใช้สำหรับคาน

คาน พื้น เสาเสริมเหล็ก $\phi 12$
ฝังตัวปูน

คานรัศรอบฐาน



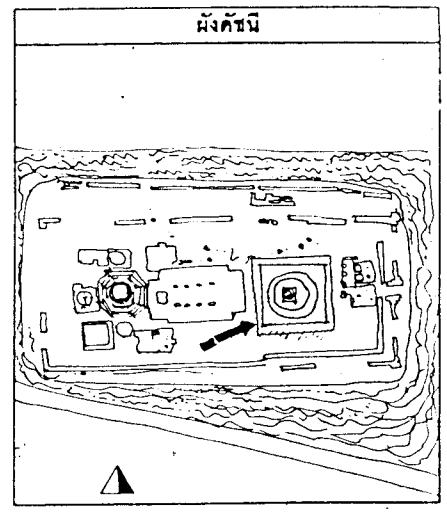
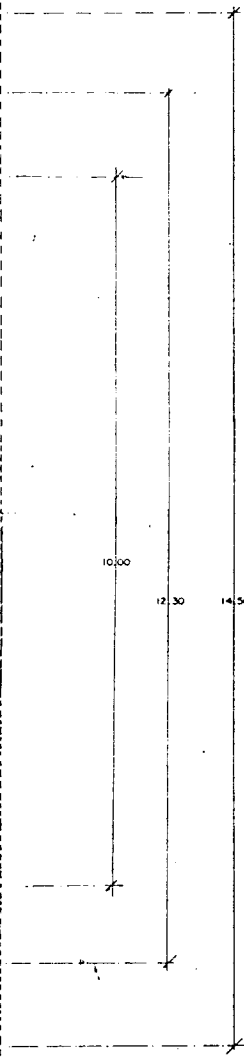
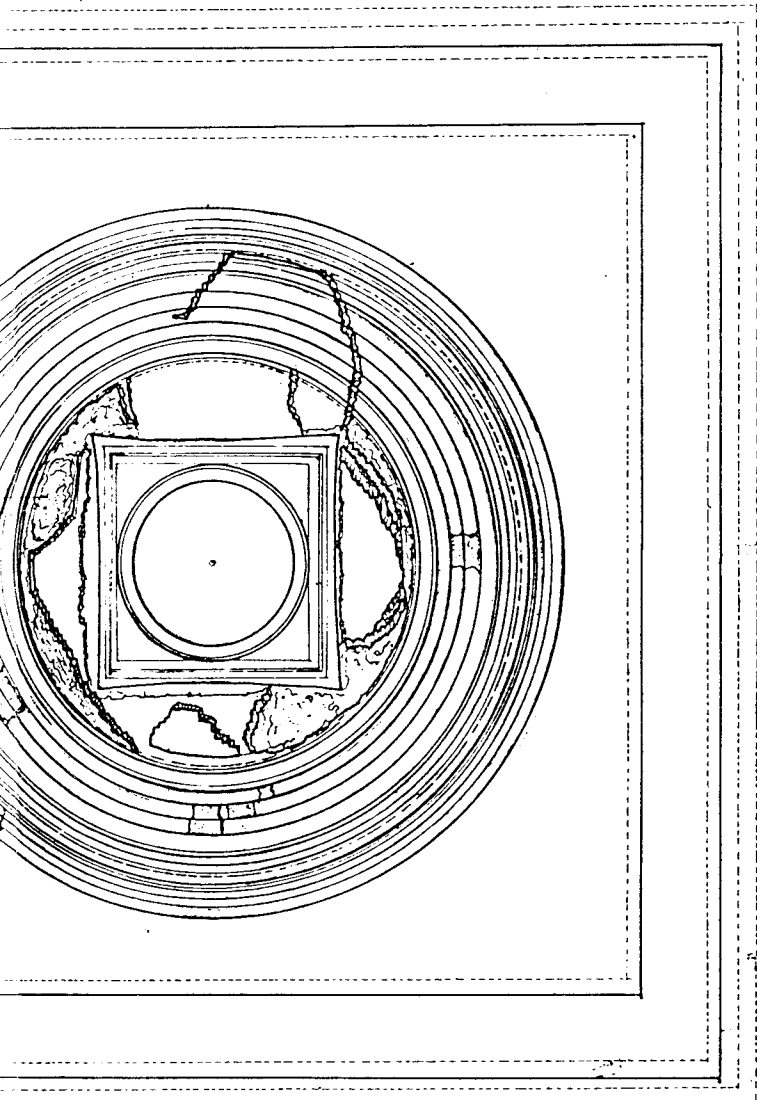
ลำดับที่	ชื่อกรรมการตรวจการจ้าง	วุฒิ	วันที่	หมายเหตุ
1	นาย ชุต แผลงใจ	ประธานกรรมการ		
2	นาย นพท วิวัฒนา	กรรมการ		
3	นาย อภิชาติ วาสนา	กรรมการ		
4	นาย สุชาติ นามวงษ์	กรรมการ		
5	นาย สันติ นามวงษ์	กรรมการ		
6	นาย ศักดิ์ สุทธิ	กรรมการ		
7	นาย นพท วิวัฒนา	กรรมการ		
8	นาย ศกดิ์ศรี เจริญ:	กรรมการ		

ลำดับที่	ผู้ควบคุมงาน	วุฒิ	วันที่	หมายเหตุ
1	นาย สมชาย ศรีสุข			
2	ร.ร. บุญชาติ นามวงษ์			
3	นายสา เจริญ			

10.00

12.30

14.50



ผังคัทนี่

รายการ

คำเนิงานโดย

ห้างหุ้นส่วนจำกัด พอรินทร์ก่อสร้าง

640 ต.กันทรลักษ์ไธสง แขวงสามแดนใน

เขต พญาไท กรุงเทพมหานคร

พวงคำวรา	อัครเดช	นิศาบดินทร์	<i>Ben</i>
ช่างเขียนแบบ	ศุภชัย	แก่นโคต	<i>gus + col</i>
ช่างศิลปกรรม	ศุภชัย	แก่นโคต	<i>gus + col</i>
นักโบราณคดี	ณัฐ	ฉวางฉัตร	<i>nat + sc</i>
วิศวกร	วิรุฒ	ฉิมวุฒ	<i>viru + sim</i>
สถานนัก	ศรีวิฑู	เชียววิฑู	<i>seri + cheu</i>
ภูมิสถาปนิก			
ผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดี			

ตรวจวิเคราะห์รูปแบบ

นายชา ศิลปกรรม		
นายชาญโยธา		
นักวิชาการช่างศิลป์		
นักโบราณคดี		
สถาปนิก		
วิศวกร		
ผู้เชี่ยวชาญ		

เห็นชอบ/อนุมัติ

หน้าฝ่ายวิชาการ		
หน้าฝ่ายโบราณสถาน		
ผู้อำนวยการสำนักงาน		
ผู้อำนวยการสำนัก		
อธิบดี		

รหัส	แบบหมายเลข	จำนวนแผ่น	แผ่นที่

ผังรูปแบบ : วิถีวัฒนธรรม

ที่ตั้ง : ตำบลหนองบัว อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา

มาตราส่วน : 1 : 50

เจดีย์ทรงกลมบนฐานสี่เหลี่ยม

โครงการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถาน

สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ที่ 3 พระนครศรีอยุธยา

กรมศิลปากร